

ДРУШТВО ЗА РУСИНСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ И КУЛТУРУ
ДРУЖТВО ЗА РУСКИ ЯЗИК, ЛИТЕРАТУРУ И КУЛТУРУ

STUDIA RUTHENICA

STUDIA RUTHENICA

30

ЗБОРНИК РАДОВА
ЗБОРНІК РОБОТОХ

НОВИ САД, 2024

ДРУШТВО ЗА РУСИНСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ И КУЛТУРУ
ДРУЖТВО ЗА РУСКИ ЯЗИК, ЛИТЕРАТУРУ И КУЛТУРУ

STUDIA RUTHENICA
STUDIA RUTHENICA

30

(43)

ЗБОРНИК РАДОВА
ЗБОРНІК РОБОТОХ

НОВИ САД, 2024

ДРУШТВО ЗА РУСИНСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ И КУЛТУРУ

С А Д Р Ж А Ј

ЗБОРНИК РАДОВА „STUDIA RUTHENICA” БРОЈ 30 (43)

2024

54 ГОДИНЕ ОД ОСНИВАЊА ДРУШТВА (1970-2024)

Предговор	6
Уводне слово	6
Preface	6

I

Јубилеји русинског образовања и граматика русинског језика

270 година образовања на русинском језику у Руском Крстуру (1753-2023)	6
120 година предшколског васпитања у Руском Крстуру (1902-2022)	6
100 година Граматике др Габријела Костелника (1923-2023)	6
50 година Граматике Миколе М. Кошића (1974-2024)	6

II

Русински језик, новија издања, прикази и годишњице

Др Александер Д. Дуличенко, Микола М. Кошић, стваралац норме и проучавалац књижевног језика југословенских Русина – поводом 50-годишњице Граматике Миколе М. Кошића	35
Мр Хелена Међеши, Лексичке паралеле: русински књижевни језик и земплинско-тепличко наречје	39
Ђура Лађак, Сто година Граматике бачко-русинског говора, Костелник, његова Граматика и РНПД	48
Ирина Папуга, Ђура Лађак и Друштво за русински језик, књижевност и културу, 90 година од рођења	57
Ирина Папуга, Зборник радова <i>Studia Ruthenica</i> 29, 2023	60

III

О салашима и салашарским школама

Јанко Барна (избор текстова из књиге о салашима <i>Тако су причали наши дедови</i> , 2022)	63
--	----

IV

Сећања

Др Евгенија Барић, Русинка у хрватској лингвистици	97
Хелена Кркљуш Фејди (1936–2024), ликовни стваралац	100
Др Јаков Кицјухас (1948–2024), просветно-педагошки стваралац	101
Наталија Кањух 1950–2024), песникиња, преводитељка	102
Љубијан Марина (1954–2024), председник КОО друштава за језике, књижевност и културу ..	103

V

Хроника Друштва за русински, језик, књижевност и културу

Активности Друштва за русински језик, књижевност и културу у 2023-2024. години	105
---	-----

ДРУЖТВО ЗА РУСКИ ЯЗИК, ЛИТЕРАТУРУ И КУЛТУРУ
З М И С Т
ЗБОРНІК РОБОТОХ „STUDIA RUTHENICA” ЧИСЛО 30 (43)
2024

54 РОКИ ОД СНОВАНЯ ДРУЖТВА (1970-2024)

Предговор	6
Уводне слово	6
Preface	6

I

Ювилей руского образования и граматикох руского язика

270 роки образования по руски у Руским Керестуре (1753-2023)	
120 роки предшколского виховання у Руским Керестуре (1902-2022)	
100 роки Граматики др Гавриїла Костельника (1923-2023)	
50 роки Граматики Миколи М. Кошиша (1974-2024)	

II

Руски язик, новши виданя, прикази и рочніци

Др Александр Д. Дуличенко, Микола М. Кошиш, нормователь и преучователь литературного языка югославянских Руснацох – з нагоди 50-рочніци <i>Граматики</i> Миколи М. Кошиша	35
Мр Гелена Медеші, Лексични паралели: руски литературни язик и земплинскотеп- лицка бешеда	39
Дюра Латяк, Сто роки Граматики бачваньско-русской бешеди, Костельник, його Граматика и РНПД	48
Ирина Папуга, Дюра Латяк и Дружтво за руски язик, литературу и културу, 90 роки од народдзеня.....	57
Ирина Папуга, Зборнік роботах <i>Studia Ruthenica</i> 29, 2023	60

III

О салашох и салашских школох

Янко Барна (выбор текстох зоз кніжки о салашох <i>Tak проповедали нащо дійдове</i> , 2022) ...	63
--	----

IV

Здогадование

Др Евгения Барич (1943-1999), Рускиня у горватской лингвистики	97
Гелена Крклюш Фейди (1936-2024), подобови творитель	100
Др Яков Кишюгас (1948-2024), просвітно-педагогийни творитель	101
Наталия Канюх 1950-2024), поетеса, прекладателька	102
Лучиян Марина (1954-2024), предсідатель КОО дружтво за язики, литературу и културу ...	103

V

Хроніка Дружтва за руски, язик, литературу и културу

Активносцы Дружтва за руски язик, литературу и културу у 2023-2024. року	105
--	-----

ПРЕДГОВОР

Друштво за русински језик, књижевност и културу (основано 1970. године у Новом Саду) издаје свој гласник од 1975. године. Гласник је до 1987. године носио назив *Творчосц* (*Стваралаштво*), а од 1988. године излази под називом *Studia Ruthenica*. Објављено је 13 бројева часописа *Творчосц* и 29 бројева часописа *Studia Ruthenica* (укупно 42 гласника). Од трећег броја, *Studia Ruthenica* излази као зборник радова.

У 30. броју часописа *Studia Ruthenica* (43. гласнику) се објављују прилози о јубилејима русинског образовања и граматикама русинског језика, о русинском језику и новијим издањима, салашима и салашарским школама и хроника Друштва.

Уредништво

УВОДНЕ СЛОВО

Дружтво за руски језик, литературу и културу (основане 1970. року у Новим Садзе) видава свой глашнік од 1975. року. Глашнік по 1987. рок мал назву *Творчосц*, а од 1988. року виходзи як *Studia Ruthenica*. Обявени 13 числа *Творчосци* и 29 *Studia Ruthenica* (вєдно 42 глашніки). Од трецого числа *Studia Ruthenica* виходзи як зборник роботох.

У 30. числу *Studia Ruthenica* (43. глашніку) ше објавлюю прилоги о юбилейох руского образованя и граматикох руского језика, о руским језику и новших виданьох, салашох и салашских школох и хроніка Дружтва

Редакция

PREFACE

Society for Ruthenian Language, Literature and Culture (founded in 1970 in Novi Sad) has been publishing its newsletter since 1975. Until 1987, the newsletter was called *Tvorčosc* (Creativity), and since 1988 it has been published as a journal under the name *Studia Ruthenica*. All 13 issues of *Tvorčosc* newsletter, and 29 journals of *Studia Ruthenica* (42 issues in total) were published. From the third issue, the journal *Studia Ruthenica* is published as a collection of papers.

In the first part of the 30th issue of the journal *Studia Ruthenica* (43rd from total issues) contributions are published on the anniversaries of Ruthenian education and grammars of the Ruthenian language, recent editions on the Ruthenian language, farms and farm schools, and the chronicle of the Society for Ruthenian Language, Literature and Culture.

Editorial Board

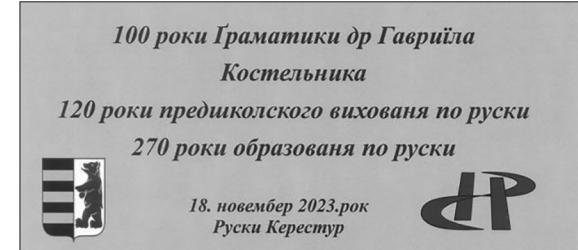
I

ЮВІЛЕЇ РУСКОГО ОБРАЗОВАНЯ І ГРАМАТИКОХ РУСКОГО ЯЗИКА

270 роки образованя по руски у Руским Керестуре
(1753-2023)

120 роки предшколского вихованя у Руским Керестуре
(1902-2022)

100 роки Граматики бачваньско-русекй бешеди
др Габра Костельника (1923-2023)

ЮВІЛЕЙ РУСКОГО ОБРАЗОВАНЯ*

У Руским Керестуре, 18. новембра 2023. року означени значни ювілеї руского образовання и писменосци: 270 роки образованя на руским языку, 120-рочніца предшколскага вихованя у Руским Керестуре и 100 роки од виходзеня „Граматики бачваньско-рускай бешеды” др Габра Костельника. Програму приихтал Одбор за образоване Национальнаго совету Руснацох. Преслава отримана у Основнай и штреднай школи з домом школьнага „Петро Кузмяк” зоз шветочну схадзку Активу наставнікох. У Доме культуры отворена выставка фотографій зоз прешлосци и терашнёсци шыцких руских школох, а у велькай сали отримана Шветочна акадэмія. На ней представены ювілеї и образовні институціі, а учашнікі були представитеље зоз шыцких руских школох. На шветочносци були и госьці з ресорных миністерствах, покраінских секретарыятох и фаховых институційох, а тиж и представитеље руского образования, культуры и явного жывота. Участвовали и наставніцы рускага языка, хтори преподаваю руски язык у порядней и выборней наставі у руских штредкох зоз школьнага. Ирина Папуга зоз Дружтва за рускі зік, литературу и культуру дастала Припознане Национальнаго совету Руснацох.

Кед тэраз, у ХХІ віку жадаме констатавац зоз чым зме после 270 роках вошли до нового століття, а истошашие и до трецаго мілениуму, кед спатраме резултаты и намагаме ше візначыц таго що у прешлым періодзе вітворене у віучованию рускага языка, зоз чым можеме буц задоволъні або не, цешімі ше же гу тому спатраню маме цо приложиц. Резултаты віучования рускага языка мож спатрац з вецеј аспектох. То насампредз наукові и фахові бок, о чым віше мали и маю слово познавателе тэй проблематыкі: лінгвісты, методичаре и науковцы. Нам, педагогам, практичаром, а насапредз организатором и популярызатором рускага языка, остава повесц дацо вецеј о тым як ше віучоване рускага языка реализовало и отримало у прешлым періодзе у обласці воспитно-образовнай системі, які здобыткі и искуства преношиме и гу чому ше у наступным періодзе намагаме.

1. Як першэ, можеме повесц же руске основне образоване преношэнне з ёднаго віку до другога, такповесц у континуітету. Приклад тому 2023. рок кед у Руским

---

* Програма означавання ювілеяў руского образования ініцыярована у рамкох Календара значных рочнікох Одбору за образоване Национальнаго совету Руснацох. Тексты о развою руского образования приихтани у рамкох Активу наставнікох рускага языка у контактох зоз рускими школами и наставнікамі хтори преподаваю руски язык у наших штредкох, а обединены их Олена Папуга, Желько Ковач, Таня Арва Планчак и Ирина Папуга. Часц текстох похаснована за конферансу и выставу на Шветочнай акадэміі у Доме культуры, у чійм приихтованью и отримаванню ше у найвекшай міри ангажавала фахова служба Национальнаго совету и заняты у Доме культуры у Руским Керестуре, на чым широ дзекуеме.

Керестуре означена 270-рочніца рускай школы хтора основана у XVIII віку (1753. року), односно лем пар роки по приселеню Руснацох до тих краіох (1745). Не велью познейше, у XVIII віку почала з роботу и основна школы у Коцуре (1765). Дзеветнасти вік бул період кед сновані рускі школы по нашых местах: у Шидзе (1818), Новим Садзе (1823), Бачинцох (1847), Дюрдьове (1880) итд.

2. Предшколске воспитане и образоване по руски ма стодваццорочну традицию, бо праве пред 120 рокамі (1902. року) така форма виховання дзецох предшколскаго возросту основана у Руским Керестуре, а од 1905. року ма континуитет и у Коцуре.

3. Гімназийне образоване, односно образоване и воспитане на штреднім ступню по рускі вітвorenе у другей половкі XX віку, кед 1945. року почала зоз роботу Нізша реална гімназія у Руским Керестуре, же би зоз претарнуком, ознака 70-іх рокох нашла своё место у образовнай системи и 1970/1971. школскаго року почала зоз роботу як подполна штредня школа. Тот здобуток вредно замерковац и приложиц гу винешенай констataції же Руснацы, хторы на початку XX віку як малочислені, мали лем основну школу и же не мали можлівосц здобувац штредньошколске образоване, тераз, на початку XXI віку, рускокерестурска гімназія, на нашо поцешене, посцигує замерковані результаты и єдина ё руска штредня школа не лем у нас, але и у швеце.

4. Цо у прешлым періодзе ище вітвorenе у вертикали руского образованя и зоз чим зме такповесц вировнані зоз другима національніма заєдніцамі у Войводині кед у питаню високошколска образовна система? То Катедра за рускі язик и литературу (тераз Одсек за русиністiku) на Філозофским факультету у Новим Садзе, основана 80-іх рокох XX віку (1982), на хторей ше приrixтую професоре руского языка и литературы, насампредз за воспитно-образовну роботу у руских основных школох и гімназій, а тиж и за роботу у руских медийох, прекладательных

Припознане Ирини Папуга

Предшколски дзэци на програмі у Доме культуры

службах итд. Мож констатовац же у пирамиди руского образованя пополнени шицки ступнї, починаюци од предшколскога воспитаня и образованя як першай гарадичи, по университетске образоване и же у рамикох тих здобуткох, односно резултатах витворени и веци други активносци, медзи хторима:

- дзвигане руского язика на уровень на хторим ше здобува широке штредньошколске и високошколске образоване, цо мало и ма уплів на унапредзене рускай литератури и упознаване зоз творчосцу и критичным оценьованьом, односно дало основу за творене новых литературных творох по руски, а тиж допринесло и упознаваню з историою и историйними фактами з прешлосци Руснацох;
- розвой рускай культуры и досяги у тей обласци з культурними манифестациями, театралну, музичну и подобову діялносцу;
- публикаване численых учебнікох, як и ширшай школскай литератури, зоз чим унапредзене и видавательство по руски и прекладательство на руским языку;
- видаване веци словнікох з обласци фаховей терминології руского язика, а тиж и капиталних ділох: двотомного Сербско-русского словніка (1995-1997), єднотомного Руско-сербского словніка (2010), двотомного Словніка руского народного язика (2017), Правопису руского язика з правописним словніком (2021) итд.

Припадніком националних меншинох у Републики Сербії обеспечене право образовац ше на мацеринским язiku на шицких ступньох образованя. Руски язик ёден зоз наставних язикох на котрим ше, попри мадярского, словацкого, румунского и горватского отrimує порядна настава у основним и штреднім образованю и воспитаню у Войводини, организую воспитно-образовані активносци за дзеци предшколскога возросту и настава за студэнтох на факультетским ступню образованя. У местах дзе пре мале число школьнорох не мож организовац порядну наставу на язикох националных меншинох, школьнре – припадніки националных меншинох - националных заедніцюх виучую мацерински язик з елементами национальнай культуры. Порядна настава на руским язiku од I-VIII класу отrimує ше у трох насельеньюх: Руским Керестуре (општина Кула), Коцуре (Вербас) и Дюрдьове (Жабель). Настава ше у тих местах у цалосци одвива на руским язiku. Основни школы у Коцуре и Дюрдьове двоязични, односно, ёст oddзеленя на руским и oddзеленя на сербским наставним язiku. У других руских штредкох, дзе пре менше число школьнорох и территориялни принцип нет можлівосци за порядну наставу на руским язiku, организує ше виучаване руского язика як виборнаго предмету з елементами национальнай культуры. То тоти штредки: Нови Сад (18 основни школы), Кула (2), Вербас (3), Савине Село, Нове Орахово, Бачка Тополя, Господінци, Шид (2) зоз подручніма oddзеленнями у Бачинцох и Бикичу и Сримской Митровици, цо ведно виноши понад 10 населеня, зоз 30 основніма школа и коло 300 школьнрами. У Новим Садзе ше од 2006/2007. школскога року виучує руски язика як факультативни предмет на штредньошколским ступню. За руски предшколски и школски дзеци компетентні институції видаваю учебніки.

Шицко ше тото одвива у сотрудзованю зоз школами, компетентніма просвітніма институціями и Министерством просвіти Републики Сербії, Београд. О образованю и воспитаню Руснацох у АП Войводини стараю ше и институції и организації Руснацох, насампредз Одбор за образоване Националного совету рускай национальнай меншини, Дружтво за руски язик, литературу и культуру, Завод за культуру войводянских Руснацох, а ёст и культурно-уметніцкі и

просвитни дружтва у местах дзе жиу Руснацы. Язик Руснацох у Сербії ше рахує як наймладши літературны славянски ўзроўнік, хторы урядово кодифікованы 1923. року зоз выдаваньем Граматики бачваньско-рускай бешеди др Габра Костельника (1886-1984). Граматика рускага языка Міколы М. Коциша (1928-1973) обяўвена 1974. року, а Граматика рускага языка др Юліяна Рамача 2002. року. Рускі язік 20. студзеня 2022. року реєстраваны у ІСО медзинародным стандарту за язичны коды (ISO 639-3) зоз хторым управа организация СІЛ Интернешенел (SIL International). На такі спосаб рускі язік дастал трабуктовы код „rsk“, а у спомнутым регистре ше го водзі под назыву „Rusyn, Ruthenian“, як индивідуалны односно ёдинствени и як живы язік.

**Сходзка
Активу наставнікох
з нагоды ўзнічання
270 роках образованя
по рускі (18.11.2023)**

**Вистава фотографійох
зоз прэшлосци и тэрашнёсци
руских школох**

**Нащывител€ и
госци на
Шветочнай
академії о
рускім образованю
у Доме культуры
(18.11.2023)**

РУСКИ КЕРЕСТУР

После урядового насельованя Руского Керестура 1751. року, Руснаци, у цеснай вязи зоз церковну општину, 1753. року основали свою школу. Од самого початку настава у школи була на руским языку. Школа у Руским Керестуре у прешлосци прешла през даскельо периоди. Найдлугши период у своїй історії школа у Руским Керестуре була народна тривиялна, односно конфесионална под церковну управу, а витримовала ю општина и тирвала од сновання по 1888. рок. Зоз 70-их роках XVIII вику зачувани обширнейши звити о роботи школи, зоз хторих до-знаваме ще у школи учело основне: читанє, писанє, рахованє и вironаука. Школа од самого початку робела у скромних усlovийох, але и попри того посциговала результати, прето же велике число дзецох научело читац и писац, що потвердзую зачувани подписи жительюх Руского Керестура зоз того часу.

У першій половині XIX вику керестурска школа посцигує віше лепши результати – векша часц дзецох за школу наисце и ходзела до ней, а у школи були два класи – перша, у хторей було 200-250 младши дзеци, и друга, у хторей було коло 100-150 старши дзеци. Школа мала двох учительюх: главного учителя – магистра, хтори учел дзеци, и помоцного – прецептора, хтори повторйовал научене з дзецими. На початку учителі були священіки, а на месце директора школи бул локални парох, же би од штредку XIX вику наставу тримали школовани учителі хтори угловним приходзели зоз тедишиней сиверовосточній Угорской. Найпознатиши медзи німа бул Петро Кузмяк, перши руски школовани учитель хтори до Руского Керестура пришол 1855. року и у школи робел по 1892. рок. Вон зоз своїм знаньем и искусством подзвигнул квалитет настави у школи и прето ще нешкайша школа у Руским Керестуре воля по нім.

Року 1888. конфесионална школа претворена до комуналней, же би 1899. року постала державна и як така тирвала по 1918. рок. У периодзе державней школи настава була на державним – мадярским языку. По законченей Першой шветовей войни, та по Другу шветову войну, школа ще нашла у составе новей держави –

Учело ще зоз Буквара за южно-руски основни школи Михаила Мудрого и
Михаила Поливки
Школьская книжечка Йовгена Папгаргая 1932/1934. року
(перши и остатній бок), учитель му бул Дюра Дудаш

Кральовини Сербох, Горватох и Словенцох и тиж так була и державна школа, але теди настава була знова на руским язику, а учело ше и знало и по сербски.

У Другей шветовей войни, под час мадярской окупаций Бачкеј (1941-1944) школа у Руским Керестуре знова роби на мадярским язику. Школяре и учителе ѿш чежко спорозумівали, учене було вельки проблем и шицко ѿш зводзело на найёдноставнёйше репродуковане таго ѿш найчастайше не було розумліве. Кед ѿш закончела Друга шветова война, школа предлужує з роботу, и яка теди була пракса, уключує ѿш до настави як Народна школа на руским язику. У фебруару 1945. року отворена Державна гімназія – як нізша реална – перша гімназія у исторії Руснацох. Гімназія робела по 1949. рок, кед є трансформована до основней школи, а 1970. року знова почина з роботу и то перше як видвоене оддзелене Гімназії „Жарко Зренянін“ зоз Вербасу, а од 1990. року як самостойна гімназія хтора и нешка роби.

През прешлюсць у школи настава ѿш отримовала у вецей будинкох од котрих даєдни и нешка постоеа. Нешка ѿш настава отримує у сучасним школским будинку котри вибудованы и отворени 1977. року, теди бул еден з наймодернейших школских обектах у держави зоз сучасно опременима кабінетами, медзи хторима и за інформатику, зоз кухню, интернатом за школярох зоз других штредкох, физкультурну салу и отворенима спортскими теренами.

Школа у Руским Керестуре ѿш вола Основна и штредня школа зоз домом школярох „Петро Кузмяк“. Сама назва гутори же ѿш школа состої зоз трох цалосцюх: основней и штреднёй школи, як и зоз дому школярох. У основней школи ёст 15 оддзеленя, од хторих 14 порядни и одно специальне, шицко ведно коло 250 школярох. Штредня школа штиорочна и состої ѿш зоз ёдного оддзеленя гімназії общого напряму на руским наставним язику, ёдного оддзеленя гімназії общого напряму на сербским наставним язику и ёдного напряму туристично-готеліерского технічара на сербским наставним язику хтори уведзены школскога 2009/2010. року. Шицко ведно у штреднёй школи ёст коло 190 школярох. Пре таку структуру штредня школа ёдинствена у держави, а пре оддзеленя гімназії на руским наставним язику вона ёдинствена и на швеце.

За посцигнуты результаты у наставных и звонканаставных активносцюх Школа у Керестуре достала вецей дружтвени припознаня и награди. Од свойого снованя керестурска Школа по нешка – слуп рускей национальней заєднїци. Звладавала спокуси, робела и розвивала ѿш цали час. Велї визначни особи зоз рускей заєднїци були школяре и професоре керестурскай школи, хтора и найвекша воспитно-образовна институция при Руснацох у Републики Сербии.

Основна и штредня школы зоз домом школярох „Петро Кузмяк“, Руски Керестур

КОЦУР

Школа у Коцуре ше першираз спомина 1765. року, у звиту коморского пропизора зоз Кули Стефана Несмера од 11. априла, по хторим у Коцуре робя двоме учитеље за два виросповидания (православне и грекокатоліцке). Перши руски учитель бул Ферко Кирда. Постої запис же Коцурци питали свой перши школски будинок 1767. року, але пре под'жемни води и плаценя обовязкох, вон збудовані аж 1773. року. У школи перши учитель-мадістер бул Андрий Гоч.

До половки 20. вику школа робела як парохийна (конфесийна) тривиялна. Змист настави у ней бул огранічени на читане, писане, раховане и вironауку. Дзеци у школи були подзелены на два групи. Учителя плацело Церковне общество. Настава отримована пейц дні (штварток и недзеля були неработни). Школски рок тирвал 4-5 мешаци, а початком 20. вику тирвал 7 и пол мешаци (од. 1. октября по 15. мая). Число дзецеох ше з часом звекшовало, та настала потреба за будованьем нового школскога будинку.

На месце першого школскога будинку справени нови школски будинок 1861. року. Року 1886. (на месце нeшкайшой Месней заeднiцы) збудовані єден школски об'ект зоз трома учальнями, а 1905. року збудовані треци школски будинок (при Чобановей карчми). О вибудови шыцких трох школских будинкох старал ше Церковно-школски одбор. Исти тот одбор старал ше о виплацованию плацох учительом, а и о тим же би ше настава отримовала на руским языку а не на державним мадярским.

На тот способ конфесийна школа (робела по 1921. рок) одбавела значну улогу у зачуваню ідентитету Руснацох и їх национальней свидомосци. Руснацом у Кральовини Сербох, Горватох и Словенцох, а познейше и у Кральовини Югославии, оможлівене школоване на власним мацеринским языку. Школа 1935. року мала 400 школьнорох, зоз хторима робели 5 учитеље и ношела назву Державна основна школа „Йован Хранилович“.

З новшайшої исторії школи у Коцуре видзелюєме податок же школа 1945. року почала з роботу як штирокласова Державна основна школа, хтора за два роки преросла до седемкласовей, а потым и до осемкласовей. Назву „Братство единство“ школа достава 1946. року и нешка ше цеши зоз свою назву „Братство единство“. У Основнай школи „Братство единство“ у Коцуре 2000. року отримане 6. стретнүце Руских школох, а кажды треци рок ше отримує и медзикружне и рэспубличнече змагане з руского языка и язичнай культуры.

Основна школа „Братство единство“, Коцур

ДЮРДЬОВ

Податки о образованю у Дюрдьове походза зоз 19. вику. Сербска школа преселена до Дюрдьова зоз Темерину 1800. року, кед преселени и перши фамелиї. Будинок хтори препознатліви и нешка справени 1908. року, находзи ше у самим центре валалу, у хладку сторочних гостињох. Звекшоване числа дзецеох допринесло же би ше вибудовала и дюрдьовска школа ноши мено поети Йована Йовановича Змая од 1954. року по нешка. Цо ше дотика образованя на руским языку, перши приселенци жадали же би їх дзеци ходзели до школи, образовали ше, та им обезпечели простор яки могли.

Руска школа почала робиц 1884. року. То була обична валалска набивана хижжа. Перши учитель бул Дюра Кираль. Число школярох ше звекшовало, та ше жителе валалу остарали обезпечиц нови будинок чиyo будоване тирвало од 1914. по 1921. рок, а oddлужело ше пре Першу шветову войну. Тот будинок и нешка у функцій и хаснue ше го як дзецинску заградку и музей „Руска одлога“. Значну улогу у образовним и культурним живоце валалу по Другу шветову войну мала малженска пара Феброния Губаш-Еперт и Франя Еперт.

Період по Другей шветовей войни характеристични по тим же у школи було вельке число школярох, а окреме числени були руски oddзеленя. У своїй новшій історії школа ма значну улогу у локальней заєдніці за пестоване толеранції, обичайох, культури и традицій народаох котри жию у Дюрдьове. У школи єст условия хтори обезпечую квалитетне образоване доступне шицким школярох.

У часох хтори приходза, нашу школу видзиме як сучасну, опремену зоз наймодернешу технологију, обращену од терашньюсци гу будучносци. Школа у Дюрдьове нешка двоязична. Настава ше отримує на сербским и руским языку. Дюрдьовска школа, попри школи у Руским Керестуре и Коцуре ма порядну наставу на руским языку од першой по осму класу. У Основнай школи „Йован Йованович Змай“ у Дюрдьове 2001. року отримане 7. стретнуце руских школох, а кажди треци рок ше отримує и медзикружне и републичне змагане з руского язика и язичнай культуры.

Основна школа „Йован Йованович Змай“, Дюрдьов

НОВИ САД

Перши Руснаци ше почали присельовац до Нового Саду зоз Керестура и Коцура 1766-1767. року. Зоз историйних податкох дознаваме же перша школа у Новим Садзе почала робиц 19. новембра 1863. року, а перши учитель бул Петро Поляк котри дал за школу свой дзияцки квартель. Теды у Новим Садзе було 32 руски дзеци школскаго возросту, ал€ лем двацетцеро ходзели до школи. Року 1870, пасле нащиви рускай школи, школски инспектор Димитриевич дал звит же учитель способни и же дзеци добре напредую у ученю. Концом 1866. року Михал Джуня меновани за учителя и церковнаго дзияка, а 1895. року Михайло Врабель пребера место учителя. Потым у Новим Садзе по 1923. рок учитель бул Юлий Манойлов, кед го нашлідзел Микола Будински. През час ше зменьовали вельочислени учитеље и наставнікі хтори охабели глїбокі шлід у образованю на руским языку и у своеї роботи зоз школярами, а то: Михал Ковац, Витомир Бодянец, Яким Олеяр, Вира Гудак, Мария Чакан, Мария Бесермині, Славка Сабадаш и Мелания Сабадаш. У Новим Садзе школяре штредньошколскаго возросту од 2006/2007. школскаго року можу виучовац руски язык як факультативни предмет. Наставу отримовали: Наташа Перкович, Александар Мудри и Татьяна (Яким) Мученски, а тих роках им преподава наставніца Ванеса Медеші. У выборней и факультативней настави ше хасную учебнікі руского язика автора др Якова Кишюгаса.

Тераз у Новим Садзе руски язык з елементами национальнай культуры, як выборни предмет, преподаваю наставніци Оля Яковлев і Ана-Марія Рац, а од недакна ше гу нім приключела и наставніца Ванеса Медеші. Вони у тим школским 2023/2024. року залапюю 18 основни школи: ОШ „Светозар Маркович Тоза”, ОШ „Доситеј Обрадович”, ОШ „Коста Трифкович”, ОШ „Жарко Зренянин”, ОШ „Васа Стайч”, ОШ „Перша войводянска бригада”, ОШ „Бранко Радичевич”, ОШ „Дюра Даничич”, ОШ „Йован Дучич”, ОШ „Йован Йованович Змай”, ОШ „Петефи Шандор”, ОШ „Душан Радович” и ОШ „Иво Лола Рибар”. Гутим школом приключени и школи у хторых моментално нет формовани групи

Др Яков Кишюгас: учебнікі руского язика з элементами национальнай культуры

за руски јазик: ОШ „Никола Тесла”, ОШ „Милош Црнянски”, ОШ „Соня Маринкович”, ОШ „Јован Попович” и ОШ „Иван Гундулич”.

Попри настави у новосадских школама, дзеди ше зиходза и активни су у Руским културним центру, где ше ведно зоз наставницима приихтују за уж добре познати манифестације: Веселинку и Пахульку, јак и за Рочни концерт на хторим порядне учествую. Један час у РКЦ були организовани и креативни роботни на хторих ше школяре, попри учена руского језика – и дружели. Остатних року новосадски школяре посцигую замерковани резултати на змаганју зоз руского језика и језичнай култури, јак на Медзиокружним, так и на Републичним змаганју, хторе организује Друштво за руски језик, литературу и културу у сарадњицве зоз Министерством просвети Републике Србије. За својо резултати су наградзени и зоз Видовданским наградама котри додзелюје град Нови Сад.

КУЛА

Организована настава виучованја руского језика у обидвох кулских основних школама – „Иса Бајч“ и „Петефи бригада“ у Кули почала 1967. годину, кед зоз школјарима робела учителька Ксения Планчак, по походзеню зоз Руског Керестура. На настави тих двох школама було и по 100 школјарох. Учителька Планчакова зоз школјарима робела по своју шмерц, 1979. годину. Један час було и порядней настави по руски, кед дзеди учела учителька Емилија Поливка, нар. Манойла. Зоз школјарима робели и учительки Јозефина Будински и Мелания Иvezич.

У организованей настави пришло и до претаргнуца, але дзекуюци ангажованју членох Друштва за руски језик, литературу и културу з Новог Саду пошвидко пришло и до обновљавања, та так виучованје руского језика онова почало 1994. годину, кед руских школјарох учела Люпка Варга Цвејч, професорка руского језика зоз Кули, хтора истоашнє робела и јак прекладателька у Општини Кула. По ёй одходу до Новог Саду, наставу превежала учителька/наставница Оленка Зазуљак зоз Руского Керестура, а после ёй (од 2016. године) Мария Стрибер, тиж по походзеню зоз Руского Керестура. У остатњим часе руски језик у Кули преподава Тамара Хома, професорка руского језика, тиж зоз Руского Керестура.

Основна школа „Петефи бригада“, Кула

Коло контактох зоз родичамі школярох і ю націвівованю настави по рускі, окреме ше анажовали Гелена Гафіч Стойков, Меланія Арваї і Владимир Бучко, члени Секції Дружтва за руски язык, літературу и культуру и КУД „Др Гаврийл Костельник у Кули.

Школяре хтори ходза на виборну наставу руского язика з елементами національнай культури посцигую замерковани результатах на змаганьох з руского язика – дзепоедні з ніх постали и школяре генерації. У основных школах „Петефи бригада“ у „Іса Баїч“ Кули 2002. року отримане 8. стартнунце руских школох, кед були присутни учашнікі зоз 15 руских штредкох.

ВЕРБАС

Кед ше пише о Руснацох и ученю руского язика у Вербаше, треба надпомнунц же у Основній школі „Светозар Милетич“ у Вербаше (Старим Вербаше) 50-60-их роках отримована и порядна настава руского язика у нізших класох. Зоз дзецы робели веций руски учитеље, а помоцнік директора Школи була Еуфемія Барат.

Учене руского язика у школох у Вербаше 90-их роках порушали Руснаци у Вербаше, медзи хторима були и Звонко и Славко Сабо, хтори праве теди ініцирали и формоване КУД „Карпати“ у Вербаше. Дружтво за руски язык, літературу и культуру з Нового Саду 1993. року потримало виучование руского язика як виборней настави з елементами національнай культури у 4 основных школох у Вербаше, а то Основна школа „Светозар Милетич“, „20. октябр“, „Братство единство“ и „Петар Петрович Негош“.

Потримовку ученю руского язика у школох у Вербаше дала и Општина Вербас, а окреме тедишинні предсідатель Општини др Срдан Стокучча, хтори бул по фаху лікар педіятер, та надпомнінал же вон дзеци лічи, а учителька най их учи на мацеринским руским языку. Зоз дзецы 1993. року почала робиц, а и тераз

Основна школа „Светозар Милетич“, Вербас

отримує наставу по руски учителька наставниця/професорка класній настави Славица Мали у трох основних школах „Светозар Милетич“, „20. октобер“ и „Братство єдинство“ зоз веци як 70 школлярами.

У Вербаше 7. юния 2008. року у ОШ „Светозар Милетич“ отримане 14. стретнуце руских школох зоз нащиву Гімназії „Жарко Зренянин“, КПД „Карпати“ и другим культурним інституційом у Вербаше, тиж зоз потримовку Општини Вербас, окреме Мирослава Алексича, теди подпредсидателя Општини.

САВИНЕ СЕЛО

У Основній школі „Бранко Радичевич“ у Савиним Селу виборна настава з елементами національній культури почала 2006. року кед директор Школи бул Дьока Милич, а руски язык (два роки) преподавала наставниця класній настави Ксенія Бенце, по походзеню з Коцура.

После ней зоз дзецымі робела, а и тераз дзеци учи Леона Олеяр, учителька натавніца/професорка класній настави, тиж по походзеню з Коцура. Школьарох кожды рок ест коло 20, а того школскаго року до двох групох уписани 22 школяре. Учителька Олеярова учи и у порядній наставі у oddзеленю по сербски. Єден час руски язык, як виборни предмет преподавала и Еуфемія Планкош, учителька натавніца/професорка класній настави, по походзеню з Рускаго Керестура, хтора тиж мала и класу по сербски. У Основній школі у Савиним Селу ше виучую и словацки и мадярски язык як виборни предметы.

Директор Школи Рахман Тигань зоз колективом Школи роками потримує учене руского языка и дзечніе прывітує програмы хтори организує Дружтво за руски язык, литературу и культуру, як цо то Дні Миколи М. Кошиша, промоції виданьох Дружтва итд. Школа потримала и була домашня 18. стретнуца руских школох у Савиним Селу (зоз нащиву Косанчичу) 2.06.2012. року.

Основна школа „Бранко Радичевич“, Савине Село

БАЧКА ТОПОЛЯ И НОВЕ ОРАХОВО

По законченю Другей шветовей войны, точнейше 13. мая 1946. року, Руснаци з Руского Керестура ше населели до Нового Орахова. Истога року вешені почала робиц и перша руска школа. Порядна настава у школи була на руским языку. Школа була змесцена на салашу познатим под назву „Каштель”. Перши руски учитель был Владимир Рогаль зоз Соту при Шидзе. Познейше ту робела плеяда руских просвітних роботнікох: Йосафата Біндас Йовович, Владо и Олга Бесермині, Янко и Милица Рац, Йовген Планчак, Аранка Планчак, Витомир Бодянец, Микола Сегеди, Янко Медеши, Агата Провчи, Мария Тимко, Леона Паланчай Надь и Леона Малацко.

Пре число школьнорох хторе ше каждого школскаго року зменшовало, престала з роботу порядна настава по руски, але дзекуюци Основнай школы „Чаки Лайош“ у Бачкай Тополі, руским дзецом и далей было оможлівене, попри порядней настави по сербски (на хтору зоз Нового Орахова одходзели, а и тераз путую) виучовац и мацерински руски язик як виборни предмет з элементами национальнай культуры. Початком 90-ых роках учели их учительки Нада Чакан-Колошняй и Ясминка Малацко-Сабадош, хтори приходзели (путували) з Руского Керестура.

Професорка Сенка Папута Бенчик з Нового Орахова 1993. року организавала наставу зоз дзецим хтори ходза на порядну наставу (од I-VIII класу) до ОШ „Чаки Лайош“ у Бачкай Тополі, а тиж и за дзеци зоз мадярско-руских мишаних малженствах хтори наставу провадза у ОШ „18. октобер“ у Новим Орахове на мадярским языку. Наставніца Бенчикова школьнорох учела од 1993. по свою шмерц 2021. року, а од 2021. року руски язик як виборни предмет з элементами национальнай культуры у обидвох школах преподава наставніца Татьяна Дудаш зоз Бачкай Тополі/Нового Орахова.

У Новим Орахове и Бачкай Тополі отримани три Стретнуца руских школох: пияте було 1998, петнасте 2009, и двацец пияте 2019. року. У рамикох

школских активносцох основана Літературна секция „Штефан Чакан“, по мену руского баснописателя хтори жил и поховані є на Руским теметове у Новим Орахове. Школьре и наставніцы руского язика вше сотрудзывали, а и тераз сотрудзую зоз Културно-уметніцким дружтвом „Петро Кузмя“ з Нового Орахова и на тот способ унапредзую роботу секцийох Дружтва – драмску, фольклорну и літературну.

25. юбиларни сусрет русинских основных и средњих школа

Основна школа „Чаки Лайош“ Бачка Тополја
Основна школа „18. октобар“, Ново Орахово
23. 08. 2019.

ГОСПОДІЦІ

Основна школа у Господінцох ше спомина ище 1763. року, а обновена є як конфесийна, 1856. року. Кед 1995. року означована 250-рочніца присельованя Руснацох до тих крайох, Дружтво за руски язик, литературу и културу з Нового Саду порушало активносци у Господінцох (Општина Жабель) на плане виучованя руского язика у ОШ „Жарко Зренянин“ дзе ше настава отримуе по сербски. Руснаци ше до Господінцох населели у періодзе 1870-1880. року зоз Коцера и Руского Керестура; тих роках их ест коло 200. Пред Другу шветову войну руски дзеци ходзели на наставу ведно зоз другима школьнарами по сербски, а под час окупациі (Друга шветова война) руски дзеца були видвосні до окремых оддзеленсьох и ведно зоз мадярскими мали наставу по мадярски.

По Другей шветовей войни, починаючи од 1945. року було ученыя руского язика и зна ше же у Школи робели познати руски учитеle. Перша медзи німа була учителька Емilia Поливка нар. Манойла, хтора у Господінцох робела од 1945-1946. рок. Прето ше 1945. рок и призначаue як початок виучованя руского язика у Основнай школи у Господінцох. Руски дзеци потым учели учитеle: Оскар Будински, Владимир Копчански и Ана Горняк Кухар нар. Малацко, а зоз ей одходом зоз Школи настава руского язика вецеj не отримована.

Перши контакты представніка Дружтва за руски язик, литературу и културу (Ірини Папуга у Душана Бакурского, тедишнього директора Школи) на плане виучованя руского язика вітворени 7. юния 1995. року у рамикох Основнай школи „Жарко Зренянин“, дзе ше после оконченей анкети, за виучоване вияшнели 16 школьнare. Настава почала 19. октября 1995. року, а зоз школьнарами почала робиц Blажена Хома Цветкович, професорка руского язика Уж истого, 1995/1996. школскога року Blажену Хома Цветкович заменела наставніца Татьяна Иванов, родом з Господінцох, хтора наставу по руски як виборни предмет з элементами национальнай культуры отримовала по 2002/2003. школски рок. Заменела ю Анита

11. струтнүце руских школох у Господінцох (2005)

Говля, а потым Наташа Макаў Мудрох и Наташа Холошнай. Зоз школярами у Господінцах тэраз роби Ана-Мария Рац, професорка рускага языка и литературы хтора преподава рускі язык и у веце основных школах у Новім Садзе. У Господінцах 4. юнія 2005. року у ОШ „Жарко Зренянін“ отримане 11. стартнунце рускіх школах, кед була и 5. дзэцинска подобова колонія „Стартнунце у Боднарове“.

СУБОТИЦА

Концом школскага 1990. року, зволаны родичи потенціяльніх школярох на дагварку за початак виборнай наставі по рускі у Суботиці. Директор Основнай школы „Соня Марінковіч“ Радован Свірчев одобrel же бы ше годзіны рускага языка отримовали у той школы дзе робела учителька Наташа Грунчіч, народзена Надьмітко по походзеню з Рускага Керестура. Приявіні школяре поряднё приходзели на годзіны. Работа була спочатку досц зложена: не было учебнікі, план роботы был досц комплікованы, а и учителька ше спочатку не знаходзела у роботы, импровізovalа активносці. Познейшэ достатычныя учебнікі од Нацыональнага совету Руснацах, та работа была легчайша, а отримовани і семінары за наставнікоў рускага языка, хторы помогли бы дзецем було интересантнейшэ на годзінох. Школяре были вредны, трудзели ше, та ше змогло шмелосці пойсці и на змаганне зоз познавання рускага языка. Не ганьбели ше, бо віше было указане красне знанне зоз мацеринскага языка. Даёдны школяре мали прихильносць гу рецитаванню, та оформленыя рецитаторска секція. И ту посціговани красныя результаты. Медзі замеркованымі рецитаторамі были Мірта Іштванович, Міхайло Планкош и Дэміян Паланчай. Вони ше пласовали и на покраінске змаганне, дзе дostaли златныя плакеты.

Істога року порушана работа и драмскай секціі. До ей работы ше уключелі шицкі школяре, та аж прыцагла и новых школярох. За седем рокі реализованы

17. стартнунце Рускіх школах у Суботиці (2011)

седем представи, а једна знята и за Телевизију Нови Сад. З тима представама када року учествоване на Драмским меморијале Петра Ризнича Ђади у Руским Керестуре и на Медзинародним фестивале дзецинских театрох у Суботици, а нащивени и нашо руски места дзе виводзени драмски досцигнуца, як и у Баймоку на тамтейшим фестивале. Организована и робота зоз дзеци предшколскога возросту. Воспитачка Јасмина Варга Пејечки дзечне и успишно робела зоз малима дзецима, дзеци дзечне приходзели на годзини, але ше не могло ришиц финансаване тей групи, та предшколска група загашена. З одходом до пензиј Наташи Грунчич замарла и изборна настава у Суботици, але Одбор за образоване Националнога совиту Руснацах плануе обновиц изборну наставу по руски у суботицких школах у наступним периодзе.

Дружтво за руски јазик, литературу и културу з Новога Саду, хторе 1990. року було иницијатор виучоване руского јазика у Суботици, организовало 2011. року 17. стретнунце руских школох у Суботици, на хторим були учашњики руских школох зоз шицких руских местох.

РУСКИ ЈАЗИК У СРИМСКИХ ШКОЛОХ

ШИД

Условия за роботу рускей школи у Шидзе през XIX вик були нєвигодни. Не иосновал будинок школи, а тиж анї квартель за учителя. Општина була худобна и не могла видвојц средства анї за школу, анї за учительски квартирль. Будинок рускей школи справени найвироятнейше 40-их рокох XIX вику. Була то прижемна хижа хтора ше находзела на главней улічки у Шидзе, близко при парохији и церкви. Будинок старей рускей школи поваляни 1970. року, а нови направени 1995. року и то тераз просториј Културно-просвітнога дружтва „Дюра Киш“ зоз Шиду.

Руска школа од початку не робела порядне, були части претаргнуца у роботи, а анї родичи не посылали дзеци до школи шорово, понеже их зохабляли дома же би робели роботи на масткох. Як перши уч итель спомина ше Јанко Майорош 1818. року, та ше тот рок бере як початок роботи школи на руским јазику у Шидзе, гоч ше у једним документу спомина Јанко Майорош як учитель и 1816. року. Од 1836. по 1839. рок як учитель у Шидзе робел Јанко Яким, а после нього 1839. року до Шиду за учителя приходзи Антоний Сакач. Як учитеље 1851. року споминаю ше Андри Лабош и Михајло Сабадош. Року 1862. знова ше Јанко Яким спомина як учитель у Шидзе. Јанко Яким до Шиду пришол зоз Бачинцах 1861. року.

У другей половини XIX вику у тедишинеј Австроугорской утаргую ше конфесийни школи, значи и руска школа, так же у Шидзе 1874. року формована державна основна школа хтора робела на сербским, односно горватским јазику. Од Руснацах у тей державненеј основненеј школи пред Першу шветову војну робели як учитеље: Анка Сегеди, Јоаким Костелник и Даница Лабош, а по Першој шветовеј војни: Наталија Майхер, Јанко Майхер, Дюра Регак и Григориј Дуда. Иницијатива за формоване руского оддзеленя прилапена 1941. року, та у школским 1943/44. року почало з роботу комбиноване оддзелене за руски дзеци, але на горватским јазику.

По Другей шветовей войни предлужена робота руского oddзеленя, односно настава на руским язику. Таки стан бул по 1956. рок, кед ше родичи у Шидзе вияшнели и подпишли вияви же жадаю же би їх дзеци ходзели до школи до сербских oddзеленьох. У тим периодзе од руских учительох у руским oddзеленю робели: Еуфемия Бесерминьски, Янко Саламон, Ксения Саламон, Ана Малацко, Ана Ждиняк и Леона Лабош.

Од школскага 1964/65. року почали годзини пестованя руского язика на факультативнай основі у обидвох основных школах у Шидзе, а тоти годзини тримали Ксения Саламон и Еуген Сабол. Таки стан бул по школскага 1971/72. рок, кед шыцки годзини руского язика придали учителькі Ясна Аврамович, а од 1982/83. року руски язик у виших класах основнай школы преподавал Василь Мудри. Годзини руского язика отримовани по 1989. рок, кед настава утаргнута пре вецей причини, а углавним прето же оцена зоз руского язика вецей не ўходзела до просеку оценох и заинтересованосць школьнага и родичох престала.

*

Зоз закладаном Дружтва за рускі язык, литературу и культуру з Нового Саду и зоз потримовку основных школах у Шидзе, од школскага 1993/94. року ожиўює ше виучоване руского язика у обидвох школах у Шидзе зоз видвоенімі oddзеленнями тих школах у Бачинцах, Беркасове и Бикичу.

Зоз школьнага першэ робел наставнік Мирослав Бульчик зоз Шиду, потым учителька Ясна Семан, по походзеню з Рускага Керестура, а од 1995/96. по 2000. рок наставу отримовал учитель Славко Надь, тиж з Рускага Керестура, хторы до школы на авту путовал з Рускага Керестура.

Од школскага 2000/2001. по школскага 2021/2022. рок як учителька руского язика у основных школах у Шидзе, зоз видвоенімі oddзеленнями у Бачинцах робела Златка Сивч Здравич, по походзеню з Рускага Керестура, а од 2022. року годзини руского язика трима Наташа Еделински Міколка, тиж по походзеню з Рускага Керестура.

БАЧИНЦЫ, БЕРКАСОВ И БИКИЧ

У Бачинцах руска конфесійна школа почала з роботу 1847. року, а од учительох тей школы зазначени: Янко Якім, Янко Планчак, Міхал Сівч и Лука Колесар. Познейше ту робели як учитеle Йован Салонски, Янко Майхер, Мікола Надь, Єлка, Кирил и Ксения Бесермині. По Другей шветовей войни у школы робели Марія Шарік, Цецилія Цап Гаргай, Марія Ракіч и Мікола М. Кошиш, хторому школскага 1947/48. року праве у Бачинцах було першэ роботне место учителя. Годзини руского язика отримовани од першай по штварту класу, а од 60-ых роках XX віку ше руски язик виучувал як язик дружтвеного штредку по 80-и роки, кед настава руского язика престала. Обновена є 1993. року з окремім закладаньем Ирини Папуга зоз Дружтва за рускі язык, литературу и культуру з Нового Саду, по походзеню зоз Бачинцах, Ніколи Кнежевіча и Вукадіна Божовича, директорох матичных основных школах у Шидзе и зоз потримовку компетентных општynskих и покрайnskих інституций образованя.

Основна школа у Бачинцох

Школски будинок у Бикич Долу вибудовані 1941. року, а перед тим дзеци зоз Бикичу до школи ходзели до сущедного валалу Привина Глава. Перши учитель у Бикичу бул Михайло Ковач, а як учител€ робели и Осиф Торма, Мирон Роман, Єлізавета Рогаль, Мелания Мудри и Василь Мудри. Мелания и Василь Мудри отримовали и факультативну наставу руского язика по конец 80-их роках XX віку. Виучоване руского язика отримоване и у Беркасове.

Оддзеленя школы у Бачинцох, Беркасове и Бикичу ше находза у составе основных школах у Шидзе: оддзеленя зоз Бачинцох (од I-VIII класу) робя у составе Основней школи „Бранко Радичевич“ у Шидзе, а оддзеленя зоз Беркасова и Бикичу (од I-IV класу) у составе Основней школи „Сримски фронт“ у Шидзе, з тим же школьнре висших класох (од V-VIII класу) путую до матичней школи „Сримски фронт“ у Шидзе.

Основна школа у Бикичу

---

*

Кед 1993/1994. школскога року, после длужшага часу обновене виучоване рускага ўзіка у Шидзе и Бачинцах, у Школі у Бачинцах 4. юния 1994. року отримана швейточнасць на концу 1993/1994. школскога року и иницираване отримаване стретнуша руских школох. Од тэді отриманы 26 стретнуша. У Шидзе было штварте стретнүце 1997. року, у Бачинцах дзешаште 2004. року, у Бачинцах и Шидзе дваццета 2014. року и у Бикичу и Шидзе дваццета 2017. року.

СРИМСКА МИТРОВИЦА

Кед ше пише о Руснацах и ученю рускага ўзіка у Сримскай Митровици, треба надпомніць же 50-іх роках было виучавання рускага ўзіка, а як учителькі ше спомінаю: Марія Шарік и Наташа Абоді Пейович, хтора робела 1951-1953. школскога року. Тэді было 26 руских дзеци од першай по штварту класу. Медзитим, зоз одходам учителькі Наташи Абоді до Новога Саду, настава по рускі престала, обновена є 2000/2001. школскога року.

Viучване рускага ўзіка у школох Сримской Митровици порушало Дружтво за рускі ўзік, літературу и культуру з Новога Саду. Виборна настава з элементамі нацыянальнай культуры почала школскога 2000/2001. року у Основнай школі „Йован Попович“ зоз закладаньем членох Секціі Дружтва у Сримской Митровици, а окреме учителькі Ани Кнежевіч, нар. Ждиняк.

Школьнім зоз пейзажа основных школох од 2000-2003. школскога року рускі ўзік преподавала наставніца Златица Сівч Здравіч, по походзеню з Рускага Керестура, хтора источашне организавала наставу рускага ўзіка и у школох Општynі Шид: Шидзе, Бачинцах, Беркасаве и Бикичу. После ней зоз дзецими робели професоркі рускага ўзіка Драгана Ненадіч и Моніка Абоді зоз Сримской Митровици. Тих роках ше виучаване и далей отримує у ОШ „Йован Попович“, а учи их наставніца Нада Колесар Адамович зоз Сримской Митровици, по походзеню зоз Бачинцах. У Основнай школі „Йован Попович“ у Сримской Митровици 5.06.2010. року отримане 16. стретнүце руских школох зоз нащыву Парохияльному дому и нашей церкви, Музею Сриму и Рускому теметову.

Участнікі 16. стретнушох руских школох опрез скрыжшаго будынка Школы и терашні новы будынак Школы

МИКЛОШЕВЦИ, ПЕТРОВЦИ И ВУКОВАР

По руски ше школяре уча и у Миклошевцих, Петровцих, Старих Янковцих и Вуковаре (Република Горватска), зоз надпомнущом же традиция руского образованя у тих штредкох постої од давних часох насельованя Руснацох до тих местох: у Петровцих од 1844. и у Миклошевцих од 1850. року. Стретнуце руских школох у Миклошевцих отримане 2006. и 2015. року, а у Петровцих и Вуковаре 2024. року.

Основна школа
у Петровцих

Основна школа у
Миклошевцих

Основна школа у Вуковаре

СТРЕТНУЦА РУСКИХ ШКОЛОХ (1994-2024)

Стретнуца руских школох почали такповесц спонтано, кед 4. юния 1994. року у Бачинзох (Општина Шид, Срим) отримана шветочносц на концу 1993/1994. школского року, односно кед 1993/1994. року, после дугшого часу обновене виучоване руского јазика у Шидзе и Бачинзох. Стретнуца иницировали: Ирина Папуга и Василь Мудри (1930-2016), члени Дружтва за руски јазик, литературу и културу и Мирослав Бульчик, наставнік зоз Шиду хтори теди, 1993/1994. школского року, тримал годзини руского јазика у Шидзе и Бачинзох. На першим стретнуцу, попри школярох зоз Бачинзох и Шиду и їх родичох, перши госци були школяре зоз Новога Саду и Вербасу зоз своїма наставніцами Славку Сабадош (1967-2004) и Славицу Мали. У роботней часци на Стретнуцу участвовали и просвітни роботніки – учителе хтори скорейших рокох организовали наставу руского јазика у сримских местох: Мелания (1933-2021) и Василь Мудри (1930-2016), Славка Рогаль (1927-1999) и Ксения Саламон (1928-2017) зоз Шиду и Мария Ракич (1923-2009) зоз Бачинзох, як и Никола Кнежевич и Вукадин Божович, теди директоре основних школох у Шидзе.

Воспитно-образовни задатки отримованя стретнуцох же би ше школяре, наставніки и директоре основних школох стретли, упознали и вичерали искуства; наставніки з обласци јазика, литератури и настави руского јазика, а школяре же би виведли заєдніцку културно-уметніцку програму, же би ше медзи собу збліжели и упознали нови штредок, школу и место у хторим ше отримує Стретнуце. Тих, 90-их рокох то були три основни школи зоз порядну наставу на руским језику: у Руским Керестуре, Коцуре и Дюрдьове и лем даскельо основни школи у хторих ше организовало учене руского јазика з елементами национальнай култури: Нови Сад, Вербас и Бачка Тополя/Нове Орахово. Од теди, односно од 1994. року, отримани 26 Стретнуца, а у приихтованю 2020. року було и 26. у Вуковаре и Петровцох, медзитим, пре епидемију корона вирусу тото Стретнуце отримане 2024. року.

Стретнуца отримани:

1. у БАЧИНЗОХ – 4. юния 1994. року у Основнай школи „Бранко Радичевич“ отримане перше стретнуце;
2. у РУСКИМ КЕРЕСТУРЕ – 1995. року у рамикох 250-рочніци приселеня Руснацох до тих крајох (1745-1995);
3. у РУСКИМ КЕРЕСТУРЕ – 1996. року кед формовани Актив наставнікох руского јазика;
4. у ШИДЗЕ – 1997. року отримане стретнуце на хторим участвовали школяре и наставніки зоз руских штредкох;
5. у БАЧКЕЙ ТОПОЛІ и НОВИМ ОРАХОВЕ – 1998. року було 5. ювилейне стретнуце, а отримана и Етно вистава, нащивени гроб Штефана Чакана и предложене сноване Литературнай секції зоз його меном;
6. у КОЦУРЕ – 2000. року отримане шесте стретнуце на хторим участвовали и школяре зоз Суботици;

7. у ДЮРДЬОВЕ – 2001. року у Основнай школі „Йован Йованович Змай” зоз нащиву фарми за заштуту животинъюх;
8. у КУЛИ – 2002. року у ОШ „Петефи бригада“ и ОШ „Иса Баїч“, були присутні учашнікі зоз 15 руских штредкох;
9. у РУСКИМ КЕРЕСТУРЕ – 2003. року у рамикох означаваня 250-рочніцы образовання на руским языку;
10. у БАЧИНЦОХ – 5. юния 2004. року 10. ювилейне стетнуце зоз присутством и руских наставнікох зоз Миклошевцох;

РУСКИМ ДЗЕЦОМ

Весело

Слова: Гавриіл Надз
Музика: Магдалена Горняк

Мо - я дум - ка гу вам ле - ци, ми - ли мо - йо рус - ки дзе - ци:
 З Ке - рес - ту - ра и Ко - цу - ра, зоз Бер - ба - су и Дюр - дью - ва, з Гос - под - ін - цох
 Боз Ба - чин - цох, Ми - тро - ви - ци, з Берка - со - ва, Шиду и Бики - чу, зоз Пет - ров - цох
 О - ра - хо - ва, Ку - ли и То - по - лі.
 Мик - ло - шев - цох ----- и з Но - во - го Са - ду. И зоз мес - та
 там как - до - го, дзе год руеке шер - цо би - е. шер - цо би - е, шер - цо би - е:

Моя думка гу вам леци,
 мили мойо руски дзэци:
 З Керестура и Коцура,
 зоз Вербасу и Дюрдьова,
 з Господінцох, Оракова,
 Кули и Тополі.
 Зоз Бачинцох, Митровици,
 з Беркасова, Шиду и Бикичу,
 зоз Петровцох, Миклошевцох
 и з Нового Саду.
 И зоз места там каждого,
 дзе год руске шерци бис!

/Пригодна писньочка з нагоды стетнуцох руских школох/

-
11. у ГОСПОДІНЦОХ – 4. юния 2005. року у ОШ „Жарко Зренянин“, а отримана и 5. колония Стретнуце у Боднарова;
12. у МІКЛОШЕВЦОХ – 2. септембра 2006. року зоз схадзку Активу наставнікох и литературну роботню школьнірох;
13. у НОВИМ САДЗЕ – 2. юния 2007. року зоз присутством ОШ у Савіним Селу и штредніх школох з Новога Саду;
14. у ВЕРБАШЕ – 7. юния 2008. року у ОШ „Светозар Мілєтич“ зоз нащиву Гімназії и КПД „Карпати“ у Вербаше;
15. у БАЧКЕЙ ТОПОЛІЇ и НОВИМ ОРАХОВЕ – 29. августа 2009. року отримане 15. ювілейне стретнуце;
16. у СРИМСКЕЙ МІТРОВИЦІ – 5. юния 2010. року у ОШ „Йован Попович“, Параوخіялним доме и Музею Сріма;
17. у СУБОТИЦІ – 28. мая 2011. року у ОШ „Соня Марінкович“ зоз участвованьем школьнірох зоз шицкіх штредкох;
18. у САВІНИМ СЕЛУ – 2. юния 2012. року у ОШ „Бранко Радичевич“, зоз нащиву Косанчичу;
19. у КРУЩИЧУ – 1. юния 2013. року у ОШ „Велько Влахович“, зоз програму и схадзку Активу наставнікох;
20. у БАЧИНЦОХ И ШІДЗЕ – 29. августа 2014. року у Основнай школы отримане 20. ювілейне стретнуце;
21. у МІКЛОШЕВЦОХ – 6. юния 2015. року зоз роботню дзециох и схадзку Активу наставнікох, видати и каталог;
22. у БАЧКІМ ПЕТРОВІЦУ – 29. августа 2016. року як схадзка наставнікох руского и словацкого языка;
23. у БІКІЧУ И ШІДУ – 3. юния 2017. року зоз програму у ОШ „Срімски фронт“ и нащиву Срімскому фронту;
24. у РУСКИМ КЕРЕСТУРЕ – 30. августа 2018. року як преширенна схадзка Активу наставнікох руского языка;
25. у НОВИМ ОРАХОВЕ и БАЧКЕЙ ТОПОЛІЇ – 25. ювілейне отримане 23. августа 2019. року зоз нащиву етно-хижи и спортскай хали
26. у ПЕТРОВІЦОХ и ВУКОВАРЕ – 1. унія 2024. року зоз нащиву церкви и етно збирки у Петровіцах и церкви у Вуковаре.

*

Термин отримованя Стретнуца бул кажды рок на початку юния, або коло половікі августа и то у местох, штредкох (Бачка и Срім) у АП Войводини, Рэспубліка Сербія дзе жию Руснаци, односно дзе ше у основным и штреднім образованью учи рускі язык. Од 2004. року учашнікі Стретнуца и школьнірох и наставнікі рускіх основных школох зоз Рэспубліки Горватской, а поволовані були и зоз Канади.

Програма Стретнуцах почина зоз писню проф. Гаврила Г. Надя (1913-1983) „Руским дзецом“, на чий стихи Магдалена Горняк компонавала музыку и облаўя школску программу, культурны активносцы школьнірох (литературны и подобово роботні, дзецинскі бавіска), схадзки Активу наставнікох руского языка, нащиву культурним, образовным и церковным інституційом у местох.

ЈУБИЛЕЈИ РУСИНСКОГ ОБРАЗОВАЊА

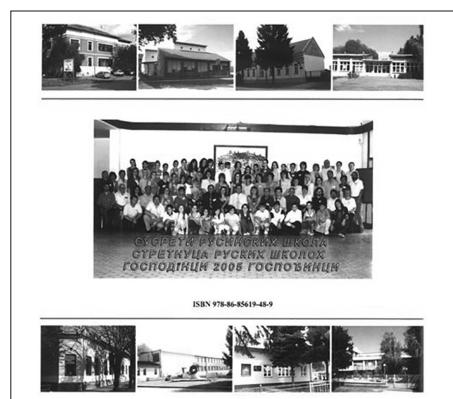
Резиме

У Руском Крстру су 18. новембра 2023. године обележени значајни јубилеји русинског образовања и писмености: 270 година образовања на русинском језику, 120-годишњица предшколског васпитања и образовања у Руском Крстру и 100 година од излажења „Граматике бачко-сремског говора” др Габријела Костелника. Програм је припремио Одбор за образовање Националног савета Русина. Прослава је са свечаном седницом Актива наставника одржана у Основној и средњој школи са домом ученика „Петро Кузмјак”. У Дому културе је била изложба фотографија из прошлости и садашњости свих русинских школа, а у великој сали је одржана Свечана академија. На њој су представљени значајни јубилеји и образовне институције, а учесници су били представници свих русинских школа. Свечености су присуствовали и гости из ресорних министарстава, покрајинских секретаријата и стручних институција, као и представници русинског образовања, културе и јавног живота. Ирина Папуга из Друштва за русински језик, књижевност и културу примила је Признање Националног савета Русина.

ANNIVERSARY OF RUTHENIAN EDUCATION

Summary

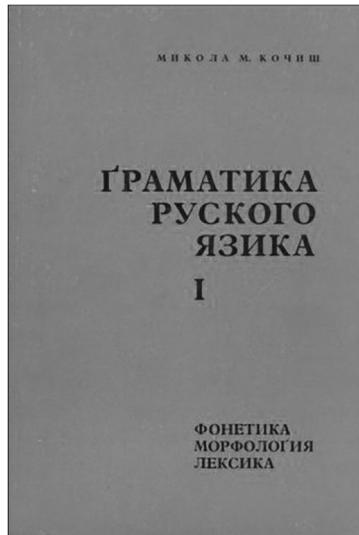
On November 18, 2023, significant anniversaries of Ruthenian education and literacy were marked in Ruski Krstur: 270 years of education in the Ruthenian language, 120 years of pre-school education in Ruski Krstur and 100 years since the publication of the “Grammar of the Bačka-Srem Language” by Dr. Gabriel Kostelnik. The program was prepared by the Education Committee of the National Council of Rusyns (Ruthenianas). The celebration with a formal session of Active of Teachers was held in the primary and secondary school with the dormitory “Petro Kuzmjak”. In the House of Culture there was an exhibition of photographs from the past and present of all Ruthenian schools, and in the large hall the Ceremonial Academy was held. Important anniversaries and educational institutions were introduced, and the participants were representatives of all Ruthenian schools. The ceremony was also attended by guests from various ministries, provincial secretariats and professional institutions, as well as representatives of Ruthenian education, culture and public life. Irina Papuga, from the Society for Ruthenian Language, Literature and Culture, received the Award of the National Council of Ruthenians.

II

**РУСКИ ЯЗИК, НОВШИ ВИДАНЯ,
ПРИКАЗИ И РОЧНІЦІ**

З нагоди 50-рочніці Граматики Миколи М. Кошиша

Др Александр Д. Дуличенко

МИКОЛА М. КОЧИШ, НОРМОВАТЕЛЬ И ПРЕУЧОВАТЕЛЬ ЛИТЕРАТУРНОГО ЯЗИКА ЮГОСЛАВЯНСКИХ РУСНАЦОХ¹

„Зоз свою потерашню роботу я сцел буц хасновити
нашому языку на його розвойней драги“.

(Микола М. Кошиш)

Мало ест людзох котрим ше уда так почац и закончиц свою драгу же бы
тот початок и тот конец непрерывно були характеризованы з епитетами най-
висшого ступня, або з такими епитетами хтори ше, у других случайох, хасную
з вельким меркованьем – не за каждого их мож похасновац. Ридко кому ше
поспиши през цали живот назберац о себе таки значни венец епитетох од целого
поколеня. Ния лем даскелью:

*наши найплоднейши и найталантливи повойнови писатель, афирмовани и
плоднейши поета,
седен з найвизначнейших наших культурных работнікох писательох и науковицох,
наши найпознатиии науковец,
наши найвизначнейшии научови работнік, професор, писатель,
наши найзначнейшии лингвист,
наши визначнейшии язикови науковец,
завжжал перве место як значни фаховец,
вирни син руского народу,
правдиви титан роботи,
наши вельки человек...*

И ище о нїм:
*седен добри человек,
скромни,
барз присутни,
одмерани у словох,
вше готови помогнуц,
вше бул у первих шорох,
потребнейшии як око у глави,
будователь...*

---

¹Александер Д. Дуличенко, Кнїжка о руским языку – Увод до рускей филологии у документох и коментарох, НВУ Руске слово и Дружтво за руски язык, литературу и культуру, Нови Сад 2002, б. 177-181.

Вибрали зме барз малу часц епитетох хтори адресованы на Миколу М. Кошиша ище под час його живота, а веъ и после кед го нестало.

Децембра 1.1978. року наполнел бы 50 роки... Але його живот ше застановел на 45. року. Престал необчековано, нажаль не у правей хвильки.

***

У повойновим чаше ясно ше указала нежадана, або точнейше поведзене опасна тэнденция пущиц най ше руски литературни язык развіва стихийно. Тоту тэнденцию ше мушело зопрец и зошицким закончиц з ню. И не лем тото вимагал час. Мушело ше розвиток литературного языка унапрямиц на таку драгу котра би го приведла до стабільносци, еластичносци и розвитосци. Випатра же сама тата необходносц, виволана з об'ектівними причинами, видзвигла за свою реалізацію Миколу М. Кошиша. Вон ше зявел так природно и тиж необходно як цо то було и з Костельником на початку двацетих-трицетих роках.

Єдна з важних характеристиках лингвистичнай діялносци М. Кошиша то його виглядання веліх конкретных питаньох власного язика. Йому як виглядовачови припадаю понад двацет статі о найроздільнейших, але віше актуалних питаньох руского литературного язика: правопису, морфології, лексикології, твореня словох, стилистики.

Так ше Микола М. Кошиш зявює пред нами як нормователь, преучователь, организатор и практичар литературного языка югославянских Руснацох.

„... наш язык зложел свою вельку матуру, же доказал свою одрослосц и озбільносц ище раз, на материі котра блізко науки, або котра наука у своеі основи. На тот способ наш язык уж нешкада указал свойо не мали можлівосци на вецеі польох: у розгварковей, кождодньовей бешеди, у литературней бешеди, у публіцистичнай, науково-популарней и у науковей бешеди. Мушиме констатовац же таки нагли кроачі не могли прейсц без нежаданих пошлідкох. Не було досц часу за мирне ушедане жгриду, ані досц часу за криштальоване правдивих красох и прето ше случовало же правдиви вредносци и жгриди ведно преношени далей, помишани, необачени и нероздзелени, так же язык калічени и там дзе не мушел буц, а правдиви вреносци остали недосц виховани... Несконтроловани рост може привесц до розліваня недосц компактней язиковей материї, можепривесц до каліченого деформованя правых вредносцох пре буйни рост негативных и паразитских прикметох, може дац языку нежадани дімінзій котри го неодлуга приведу до розпаданя“, - так писал М. Кошиш о нукашњоструктурных можлівосцох власного языка и о опасносци котра му грожи кед ше його розвиток охаби стихії, кед вон не будзе унапрямовані („Прилог зредзованю терминології у нашей бешеди“, *Шветлосц*, Нови Сад, 1968, число 1, б. 52-53).

У такей ситуациі найприроднейше ришене було:

„Пробовал сом зазначиц норми котри у нім (язику) уж витворени прето жеби ше стабилизовал и же бы мал у своім розвиваню тварду основу на котру ше опре же бы могол легчайше напредовац“.

(„О языку, правопису и словніку“, *Шветлосц*, 1973, число 2, б. 150).

***

Зєдинене лингвистичній и литературноуметніцькей обдареносци нє стрета ше часто. При югославянских Руснацох тот дар мал Гавриїл Костельник и Микола М. Кошиш. Перша кнїжка Г. Костельника була поетична збирка *З моїого валала*, а М. Кошиша – дзецински прозни зборнік (перши у рускей літературы) Кроачї; друга кнїжка Г. Костельника – його позната *Граматика бачвансько-рускей бешеди*, а М. Кошиша – *Мацеринска бешеда*, после котрой шлідзели другі учебнікі руского языка: Правопис руского языка, Приручны терминологійни словнік сербскогорватско-руско-українски и, на концу, Граматика руского языка I.

Тота паралела нє случайна, вона указатель нашлідзованя найлепших традицийох культурно-язичного живота югославянских Руснацох.

***

Учебнікі з граматики руского языка за школу по шейдзешати роки нє було. Хасновані угловним буквари и читанки, хтори давали даєдни інформациі о языку. А подполні и систематични учебнік граматики нє исновал (Костельникова *Граматика бачвансько-рускей бешеди* була наменена баржей учительом як школяром). Задаток створиц такі учебнікі поставел пред собу М. Кошиш на початку 60-их рокох. И ни-а, 1965. року у Новим Садзе Завод за видаване учебнікох АПВ видава учебнікі под насловом *Мацеринска бешеда*:

1965: *Мацеринска бешеда*. Часц I. Граматика за V и VI класу основней школи – 135 боки.

У учебніку ёст тоти часцы: Виречене, гласи, меновніки, прикметніки, заменовніки, числовніки, діеслова, присловніки, применовніки, злучніки, викричніки; на концу приложени словнічок граматичных терминох руско-сербскогорватско-українски.

1967: *Мацеринска бешеда*. Часц II. Граматика за VII класу основней школи – 79 боки.

Часцы: Просте виречене, зложене виречене, зоз правописа и словнічок граматичных терминох руско-сербскогорватско-українски.

1968: *Мацеринска бешеда*. Граматика за VIII класу основней школи – 98 боки.

Часцы: Фонетика, морфология.

Познейше тоти учебнікі видати под насловом *Граматика руского языка*, а у остатнім чаще на іх основи зложени циклус нових учебнікох под насловом *Руски язик и культура висловівания*.

Микола М. Кошиш робел на граматики руского языка хтора мала буц нормативного характера, т.е. мала одредзиц норми сучасного литературного языка. Медзитим, йому ше нє поспишело закончицт тоту граматику – прервала го шмерц. Заш лем, Покраїнски завод завидаване учебнікох у Новим Садзе видал 1974. року тото до М. Кошиш написал.

Кнїжка вишла под насловом *Граматика руского языка. Фонетика. Морфология. Лексика* (135 боки).

Надпомнуце: Граматику руского языка I (фонетика. морфология, лексика) Миколи М. Кошиша за школярох гімназій з руским виучуюющим язиком Покраїнски завод за видаване учебнікох з Нового Саду видал постгумно 1974. року (Микола М. Кошиш, Дюрдьов, 1.12.1928 – Нови Сад, 16.04.1973), кед одвічательни редактор руских виданьох бул Дюра Варга, рецензенти Андрей Чипкар и Юлиян Рамач и коректор Еуфемія Варга.

Др Александер Д. Дуличенко

МИКОЛА М. КОЧИШ, СТВАРАЛАЦ НОРМЕ И ПРОУЧВАЛАЦ
КЊИЖЕВНОГ ЈЕЗИКА ЈУГОСЛОВЕНСКИХ РУСИНА

Резиме

Граматику русинског језика I (фонетика, морфологија, лексика) за ученике гимназије са русинским наставним језиком издао је Покрајински завод за издавање уџбеника, Нови Сад после смрти аутора Миколе М. Кочиша (Ђурђево, 1.12.1928 – Нови Сад, 16.04.1973), односно постхумно 1974. године, када је одговорни уредник русинских издања био Ђура Варга.

Dr. Alexander D. Dulichenko

MIKOLA M. KOČIŠ, CREATOR OF THE NORMS AND STUDENT
OF THE LITERARY LANGUAGE OF THE YUGOSLAV RUSINS

Summary

Ruthenian language grammar I (phonetics, morphology, lexicon) for high school students with Ruthenian teaching language was published by the Provincial Institute for Publishing Textbooks from Novi Sad after the death of author Mikola M. Kočiša (Đurđev, 1.12.1928 - Novi Sad, 16.04.1973), i.e. posthumously in 1974, when the responsible editor of the Ruthenian editions was Đura Varga.

Мр Гелена Медеши

ЛЕКСИЧНИ ПАРАЛЕЛИ: РУСКИ ЛИТЕРАТУРНИ ЯЗИК И ЗЕМПЛИНСКОТЕПЛИЦКА БЕШЕДА

Абстракт: О подобносци руского јазика з другима језиками зоз дияхронийного аспекту обробйовани руско-србски контакти, руско-мадярски, руско-немецки и руско-украински. Медзитим, руско-восточнословашким контактом на синхроней ровнї по тераз не пошвецована векша увага, та у тей роботи обробени слова хтори у восточнословашких бешедах, окреме у земплинскотеплицкай бешеди и руским литературним језику исти або барз подобни. Понеже ше јачини контакти найобачливше виражаюту лексики и фразеологији, фонологији и морфологијији уровень не описаны у тей роботи. За вигледовацки корпус похаснован Словник бешеди словацкай земплинскотеплицкай (*Krátky slovník nárečia slovenského zemplínsko-tepličkého*) Терезиї Кубанійовей, зоз хторого слова поровнованы у Словнику руского народнога језика др Юлияна Рамача. Гу роботи зложени и словник одредницих (лексемах и фразеологијији виразах) яки ше хаснуе у земплинскотеплицкай бешеди и литературним језику войводянских Руснацох.

Ключни слова: земплинскотеплицка бешеда; руски литературни језик; руска бешеда, лексика; фразеология

Потенцијална база русинскога језика на територији бувших комитатах Шариш и Земплин, по думаню русискога лингвисти Вячеслава Чарскога¹, формована на осем групох восточнословашких и карпаторусинских бешедах.

По думаню словацкай лингвистки Мирослави Соколовеј², бешеда Земплинской Теплицы спада до јачине групи земплинских бешедах, под хторима подразумије бешеди на територији бувшай Земплинской и Ужгородской жупанији, где припадају ище бешеди округох Требишов, Михаловце, Вранов и часци гуменскога округу (заходно од линији Нижна Ситница – Гумене – Порубка).

Прикмета хтора оддзелює земплинскотеплицку бешеду и од других восточненословашких и од карпаторусинских бешедах то, медзи иншими фонетским и морфологијиними прикметами, хасноване заменовніка **ми** место заменовніка **я**³:

Šak tak mi še najedla až po oči, ne l'em po gagor!

Prišol mi od vojska do domu, a tak sam pre sebe dumam...

Nastupil mi na dzevec kilometrovi usek, na treci valal od nas. A tam mi spoznal mojoho novoho kamarata Janka...

Bulo veljke blato, ta mi mušel do tih dziroh rucac kamenji...

---

¹Чарский, Вячеслав.:Русинский язык Сербии и Хорватии в свете языковых контактов: лингвогенетический аспект, Щёлково: Онтопринт.

²Sokolová, Miroslava.: Nárečie Trebišova. У: Dejiny Trebišova. Кошице 1982, б. 591-598.

³Ordoš, Jan.; Zemplínska Teplica, Prešov – Zemplínska Teplica 2003.

---

*Ked mi mal šternac roki, ta mi umar ocec...
 Poznjejše, ked mi už vihodzil školu...
 Oženjil mi še dosc skoro, ato takoj jak mi prišol z vojemčini domu.
 Pri vojsku mi služil ljem pol roka, bo mi oca nje mal.
 Služil mi u kasarnjoh u Košicoh, a kedže mi bul dobrim vojakom, ta mi mal povolenjeni i dosc časti vichacki do mesta...
 Mal mi bars dobroho kamarata Michala...
 Hoč mi bul viučeni jak zamočnjik (šloser)...
 Mal mi doma išček dvoх bratoh, Djuru aji Ferka.
 Takoj po vojnje mi ho pošol hljedac, alje som ho nje našol.
 Alje dosc često mi dumal na totu moju Maženku, že jaktó vona s tima dzecmi, no njescel mi isc tam za njima, žebi mi jim hubil jih život...*

Ест ище єдна прикмета характеристична за земплинскотеплицку бешеду, а то хасноване помоцнога дїеслова буц у першай особи множини: **ме** место помоцнога дїеслова **зме**:

*...dali nam každomu lopatu aj čakan, žebi me mali sčim zakopi kopac.
 Veckalj me stim šickim išli daljej už ljem pešo...
 Mi, našo slovenski vojaci, me jim tam išli na vipomoc.
 Kedže to bulo ljem njedaljeko od nas ta me še gu njim takoj šicki rozbehli.
 Jak nam už defek na motore oparavili, ta me zaš išli daljej.
 Prišli me až do mestečka Stij...
 Začali me tedik tak jak i druhi vojaci co tam už pred nami prišli...
 Ked me tam vošli, ta me sebe perše dumali že to zaš dajaka krev, alje ked me ziscili že to vino, ta me sebe z njoho takoj šicki nabrali do šalkoh.
 Buli me stohu calkom ostrašeni...
 ...prišlo mi takoj na rozum žebi me mali samperše totu vodu pomerac jaka je hljiboka...
 Spali me šicki u vagonoh, alje tam tedik bula taka preveljka žima...
 Šicki me kresali dovjedna u našim lješe...
 ...a ked me buli už na pol leniji, ta me už daljej nje mohli kresac...*

Прикмети земплинскотеплицкей бешеди на лексичним плане

Наш руски јазик, як уж поведзене, походзи од восточнославацких требишовских бешедох, точнейше од заходних земплинских бешедох. Як доказ тому, у троязничным поровнуюцім Словніку (руски, земплинскотеплицки и толковане по словацки, хтори пре обсяжносц будзе друкованы як окремні сепарат) наведзени вецей як 1000 слова хтори ідентичны або подобны зоз словами земплинскотеплицкей бешеди. До таго словніка не унёшени цали „гнізда” словах – меновнік (деминутив и аугментатив), дїесловни меновнік, дїеслово (закончени и незакончены вид), прикметнік (компаратив и суперлатив), применовнік, присловнік и словка, як ані интернационални слова, що би ище за трецину звекшало число таких лексемох.

Записаны и коло 140 фразеологійни виразы які ше хаснүе у Земплинской Теплицы и у Руским Керестуре.

Слова хтори зошицким исти у обидвох язикох шведоча о тим же розвой тих язикох мушел буц барз блізки. Гу тому заключено нас водзи факт же при поровнованю вжати до огляду и одвитуюци українски и сербски вирази хтори ше лем у 28 прикладох складаю з руским язиком и земплинскотеплицку бешеду (напр. *плуг, кошуля, чардаш, очи, вода, корито, колач, лаба, ребро* итд.).

До друей групи спадаю слова хтори ше розликую або по гласовей пременки у кореню слова (*цегла – цигла - цегла; грих – грех - грих; орех – орах - горих*), або по суфіксах (*краднуц – красти - красти; вожиц – возити – возити; половка – половна - половина*), але єст и таки слова хтори ше зошицким розликую по форми: *огень – пожар – пожар; плафон – таваница – повала; питанки – просидба – сватания*.

Пренайдзене тиж и 51 слово хторе ше баржей склада зоз земплинскотеплицкима як зоз сербскими або українскими словами: *скора – ўкуска – шкарупина – скора; рэгочац – ѿскаты – іржати, рэготац; стредок – средина – середина – штредок*.

**Прикмети земплинскотеплицкей бешеди на фразеологийним плане
(Присловки з дакедишнього Керестура /Земплинска Теплица/ яки єст и у Руским Керестуре)⁴**

А

Ані єдно древо нє вирошне до неба! – Aňi jeden strom ſevirošne do ſeba!
Ані муха нє без бруха! – Aňi mucha ſepres brucha!

Б

Батог на концу пука! – Batoh praska na koncu!
Бега як шалени за калапом! – Beha jak ſa'eni za kalapom!
Бида биду найдзе, гоч и слунко зайдзе! – Bida bidu najdze,choč i slunko zajdze!
Бизовнейше кроком, як скоком. – Istejši krokom, jak skokom.
Бог дал, Бог вжал. – Boh dal, Boh vžal.
Богатому навре, а худобному вивре! – Bohatomu navre a chudobnomu vivre!
Божи метер нє таки як наш! – Boži meter ſetaki jak naš!

В

Витай, а ніч нє питай, бо кед будзеш питац, нє будзем це витац. – Vitaj a ſič ſeritaj – bo ked budzeš pitac, ſebudzem ce vitac.
Врана врани очи є виджубе. – Vrana vraňe oči ſevikoľe.
Вшадзи добре, але дома найлепшее. – Všadzi dobre, ale doma najlepši.

Д

Дахто ма розум, а дахто пенежи. – Dachto ma rozum a dachto peňeži.
Дахто ма таку бешеду, же ані пришиц, ані приплатац. – Dachto ma taku beſedu, že aňi prišic, aňi priplatac.
Дай Боже люцке пожиц, а свойо надалей одложиц! – Daj Bože ťucke požic – a svojo nadala'ej odložic!
Дарованому коњови ше до зубох нє патри! – Darovanomu koňovi na zubi ſepatra!
Дзе нет огня, там нет ані диму. – Dze ſit oheň – tam ſit aňi dimu.

⁴Kubániová, Terézia.: Keresturski pripovidki, Obec Zemplínska Teplica 2013.

Дзе ши не одложел, там не гледай! – Dze ši ſeodložil, tam nehl'edaj!
 Дим не мож врациц назад до комина! – Dim ſeomož vracic nazad do komina!
 Длуги власи, кратки розум! – Dluhi vlasí – kratki rozum!
 Длугша субота як нэдзеля! – Dlušša sobota jak nedzeļa!
 Добре же це мам, голем з тобу швето мам. – Dobre že ce mam, chol'em stobu šveto mam.
 Добри глас ще швидкошири, але подли ище швидше. – Dobri chir ſe ſiri frišno,
 aľe plani išček frišnejši.
 До нічого ані солі не треба. – Do ſičoho ani ſoli netreba.
 Дябла нігда не споминай, бо ци ще укаже! – Ďabla nígdaj ſespominaj, bo ciſe
 ukaže!
 Дяболов дябла найдзе, гоч и слунко зайдзе! – Ďabol d'abla najdze, choč i slunko zajdze!

Ж

Железо ще теди кує, кед є горуце. – Žel'ezo ſe tedik kova, ked je horuce.
 Жена у обисцу трима три кути, а хлоп лем єден. – Žena u obiscu /doma/ trime tri
 uhly a chlop l'em jeden.

И

И велька рана ще загої, але знак за ню остане. – I veľ'ka rana ſe zahoji, aľe znak
 poňej ostaňe.
 И железо же кує док є горуце! – I žel'ezo ſe tedik kova kedje horuce!
 И конь ма штири ноги, а заш лем ще дакеди пошпоци. – I koň ma štiri nohi a ſe
 dakedik pošrosci.
 И мурни маю уха! – I sceni maju ucha!
 И наймилши госц на єден дзень досц. – I najmilši hosc na jeden dzeň dosc.
 И слунко не швици цали дзень. – I slunko ſešvici calo dzeň.

К

Каждому вер, але себе го превер! – Každomu ver aľe ſebe ho prever!
 Каждому дню вечер прииде. – Každomu dňu večar pridze.
 Кед биш була гамовал, тераз биш не бановал! – Kedbiš bul hamoval, teraz biš
 ſebanoval!
 Кед мачки нет дома, миши маю шлебодно! – Ked mački nit doma, miši maju voľno!
 Кед не чече, голем капка. – Ked nečeče, chol'em kapka.
 Кед ташка лапаю, шумне му шпиваю. – Ked ptačka lapaju, ſumne mu ſpivaju.
 Кед це не шверби, та ще не шкраб! – Kedce nešverbi, taše neškrab!
 Клінок ще з клінком вибива! – Kl'in ſe s kl'ynom vibija!
 Кого гад укуши, тот ще и од хлости бої! – Koho had ukuši, taše i chl'isti boji!
 Кому Бог, тому и шицки святы. – Komu Pamboch, tomu i ſicki svati.
 Котел гачку доганя, сам є окурени! – Kotel harčku dohaňa a sam na dno /dlaň/ prihara!

Л

Лем тельо кура гребе, же би вигребала! – Lem teľo kura hrebe, žebi vihrebla!
 Лем тот хибу не зроби цо ніч не роби. – Lem tot chibu nezrobi co ſič nerobí.
 Лем того коня бию цо цага. – Lem toho koňa biju co caha.
 Лем треба з розума хасен вжац. – Lem treba z rozumu chaſen vžac.

М

Мали дзеци мала брига, вельки дзеци велька брига! – Mali dzeci – mali starosci,
 veľki dzeci – veľki starosci!

Мудри чловек ше учи на хибох других. – Mudri človek še uči na chiboch druhich.
Мудри власи зохабя глупу главу. – Mudri vlasti ochabja glupu hlavu.

Н

Набрал себе як баран на роги. – Nabral sebe jak baran na rohi.
Не будзе зоз пса сланіна, ані з фаркаша бараніна! – Nebudze zo psa slaňina, aňi z veľka baranina!
Не хваль ше сам, най це други хваля! – Nechval še sam, aľe najce druhi chvala!
Не нош до леса древа, ані до моря води! – Nenoš do ľesa drevo a do morja vodu!
Не плювай до студнї зоз хторей будзеш води пиц. – Nepľuvaj do studni s chtorej budzeš pic vodu.
Не руцай камень до неба, бо на це спадне! – Nerucaj s kameňom do ňeba, bo nace spadne!
Неспособни як буйак до коча. – Nesposobni jak bujak do koča!
Не судз другому, же би и ти не бул судзени! – Nesudz druholo, žebi i ti nebul sudzeni!
Нігда на себе ніч не пришивай, бо себе разум зошиеш! – Nigdaj na sebe ňič
Ніяка шпиванка не така длуга же би конца не мала. – Nijaka špivanka ňit taká
dluha, žebi konca ňemala.
Нет хижа без крижа! – Nit chiža prez križa!
Нет ремесло як чересло! – Nit remeslo – jak čereslo!
Нет роду без смроту! – Nit rodu pres smrotu!
Нет така глубока вода же би ше у неї рибка задавела. – Nit taká hľiboka voda
žebi še uňej ribka zatopila.
Нет таке високе дерево же би небо дорушело. – Nit taki strom visoki, žebi do
њeba došahnul!

О

Обецунка, шаленому радосц. – Obecunka – hunka, šaľenomu pre radosc.
Облесни як мачка. – Obl'esni jak mačka.
О ким ше бреше, того витор неше. – Okim še reče, tot še už vleče.

П

Паліца ма два конци. – Paľica ma dva konci!
Патри як целе на нову капуру. – Patri jak ceľe na maľovani vrata.
Патри як паткань з муки. – Patri jak patkaň z muki.
Пес би од нього ані з косцу не сцекол! – Pes bi od ňoho aňi skoscu ňeucik!
Пес бреше, а витор неше! – Pes breše a viter ňeše!
Пес хтори бреше, не куса. – Pes chtori breše, ňekuše.
По каждим каменцу (дизджку) слунечко зашивици! – Po každej tuči slunočko
zašvici!
Подли два раз роби, скупи два раз купи! – Podli dvaras robi – skupi dvaras kupi!
Покля тлусти схудне, худи дотля умре. – Pokleť tlusti schudne, ta chudi dotedi umre.
Познам го лепше як свою кишенку! – Poznam ho ļepši jak svoju kišeň!
Пришла як бридка виля. – Prišla jak plana chvíľa.

Р

Руку бим за ньго до огня не штурел. – Ruku bim zaňho do ohňa ňešturił.

C

Сити гладному нє вери. – Siti lačnomu ſeveri.

Скупи два раз купи! – Skupi dvaras kupi!

Стрес зоз себе як гуска воду! – Stris zo ſebe jak huska vodu!

T

Та лем себе шеднї у нас, же биш нам спанє нє однєс! – Ta l'em ſebe ſedni unas, žebi ſi nam ſpaňe ſeodnjiſ.

Та вон ци то враци, док ще вивраци! – Ta von ci to vraci, jak ſe vivraci!

Так дзба, як пес за пияту ногу. – Tak dzba, jak pes za pijatu nohu.

Так го там треба, як дябла до неба. – Tak ho tam treba jak Ďabla do ſeba.

Так є цихо як уша у храсті. – Tak je cicho jak vſa u chrasce.

Така є ценка як цверенка. – Taka je cenka jak cverna.

Така є як кед би ю з крижа знял. – Taka je jagbi ju l'em z križa znał.

Така є, лем о єдну гурку. – Taka je – l'em o jednu hurku.

Така є же би анї на огњу нє згорела. – Taka je, žebi aňi na ohňu ſezhorela.

Take гуториш ћо би анї пес на хвост нє вжал. – Take hutoriš, cobi aňi pes na chvost ſevžal.

Take на ней погужване як кед би го крава порумегала. – Take naňej pokurčene, jakebi ho krava porumegala.

Таки щи як недоправени. – Taki ſi jak ſedopraveni.

Таки щи як кед би це целе оцицкало/олїзало. – Taki ſi jakebi ce ceľe ocickalo.

Таки є як тота марцова хвиля. – Taki je jak tota marcova chvíľa.

Таки ма яzik як пранїк. – Taki ma jazik jak praňik.

Таки ма руки як лопати. – Taki ma ruki jak lopati.

Так це чекам як каня дижджу. – Takce čekam jak kaňa diždžu.

Так ще з тобу споможем як зоз зламану палїцу. – Takše stobu spomožem jak zos zlamanu paľicu.

Та то така празна бешеда, пес бреще, а витор нєше! – Tato taka pražna bešeda – pes breše, a viter ſeše!

Тото теди будзе, док будзе з баби дзивка! – Tato tedik budze, jak budze z babi dzívka!

Тельо треба коло нього ходзиц, як коло писаного (роздбитого) вайца. – Tel'o treba kolo ſoho chodzic, jak kolo pisanoho vajca.

Трафи коſа на камень, аж черкне. – Trafi koſa na kameň až čerkne.

Трима ще Бога за ноги, а дябла за роги! – Trime ſe Boha za nohi a Ďabla za rohi!

Трима ще як пияни плota. – Trime ſe jak pijani plota.

Три раз мерай, а раз реж! – Triraz meraj a raz rezaj! /rež/

X

Хиби му як псови пията нога. – Chibi mu jak psu pijata noha.

Ходзи коло ней як коло писаного (роздбитого) вайца. – Chodzi kolo ſej jak kolo pisanoho vajca.

Ходзи за мну як гаче за кобулу. – Chodzi zamnu jak hače za kobulu.

Хто другому дзиру копе, сам до ней спадне! – Chto druhomu dziru kope, sam doňej ſpadňe!

Хто позно ходзи, сам себе чкодзи. – Chto ſeskoro chodzi, sam ſebe čkodzi.

Хто виглашел, тот виплашел! – Chto vihlašil, tot viplašil!

Ц

Цага ше як шлімак. – Caha še jak tot šlímak.

Циха вода бреги мие. – Cicha voda brehi mije.

Цо око не видзи, шерцо не болї! – Co oko nevidzi – šerco neboľi!

Цо пошесш, то будзеш жац! – Co pošeješ – to budzeš žac!

Цо на другому видзиш, чекай и на себе. – Co vidziš na druhim, čekaj i na sebe.

Ч

Чекам це як каня дижджу! – Čekam ce jak kaňa diždžu!

Черевени є як паприга. – Červeni je jak paprika.

Чи мачка била, чи чарна не хиба, лем най миши лапа. – Či je mačka bila, abo čarna, to njič, l'emmaj miši lapa.

Чижма до чижми, бочкора до бочкори. – Čižma do čižmi – bočkor do bočkori.

Чловек ше цали живот учи, а на старосц глупи умре. – Človek še cali život uči a na starosc glupi umre.

Ш

Шаленого гребу, а вон дума же го до неба веду. – Šaľenoho hrebu a von duma, že ho do ſeba vedu.

Шицки чуда тирваю три днї. – Šicko čudo trime tri dni.

Шицко ей под руками гори! – Šicko jej pod rukami hori!

Шмердзи як хорт. – Šmerdi jak tchor.

Шпива як кед би ренди дар. – Špiva jakebi rendi dar.

Шпоруй, та будзеш мац, уч ше, та будзеш знац. – Šporuj, ta budzeš mac – uč še, ta budzeš znac.

Я

Яблуко далеко од древа не спаднє. – Jabluko daľeko od stromu nešepadne.

Яка дзира, така и плата! – Jaka dzira, takai zaplata!

Яка матка, така Катка! – Jaka matka, taka Katka!

Яка вода, таки млїн, яки оцец, таки син! – Jaka voda – taki ml'in, jaki ocec – taki sin!

Яке древо, така и овоц. – Jaki strom, taka i ovoc.

Яки чловек, така и бешеда. – Jaki človek, taka i reč.

Яку перину маш, з таку ше закривай! – Jaku perinu maš, staku še prikrivaj!

Тото лем потвердзує же Руснаци з Долней жеми длуги час жили ведно, на истим просторе з Руснацами хтори и нешка жию коло Шаришу и Земплину, окреме у Земплинской Теплицы хтора ше дараз волала Керестур и же руски язык походзи од восточнославацких требишовских бешедох, т.е. од земплинскотеплицкой бешеди⁵.

⁵Rožoková, Amália.: Z porovnania nárečia Zemplinskej Teplice s jazykom juhoslovanských Rusniakov. Diplomová pracá, Filozofská fakulta v Prešove Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 1985.

МЕСТО ЗАКЛЮЧЕНИЯ

Подобносц, або аж идентичносц земплинскотеплицкай бешеди з руским литературним язиком, окреме на лексичним плане и у фразеології, потвердзує думане дзепо ёдних лингвистох (Пастрнек, Тихи, Штолц, Бидвел, Лант, Густавсон, Швагровски, Скорвид) же руски язик, язик войводянских (южнопанонских) Руснацох на Долнай жеми, здабе на восточнословакку бешеду Шаришу и Земплину. Медзитим, результаты до хторых дошли вигледовател€ Вячеслав Чарский, Михайло Фейса, Терезия Кубанійова, Мирослава Соколова, Амалия Рожокова и дзепо ёдни други, як и непобитни числа лексемах и фразеологийных виразох хтори пренайдзени у Кратким словніку бешеди словацкай земплинскотеплицкай нателью прешвачліви и очиглядни же би будуци вигледованы на ту ту тему могли дзепо ёдни податки лем прецизовац, але результаты научово фундованей студій вшэліяк сущно не вименя.

Значи, можеме резимовац же руски язик походзи од восточнословакских требишовских бешедох. Як доказ тому наведзены вецей як 1000 слова хтори идентични або подобни зоз словами земплинскотеплицкай бешеди. До тројазичного поровнуюцього Словніка (руски, земплинскотеплицки и толковане по словацки) не унёшени цали «гнізда» словох – меновнік з рижними префиксамі, дісловні меновнік, діеслово (закончени и незакончени вид, рижни префикси), прикметнік (компаратив и суперлатив), як ані интернационални слова, що би ище за трецину звекшало число таких лексемох. Записаны и коло 140 фразеологийных вирази яки ще хаснүе у Земплинской Теплицы и у Руским Керестуре.

Тото лем потвердзує же Руснацы з Долнай жеми длуги час жили вёдно, на истым просторе з Руснацами хтори и нешкада жию коло Шаришу и Земплину, окреме у Земплинской Теплицы хтора ше дараз волала Керестур и же руски язик походзи од восточнословакских требишовских бешедох, окреме земплинскотеплицкай бешеди.

Мр Хелена Међеши

**ЛЕКСИЧКЕ ПАРАЛЕЛЕ: РУСИНСКИ КЊИЖЕВНИ ЈЕЗИК И
ЗЕМПЛИНСКОТЕПЛИЧКИ ГОВОР**

Резиме

Језички контакти су најевидентнији у лексици и фразеологији, те је за истраживачки корпус употребљен Речник наречја словачког земплинскотепличког (Krátky slovník nárečia slovenského zemplínskoteplického) Терезије Кубањијеве, из којег је више од 1000 речи упоређено у Речнику русинског народног језика др Јулијана Рамача. Уз рад је приложен и речник одредница (лексема, око 140) које се користе и у земплинскотепличком наречју и у књижевном језику војвођанских Русина. Унети су такође и фразеолошки изрази, што наводи на закључак: 1. да су војвођански Русини дуго времена живели на истом простору где и данас живе Русини око Шариса и Земплина, посебно у Земплинској Теплици која се некад звала Керестур; и 2. да русински језик потиче од источнословачких требишовских говора, нарочито земплинскотепличког наречја.

Mr. Helena Međeši

**LEXICAL PARALLELS: RUSHIAN LITERARY LANGUAGE I
ZEMPLINSKOTEPLICA DIALECT**

Summary

Linguistic contacts are most evident in the lexicon and phraseology. The Dictionary of Slovak Zemplinskoteplického (Krátky slovník nárečia slovenského zemplínskoteplického) by Terezija Kubanjiva was used for the research corpus, from which more than 1000 words were compared with the words in the Dictionary of the Ruthenian Folk Language by Dr. Julian Ramač. Phraseological expressions were also included, which leads to the conclusion: 1. that the Rusyns of Vojvodina lived for a long time in the same area where Rusyns still live today around Saris and Zemplin, especially in Zemplinska Teplica, which was once called Kerestur; and 2. that the Ruthenian language originates from the Eastern Slovak Trebišov dialect, especially the Zemplinsko-Teplice dialect.

Дюора Латяк

СТО РОКИ ГРАМАТИКИ БАЧВАНЬСКО-РУСКЕЙ БЕШЕДИ

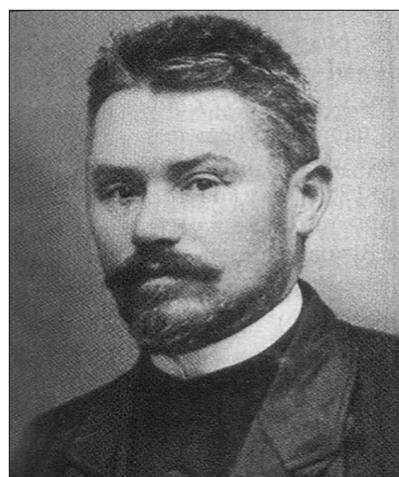
КОСТЕЛЬНИК, ЙОГО ГРАМАТИКА И РНПД

На Сновательней схадзки Руского народнаго просвітнага дружтва (РНПД), отриманай 2. юля 1919. року у Новим Садзе, попри прилапеніх сновательных актох и выбору руководзацих органох, главна тема була прилапійване одлуки на яким ше языку будзе розвивац югославянска руска писменосц. Реферат *О языку за южнославянску руску писменосц* поднёссол нововибрани предсідатель и парох керестурски о. Михайло Мудри. На концу реферата предложел таку резолюцию:

„Понеже ше наш южно-славянски руски язык указал способним за водзенье культурного розвитка нашого народу, понеже ма у себе свойствия и силу дальншого розвивання, понеже наш южнославянски руски народ не сце опущиц и забуц свой прадъидовски язык, алье го сце усовершиц, пре то предлагам, да ше за язык нашей рускей писменосци, на котрим ше ма темельниц, будовац и розвивац просвіта нашого южнославянскаго руского народу вежне tot живи мацерински язык, на котрим бешедую терас нашо Русини у Бачкей, Сриме и Славониї.“¹

А свойо предкладане о Михайло Мудри так обгрутовал:

„За карпатско руски књижевни язык ные можеме повесц же вон то наисце, бо то є правенъина и мишањина зос церковного и других руских язикох. Як „Неділя“ писала, так ше ныигдзе ные гуторело. Кед би ми дакле за наш књижевни язык вжали гоч хтори од тих двох постостоях правых руских књижевных язикох, теди би себе и своему народу, церкви и школи наруцели једну вельку терху и то пре то, бо би мушели воспитовац себе и дзеци нашо на таким языку, цо го нье бешедує

**О. Михайло Мудри (1874–1936),
парох керестурски и
предсідатель РНПД**

¹(Руски календар за южнославянских Русинох, на прости рок 1921. Зложел у мену Руского народнаго просвітнага друштва Дюра Біндас, дюрдьовски руски парох и подпредсідатель Р.Н.П.Д. Відатель и властитель РУСКЕ НАРОДНЕ ПРОСВІТНЕ ДРУШТВО Руски Керестур. Сремски Карловци – Српска манастирскаа штампарија, 1920 – 416, боки 35-42)

дома аньи мац аньи дзеци, цо го нье зна аньи священик аньи учитель. Хто би писал кнъижки и новинки за народ на тим языку, цо го нье зна? Знаме зоз ньедавней прешлосци, як чешко було учительом учиц дзеци на цудзим языку (*ту дума на мадярски язык – зам. Дю. Л.*), па то заш да заведземе до школох! Нье гуториме ми, же су нам руски кнъижевни языки *зошицким странам*, бо зме и ми дзеци велького руского народа, алье су нам *на тельо үздзи*, же их нье знаме вигваряц так, як вони вигваряю, же су нам велью и велью слова цалком ньепознати. Кед би нашо дзеци у школох мушели учич гевти кнъижевни языки, то би с того лъем то вишло, же би аньи свой власни язик аньи гевтот кнъижевни нье научели“.

„Останьме dakle при своёму, яки є, таки є, наш є. Же ми сцеме свой власни кнъижевни язик, то нье значи, же ше с тим сцеме одорвец од своих братох на сиверу. Нье!! Ми треба да и гевти языки учиме и знаме. Дай Боже, да придзе тот час, да будземе ёдни у языку, алье док до того нье придзе, мушиме мац темель на котри станьеме у роботи за руску просвиту, бо иншак зме нье годни аньи почац. Тот темель то є наш мацерински язик. Вон нас ма повязац зос гевтима литературними языками. Вон є руски, па кед го будземе добре познавац – порозумиме ми и гевти и лъхчайше их прилапиме, примеме за свой. Пригваряю нам, же кед ми останьеме при своим южно-славянско-русским языку у кнъижевносци, же теди будземе одрезани од свойого кореня т.е. одорвани од своих русских братох на сиверу и од их культуры. Тота пригварка нье може ше доказац. Лъем тельо одповеме. Хто будзе добре знац тот свой язик, лъхко ше приучи и на свой – повеме – прадыдовски руски кнъижевни язик, кед му будзе потреба“² (зам. Дю. Л.).

Ище под час приихтования Сновательнай схадзки наш владика Дионизий предложел же би ше вжало галицкоукраїнски язик, а дзепоедни коцурски интелектуалци

предкладали карпаторуски, бо „же Руснацы на таким языку пишу кніжки“. Та, заш лъем, з вельку векшину делегати прилапели таку резолюцию, яку предложел о. Михайло Мудри, а за яку ше закладал и о. Дюра Биндас ище од 1913. року, кед инициировал видаванє руских новинох.

Тоту резолюцию потримал и Костельник зоз Львова. Потвердзую то слова др Гаврила Костельника зоз писма Дюрови Биндасови, послатого 9. децембра 1919. року зоз Львова:

„Сподзивал сом ше, а тераз ше з радосцу дознавам, же Ты главни организатор тих наших ‘спох’ там на югу. Жаль ми лъем, же и я не можем буц

²Исте

Др Дионізій Няради,
владика крижевски
(1874–1940)

тераз з Вами, бо би сом Вам ше могол у койчим придац. Добре сце зробели, же сце вжали наш живи язик. Я о тим уж писал у тутейших новинох, и шицки Вас за то хвалели. Ви задалеско од главного руского швета, па би сце нігда не могли добре научиц ніяки литературни язик (українски або московски).³

Не верим же нашо выбрані представителі на Сновательней схадзки РНПД були свідомі же на які чежкосци наайду док почню писац „по руски“! Кед слово о азбуки, або абецеди, ту проблемі не было. Шицки кирилицу тримали за свою. Але, применьовал ю кажды автор так як думал же найлепшэ. Започал то Костельник ішце як школяр кед написал ідилски венец „З мойого валала“ (1904). Проблем пришол до выражэння уж 1921. року у Руским календаре, першай публікацыі котру видало РНПД.

Предняки у РНПД сцели ришиц тот проблем, але у тым чаще ніхто з тутейших руских інтелектуалзох не мал достатопчне лингвистичне образоване же би ше мог подняц на нормоване нашей будзеяй литературней бешеди.

Костельник после ідилскаго венца „З мойого валала“

Ішце як школяр гімназіі у Вінковцах, Костельник ше указал як ёден з найлепших у своій генерацыі. Уж теды, на початку двацятога віку, бул свідомі же з нього будзе не лем священік, але і цошка вельмо векшэ. Писац почал на горватскім языку, але зоз преписки з Володимиrom Гнатюком, окреме зоз писма зоз Загребу од 27. II 2004. року, видзиме же го мучы вельки дылемі:

„Я жыём у Вам досц познатых краёах на югу – од Вас дальеко, дальеко... Мнє тот край родзени, на нього я навичні, мнє вон так мильєни, мнє так барз приличні! Нешка-ютро я и би служиц ту мушел, ту – блѣско при своіх у навічнім духу народа. Але цо будзе вецка зос моўм шпіваньом?! На своўм мацеринськім языку сом ные годзен напредовац, бо перше нъемам **за кого**, а друге нъемам **щым**. То Ви предобре и сами увидзіце, док добиёце до рукох мою поэзію. Уж тераз, док даскелью важнѣйши писми довершим, **престаньем по рускі шпівац!**... Ах, яки то мнєе боль, як то мнєе чешко! Верце ми же я Руснак у души и по целу, и кажды мой дих руски... па шерцо аж ми не сце фришко шпівац, лем да длужей останьем при руским...А мушим, мушим престац. (...)"⁴

А ішце скорей, у писме, з датумом од 23. апраля 1904. року пише:

„А други ту ми ше видрижняли „же я на цыганьским шпівам и язиком цоцековим. А я бидни патрел на то, слухал то и шерцо ме больело-больело, смущало... Ой, та як я першэ слово прэгварел, як ме моя мила мац научела – же би я ные гуторел, же би я ные шпівал?!"...⁵(...)“

³Писмо цитироване зоз статі Романа Миза Гу „Хронікі еднога часу“ (2), (Матеріяли за історию нашей культуры); – „Швэтлосц“ ч. 4/1969, б. 343.

⁴ШВ ч. 3/1967 Микола Мушинка: Листування Г. Костельника з В. Гнатюком б.161-178. Цитат зоз писма на 173. боку, котре ноши датум „У Загребе 27. 11. 904“

⁵ШВ ч. 3/1967 Микола Мушинка: Листування Г. Костельника з В. Гнатюком б.161-178. Цитат зоз писма на 166. боку.

А як потримовку такому жаданю наводзи же и Горвати маю три „нарѣчя“ и же на кождим маю кнїжки, та же ше зато література не тарга, „алье ше украсише, бо вибира зосшицкого цо краше“. Прето препоручує Гнатюкови най обявлює його тексти и писнї у оригіналу, бо же аж теди „обачи народ же го ище єст, же ма и вон свойо мено, же ма язик свой, же ма крев свою!!!“⁶.

„Мнье шицки нагваряю, да шпивам горватски. Вони гуторя, же я ньемам нѣякого ‘разлогу’ лапац ше шпивац по галички а же сом управо дужен по горватски. (...) Мнье би робиц векши дѣла, за хторих нье мам читачох и подпомагачох. Ёдино ше з тим цешим же (як и шпивам) сом **овинчал** за навшэ свой мацерински язик и так свою должност випольньел. Да сом нѣч вецей нье зробел льем з лирики ‘Елегию серен(чи) и милей’, а з **епики** романци ‘На воді’ и ‘Юнакіня’ досц би було. А хто таки млади то зробел?“⁷

И наисце! Авторови тих шорикох не познате же чи дахто таки млади (Костельникови теди було лем 18 роки!) таке дацо у швеце зробел!

Зоз наведзеного цитату видно же Костельник Гнатюкови пише на языку и писме, яки не ма свойо норми и правопис! Служи ше зоз тедишиню русийску кирилицу, як общеславянским писмом, але ю приспособює гу своїм чувством и дописує знаки Ё, ё (за дифтонг **йе**) **Ђ, ъ** (за дифтонг **йи**).

А кельо, як осемнацрочни школяр, вошол до сущносци язика и потенциальнаго правопису, на котрим почал писац поетични творы, видно то зоз писма зоз Загребу Алексейови Александровичови Шахматови (1864–1920), лингвистови, академикови, единому з найвизначнейших русийских науковцах свойого часу, хторе написане 26. мая (8. июня) 1904. року⁸:

„Вельоучени и возможни пане Шахматову!

Пребачце, же Вам ше ушмелюём приватно писац. Силуё ме на то Ваша добротворносц, хтора ме зошицким шерцом освоёла. А пребачце и то, же Вам през дозволи одкриём свойо шерцо – бо я нье можем скорей гуториц з даским, як цо мнье Вон упозна. Я Вас упознал по Вашым дѣлу – а Ви мнье нье. Но же би сце ме гольем по лѣцу познали, посылаам Я на памяток свою фотографийку.

Я бы бул и Вам и преславеней академиѣ писал ‘великоруски’ т. е. по вашим кнѣжковним языку, алье бим вельо похибел у ортографиѣ и у самим языку, бо го ище нье знам коректно. Зато сом написал з нашим Бачваньским нарѣчийом, а Ви го лъехко зрозумице – лъем док Вам ище дакус ростолкуём:

На найвецей места преходзи т у **ц** – а то будзе по польскому вецей як по словачко – ческому. Па так шицки инфинитиви звершаваю на –**ц**, бо **и** одпада; н. пр. ходзи-т(и) – ходзи-**ц**, слави-т(и) – слави-**ц** и т.д. а дзе приходзи по сугласу **дъ** лъебо **и** – тото ше **ъ** у **и** чисте лъебо **е**, а **и** остави **и**, алье у обидвох случайох д ище добиё у гласу з (š), па гласни н. приклад: **ход-и-ти**, **ход-з-и-т(и)** – ходзи-**ц**, **ходзиц**, греч. (χοδίσις). Сам **ъ** ше вигваря и як чисти **и** и як чисте **е**, н. пр. **квѣт** = **квит** и **квет**; алье лъем **витор** = **вѣтор** и **дзецко** = **дѣтко**,

⁶Исте, бок 167.

⁷Исте, бок 173.

⁸Писмо преважате зоз статї: Йосип Дзендрівський: „Сторінка з історії вивчення говорів та літератури бачванських українців“, ШВ ч. 3/1969, б. 249-250.

дъятко; в пред сугласницима на початку слова випада н.п. **вшитко** (всетко)
= **вшицко** = **шицко**; льбо **всяты** = **вшяти** = **шяти** и.т.д.

Нагласок **все** (всегда) на предзаднѣм слогу н. п. **ч(о)лóвек** (чоловѣк),
церквóчка, небéсни, и.т.д.

г = h, г = g;

Самогласи **шицки чисти:** а, е, и, о, у, ю, ъ
= ѡ, ј, је; с, з – прехадзаю вециераз у **ш** и **ж**, а
л, т, н скоро више мехки.

Сам язик вельо ше пременъел уплѣваньем язика – сербско – горватскаго, па так у падежох дзеҳторих примаю мужки supstantivі два на-гласки прет разлukи н. пр. **гроб**, lok. **на гробъ(е)**, льбо – **на гробу** (horv. grobu), Загреб, lokat. у Загребъ льбо Загребу (horv. Zagrebu) и.т.д.

Я ше понукам, а и должност ми то, – за Вашу послугу кельогод Вам треба у филологиѣ и кельо я знам и кельо сом Вам годзен повесц.

– Можебуц же ше Ви бавице филологијом, па Вам то будзе мило, бо наше нарѣчие справди можебуц поважене за роспознаванье шицких славянских язикох. Так я то пану Ф. Пастрнеку, профессору на ческим университету у Прагу – вециер раз послужим у филологиѣ. Я сам преучавам покус шицки векши славянски язики, па и велькорусски. Пречитал сом уж Пушкиново даскельо писми у **оригиналу**, но я ту анѣ нѣ можем купиц, анѣ нѣ гдѣ пожичиц його дѣла, а барз бим их любел читац. Зато модлѣм Вас, бо нѣ мам нѣкого другого познатого, будце таки добри, па ми пошлѣце „Сочиненія Пушкина въ 10 томахъ”, од А. Скабического, за 1 руб. 50 коп. – а я Вам пеньежи захвално пошльем. –

Кед бим шмел, я бим вециер раз послал свойо дзеяки шшиванки – и кед Вас то занѣма. Тераз сом Вам ту преписал льем даскельо.

Захвалююци Вам оставам

Гаврил Костельник

клерик

У Загребу 26. V. (8. VI) 1904. ”

Гáбор Костельник
у младих роках

Ище скорей, як дознаваме зоз наведзеней преписки, Костельник ше дописує зоз професором ческого университета у Праги Франтишеком Пастернеком и преучує шицки славянски язики. И, кто бы был компетентнейши кодификовац тот язик, за котри ше нашо предки опредзелили на Сновательней схадзки РНПД? Ша, Габра Гомзового (зоз презвиском Костельник) добре познали од младосци а и Костельник добре познал Деньчия Микловшоваго (котри постал владика Дионизий Няради) и Михала Мудрого (и „по погарыку“), котри постал парох керестурски и предсидатель РНПД?! Та гоч бул 12 роки младши од нїх, а од Дюри Биндаса 9, вон ше з нїма интензивно дружел и дописовал. Знали то и други нашо предняки, та уж у октобру 1919. року зоз Костельниковаго

**о. Дюра Биндас,
парох дюрдьовски и
иницијатор снованја РНПД**

писма Дюрови Биндасови видзиме же го Биндас замодлел най напише граматику. Доказує нам тот виривок зоз спомнутого писма:

„Мили Дюро!

Так сце тераз од нас далеко, як да сце дагдзе на ... Марсу! Паметам же сом од Тебе достал карточку, яку Ти написал ище в ёшнї, але уж не паметам, чи сом Ци одписал на ту карточку. Накельо паметам, писал ши ми, да Вам напишем граматику, а веџ ми тото исте писал Мудри. Я ше надумал, па сом уж написал таку граматику. Чекал лем, да ю друкуем.

Граматика вишла кус велька (будзе мац дас 130 друковані страни), але баш ‘фина’. Так сом ю удешел, же не мож лепше. На найважнейших местах поровнуем нашу бешеду зос українским и сербско-горватским язиком. Але шицко представене як найлегчайше.

Друк тераз драги. Баш тераз вишла једна моя книжка ‘Границі демократизму’, (видало ю једно дружтво), на 220 стр., а 2000 примирки. Коштую около 13.000 К., та не знам цо робиц зос граматику. Чи ю друковац цо скорей? Чи чекац, док потунеє? Але то може прейсц и пейц роки так, же више будзе горше, бо ту ше скоро не змири.

Друк граматики дас 3.000 примирки коштовал би, як рахуем, около 10.000 Кор. Але як вам веџ книжки послац? Порадз ме, як Ти думаш.^{“9}

Як видзиме зоз цитированого виривку, Костельник уж мал у рукопису граматику и мал намиру друковац ю у Львове, але би бул проблем транспортовац прикладнікі до Керестура. Гоч нет о тим писані шлід, мож заключиц же го Биндас порадзел най пошле рукопис, та го РНПД да видруковац. Костельник так и зробел. Послал рукопис граматики и у писме Биндасови окреме напомнул:

„Достал сом од Мудрого Ваш – Твой заправо – календар. Мило ми. Як за першираз добри є под кождым поглядом. Робце далей. Я з духом з Вами. Послал сом владикови мою граматику по пошти. Чи ю добил? Як видзиш, вона би ше Вам барз придала. Опитай ше го дараз. А кед би сце ю друковали, та це модлім, припать, же би ше видруковала без хибох друкарских. Пребач, же Ци напишем ту койцо, на цо найбаржай треба мерковац у писаню. Але сцем, же биш уж пред друкованьем граматики мал у койчим полегчене, бо Ти знаш нашу бешеду од шицких найлепше, але я як пре (озда би мало буц – **през** – зам. Дю. Л.) своё студії (як мам при докторату „Nebenfach“ зос поровнуоцей славянской граматики) и през знане полноцних (сиверних – зам. Дю. Л.) славянских бешедох можем Вам у дачим буц на хасен. Главне: пишце лем једно **и**, а не шицки можліви, бо вони ше у нас не вигваряю.“^{“10}

^{“9}Роман Миз: „Гу хроніки једного часу“ (2), ШВ ч. 4/1969, боки 342-353. (Писма Г. Костельника о. Дю. Биндасови). Писмо од 12. октября 1919. року, бок 342.

^{“10}Исте, писмо: од 29. януара 1921. р, ШВ ч. 4/1969, б. 344.

Зоз писма од 12. марта 1921. року видно же рукопис уж при Биндасови, бо му Костельник, медзи иншим, пише:

„...Мило ми , же Ци ше граматика так попачела. А я зробел цо сом знал и могол. Жаль ми лем, же сом нє мог на чисто преписац граматику. Алє нє мал сом кеди. Модлім Це, примеркуй на коректу, же би нє було вельо хиби у друку. (...) Же ми ше удало написац граматику, як ше швечи, то лем прето, же сом ше одлучел остац у Галициї и же сом студирал компаративну славянску филологию. (...) А я и сам нє подумал, же ми ше тото так годно придац – мнє и вам.“¹¹

Ствар ше коло друкования граматики досц одцагла, та Костельник Биндасови пише:

„Я могол граматику ту видац дораз теди, кед сом ю написал. Алє сом ше бал, бо знаже (зна ше) же сом ше ту нє мал з ким порадиц а давно не бивам медзи вами, та сом не бул у шицким сигурни. Прето наисце би було барз потребне, да можем на лето гу вам пойсц, бо то писмено нє мож так точно шицко оконьчиц. Алє чи сом годзен присц – ище нє можем повесц.“¹²

А вец, кус познёйше, у тим обширним писме Биндасови, предлужує:

„Думам, же граматику не годзен би скрациц. Ша вона друкована винеше лем даяки 100 страни. Алє друк ей будзе драги пре кояки букви. Граніцу медзи фонетику и етимологию чежко положиц – пре ню ше граматичаре у шицких народох ище више вадза. Алє то так муши буц. Я мерковал главно на 1) то, же би зме ше, дзе нє мушиме, нє оддальовали од україн. 2) же би правила писовнї були як найпростейши!

Писал сом Мудрому, же шицки трошки (сербске слово! Алє и у нас добре, бо мame ‘отрошина’), яки пре Вашу просвіту мам, най буду як моя лепта на Вашу ‘Просвіту’.“¹³

Вистка о тим же Биндас уж достал рукопис граматики, швидко ше розширила медзи младима рускима интелектуалцами. Шицки ше ей зрадовали и ледво чекали же би вишла з друку. У писме о. Дюрови Биндасови од 11. априла 1921 року, тедишинї студент права Ілько Крайцар зоз Загребу, медзи иншим пише:

„За ‘Граматику’ дра Костельника сом уш досц давно чул і барс сом ю і сам жадал відзіц; думам наїме, же др. Костельник досц вельки авторитет за нас, да можеме пріяц його граматику і правопис. Уредзене єдинственого правопису требало уш давно віконац. И я ше чудуем, же на першай схадзки РНПД нє было ані бешеді о тім.

Зато нам і вішол ‘Календар’ цо ше правопіса тіче такі незгодні: кельо пісательох, тельо правопіси (...) Но рукопис дра Костельника баш добре приходзи, думам же ест у нїм і даци о правопісу. (...) Календар бі вшеліяк мушел буц відані у єдинственім правопісу.“¹⁴

¹¹Писмо од 12. марта 1921. р., ШВ ч. 4/1969, б. 346.

¹²Исте, писмо без датума, але по змисту мож предпоставиц же є написане после 12. марта 1921. року, ШВ ч 4/1969, бок 347.

¹³Исте, ШВ ч. 4/1969, б. 348.

¹⁴Роман Миз: „Гу хроніки єдного часу“ (1), писмо Ілька Крайцара о. Дюрови Биндасови, (ШВ ч. 3/1969, б. 258-259)

А у писме Біндасови од 1. літа 1921. року, Крайцар пише:

„Реформу правопису по дру Костельнику сердечно поздравляме; вона по нашей думки найлепша. Радо би зме видзели и граматику, але док ю маце у єдним рукопису дотля нам ю дабоме не можеце послаш.“¹⁵

Як мож заключыць зоз цитированого тексту, Крайцар уж пише по Костельникових упутствох зоз Граматики, озда то научел зоз писмох що му их писал о. Біндас. А Граматики, як видзиме з цитату, ище нет!

И Костельник застарани. Та пише Біндасови:

„Цо зос граматику? Ніч о ней не пишеш. А зос школскими кніжкамі?

Я през вакації (як сом ци писал уж) бул у горах медзи Сколем и Болеховом. Вельо, барз вельо сом ходзел – дзекеди и по цали дзень...

... А тэраз уж ‘своя’ робота у школи и при кніжкох. Пишем II том ‘Причинох атейзму’, що мушим того школскога року сконьчиц...“¹⁶

И, конечно, у апрали 1922. року рукопис граматики сцигнул до Сербской манастирской друкарні у Сримских Карловцох! Дознаваме то зоз Костельниковаго писма Біндасови:

„Так розумим зос Твойого писма, же сце мою граматику уж дали друковац, та чекаш на коректу. Коректа будзе чежка, мушкиш барз мерковац. Чи Вам ше нови календар виплацел? Кельо Вам остало? Я достал од Тебе 3 календари, але сом вец ище питал од Мудрого 10, бо ту питаю одо мнє до музейох. А треба посилац и до новинох, да ше о нас чус.“¹⁷

У писме М. Мудрому, од 18. октября 1922. року Костельник ше му тиж пита же „цо з граматику“ и пита най му ю пошлю „док видзе“...¹⁸

Випатра же граматика видрукована аж концом 1923. або аж на початку 1924. року, гоч на ей рамику стой 1923. рок.

Тираж бул вироятно вельки, бо з нього значне количество остало и после Другай швейцарской войны.

Авторови тих шорикох у тей хвильки не познате же у яким тиражу вона видрукована, але памета же є 1945. року предавана у керестурскай Петковай предавальні скленяных продуктох. Отамаль ю куповали школяре шицких

Др Гавриїл Костельник

¹⁵Исте, писмо И. Крайцара о Біндасови 1. 07.1921, (ШВ ч. 3/1969, б. 260)

¹⁶Писмо не ма датум, але зоз його змисту видно же є писане концом 1922. або у першай половине 1923. року, ШВ ч. 4/1969, б. 351.

¹⁷Писмо ма датум 30. апрали, але не назначени рок. Зоз його змисту видно же є писане концом 1922. або у першай половине 1923. року, ШВ ч. 4/1969, б. 352.

¹⁸Писмо Мудрому, 14. 04. 1922. (ШВ ч. 4/1972, б. 371)

класох новооснованей Нішней мішаней гімназії зоз руским наставним язиком, зоз шедзиском у Руским Керестуре. То бул ёдини учебнік мацеринскага языка у тэдышнім чаше.

У пвойновым чаше настала потреба за новіма учебнікамі з мацеринскага рускага языка, окреме у Гімназії, але ше ніхто не поднімал написац их. По оцени тэдышніх колегох, найкомпетентнейши мог быц професор Гаврійл Г. Надзь, дыректор Гімназії, але ше вон длугі час унімал і, на остатку, одбил! Так ше тей обовязкі, нагварены од Дюры Варгі, тэдышнаго редактара у Покраінскім заводзе за выдаване учебнікох, прилапел професор Мікола М. Коциш. Його граматики др Юлиян Тамаш так оценел:

„Коциш вітвярэл..(непотребне вихабел Дю. Л.) лингвістичне діло у хторым после пионірскай и фрагментовей роботы Г. Костельника и Г. Надзя у добрэй мери описал и систематизвал з языком и поняціямі сучаснай лингвістикі бешеду Руснацох у Югославії и зоз тим ю дзвігнул на уровень стандартнаго літературнага языка. З язичным планаваньем у рамікох практичнай лингвістикі Коциш непрерывно и систематично теорыйно толкує напрям розвою рускага языка за хторы ше опредзелюю і на тот способ дзвіга Костельникову фундаментални ришеня на висши и сучаснейши практичны и теорыйны уровень.“¹⁹

Тото исте, але велью прецізнейше, заключуе и Александр Дуличенко з нагоды 80-рочніцы Костельниковай Граматики:

„Праве од ‘Граматики’ Г. Костельника язык югославянских Руснакох достава подполну цалосць диферэнцыялных характеристыкох літературнага языка: нормованосць (исноване обробенай формі и свідомі вібор языковых формох и ёдинкох) и обща обовязковосць за шыцкіх членох заедніці: хасноваць запровадзены нормы, цо була ей намира; функционоване у дружтвенных, гоч и огранічених, сферах (школа, літературно-художнія творчосць ітд.), існоване писменосці (котра уж, правда, мала свою історію и іншее). З другіма словамі, ‘історію стандартнага (т.е. літературнага – А. Д.) языка’ – як дума югославянски лінгвіст Д. Брозович – ‘треба почынац зоз того момента кед вон почина обляпяц у основі цалу територию и кед ше стабілизує ўсяго субстанца и структура’. Такі момент за літературні рускі языки, як зме уж подзагли, настал кед 1923. року вишла ‘Граматика бачваньско-рускай бешеди’ Г. Костельника.“²⁰

Обсяжны учебнік граматики рускага языка за першу, другу, трецю и штварту класу гімназій 2002. року обявел др Юлиян Рамач у выданю Заводу за учебнікі и наставні средства, Београд. Вічерпну анализу того учебніка, поровнуюцу зоз Костельникову Граматику, зробела мр Гелена Медешы и обявела у новінох „Руске слово“ ч. 49, 50, 51, 52/ 2023, и 1-2/2024. рок, але ей детальнейши приказ віходзі з рамікох нашай темі. Спомнеме лем толькоже Рамачов учебнік и нешкана актуални и у функціі..

У Новім Садзе, 25. фебруара 2024. року

¹⁹Юлиян Тамаш: Літературна творчосць Міколы М. Коциша, ШВ ч. 6/1978, бок 801.

²⁰Александр Дуличенко: Г. Костельник и ёго „Граматика бачваньско-рускай бешеди“, ШВ ч. 1/1973, бок 68.

Ирина Папуга

ДЮРА ЛАТЯК И ДРУЖТВО ЗА РУСКИ ЯЗИК, ЛИТЕРАТУРУ И КУЛТУРУ

Означоване 90-рочніци народзеня Дюри Латяка, писателя, публицисти,
прекладателя и новинара

Привітуєме тогорочне означоване рочніци Дюри Латяка у Заводзе за културой войводянских Русацох у Новим Садзе*. Тиж жадаме надпомнүц же Дружтво за руски язык, литературу и культуру у рамикох Календара рочніцох за 2013. року у сотрудніцтве зоз Руским культурним центром и НВУ „Руске слово“ 2013. року организовало означоване 80-рочніци народзеня Дюри Латяка у Новим Саду. З тей нагоды були прочитані шейсц написи, хтори обявеви у Зборніку роботох „*Studio Ruthenica*“ 18, 2013. року. То тоти прилоги:

РОЧНІЦI И ЮВИЛЕЙ
Дюра Латяк – 80 роки од народзеня (1933)

1. Ирина Папуга: Дюра Латяк и Дружтво за руски язык, литературу и культуру, 161-162.
2. Микола Шанта: Место винчованки за осемдзешатрочніцу – Дюра Латяк, 163-164.

---

* Програма означаваня 90-рочніци од народзеня Дюри Латяка (Руски Керестур, 31.10.1933), отрымана 31. януара 2024. року у Заводу за культуру войводянских Русацох, Новы Сад

-
3. Микола М. Цап: Литратурна творчосц Дюри Латяка и сотрудніцтво з часописом „Швэтглосц“, 165-166.
4. Ірина Гарди Ковачевич: Дюра Латяк на 80 роки жынота, 167-168.
5. Агнета Тимко: Учасц Дюри Латяка у музичнай творчосци и сотрудніцтво зоз „Ружову заградку“, 170-171.
6. Мирон Жирош: Дюра Латяк витирвали и дошлідни борец за руске ёство, 172-176.

*

Треба наглашиц же Дюра Латяк бул ёден зоз сновательох Дружтва за руски язик и литературу 1970. року (находзел ше у ініціятывні одборе за сноване Дружтва, у Матичнай кнїжкі Дружтва записаны є под числом 23). У тим, вецей як пейдзешатрочным періодзе роботи и активносцох Дружтва віше бул, а и тераз є, ёден з його найактивнейших членох. Тих роках є член Скупштини Дружтва.

Ведно зоз Дюром Варгом бул ініцыятор видаваня рочнога глашніка Дружтва „Творчосц“, хтори виходзел од 1975. по 1987. рок. Обягены 13 числа „Творчосци“, Дюра Латяк бул редактор шестога и седмога числа. Писал до „Творчосци“ - обягени му три роботы:

1. Дюра Латяк, О стилу вообще и його характеристики у руским литературним языку, 3, 1977, б. 28;
2. Дюра Латяк, Нарис концепцii рочніка „Творчосц“, 6, 1980, б. 5;1
3. Дюра Латяк, Видавательна діялносц на языку войводянских Руснацох, 8, 1982, б. 32.

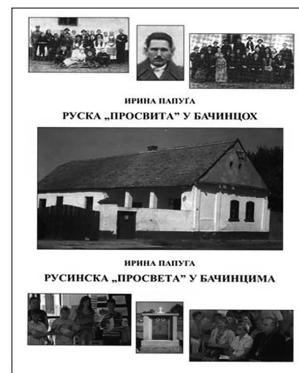
* *

Дюра Латяк потримовал и видаване часопису „*Studia Ruthenica*“, хтора преросла зоз „Творчосци“ 1988. року, а як зборнік роботох виходзи од 1993. року (обягени 29 числа часопису „*Studia Ruthenica*“). Дзечнє ше одволує на научово-фахово сходи, литературни стретнуца и други програмы Дружтва.

Починаючи од другога числа, у часопису „*Studia Ruthenica*“ обягени му 23 прилоги и написы:

1. Дюра Латяк, Александр Духнович и югославянски Руснацы, SR 2, 1990-1991, б. 50;
2. Дюра Латяк, Видавательна діялносц Руского народного просвітнаго дружтва 1919-1941, SR 2, 1990-1991, б. 126;
3. Дюра Латяк, Дружтвена значносц літаратурнаго прекладатальства за егзистенцыю и розвой руского литературнаго языка, SR 4, 1994-1995, б. 49;
4. Дюра Латяк, Поет интими и егзистенций – Мирон Колошняй, SR 7, 1999-2000, б. 115;
5. Дюра Латяк, Портрет язикознавца – др Евгения Барич, SR 7, 1999-2000, б. 127;
6. Дюра Латяк, Портрет поетеси – Я жем и жена цо родзи нови живот (Ангела Прокоп 1940-1971), SR 8, 2001-2003, б. 93;
7. Дюра Латяк, Дзеведзешат роки од народзеня Евгена М. Коциша (1910-1984), нашого найзначнейшаго автора соціяльнай прыповедкі, SR 8, 2001-2003, б. 116;
8. Дюра Латяк, Здогадоване на Владимира Мирка Гаднянскаго, SR 8, 2001-2003, б. 131;

9. Дюра Латяк, Гу ювилею поетеси Любки Фалц – Поэзия женских чувствах и нёмирох, SR 8, 2001-2003, б. 139;
10. Дюра Латяк, Наша перша антология поезії – 40 роки од виходзеня, SR 9, 2004, б. 265;
11. Дюра Латяк, Мелания Павлович – як поета, драмски писатель и глумец-аматер, SR 13, 2008, б. 142-146;
12. Дюра Латяк, Узихла лира нашого барда (Дюра Папгаргаі – 1936-2008), SR 13, 2008, б. 207;
13. Дюра Латяк, Златни роки литератури за дзеци на руским языку, SR 16, 2011, б. 47;
14. Дюра Латяк, Мойо контакты зоз др Александром Д. Дуличенком, SR 16, 2011, б. 83;
15. Дюра Латяк, Так настал Кошишов Словнік, Штерацец роки Словніка Миколи М. Кошиша (1972), SR 17, 2012, б. 11;
16. Дюра Латяк, Так треба и надалей робиц, Ирина Папуга, Руска „Просвіта“ у Бачинщо - Ирина Папуга, Русинска „Просвіта“ у Бачинцима, SR 18, 2013. б. 227-228;
17. Дюра Латяк, Творчосць Ирини Гарди Ковачевич у литературы, новинарстве и театре, SR 20, 2015, б.18;
18. Дюра Латяк: Интерсантна лирична споведз, Рецэнзенты о кніжкі Здэнка Лазора „Попатрунок“, SR 20, 2015, б. 151;
19. Дюра Латяк, 200 роки од народзеня Петра Кузмяка (1816–1900), SR 22, 2017, б. 54; 150 роки од народзеня Михайла Врабеля (1866–1923), SR 22, 2017, б. 61; 80 роки Друкарні у Руским Керестуре хторей вецей нет (1936), SR, 2017, б. 22;
20. Дюра Латяк, Дюра Біндас и наш нацыоналны препород, SR 23, 2018, б. 15;
21. Дюра Латяк, Сліковніць у виданю „Руского слова“ 1945-2016, SR 23, 2018, б. 138;
22. Дюра Латяк, Новы Сад: Националны препород Руснацох у Войводини и улога Руского народнаго просвітнаго дружтва у нім, SR 26, 2021, б. 166;
23. Дюра Латяк, Так настал Кошишов Словнік, Пейдзешат роки Словніка Миколи М. Кошиша, 28, 2022, б. 13.

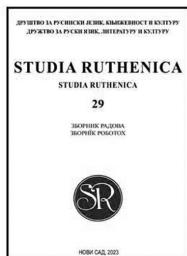
У рамікох Едycії Ліterатура 2 Дружтва за рускі язік, ліterатуру і культуру, ведно зоз мр Луком Гайдуковичом, направел выбор прозы и поэзії Меланиі Павлович, хтора под назву Плави лет Белави лет обявена 2009. року. По шмерци мр Луки Гайдуковича (2011) Дюра Латяк бул выбраны за предсідателя Ліterатурней манифестацій Поетскіх ніткі Меланиі Павлович, хтора у рамікох Дружтва основана 2007. року.

Ирина Папуга

ЗБОРНІК РОБОТОХ „STUDIA RUTHENICA” 29 (42)

Нови Сад, 2023, 156 боки

Дружтво за руски јазик, литературу и културу (основане 4. 12. 1970. року у Новим Садзе) видава свой глашнік од 1975. року. Глашнік/рочнік по 1987. рок мал назву Творчосц, а од 1988. року виходзи як Studia Ruthenica. Обявени 13 числа Творчосци и 29 числа часопису Studia Ruthenica (ведно 42 глашнікі). Од трецого числа Studia Ruthenica виходзи як зборнік роботох. Прилоги/написи у зборніку ше обявлюю по руски зоз резимеами на сербским и английским язику.

У 29. чишилес Зборніку Studia Ruthenica (штераець другим глашніку) обявени: у першай часци: прилоги о ювилейох руских граматикох: 100 роки Граматики др Гавриїла Костельника и 20 роки Граматики др Юлияна Рамача. Авторе написох: Блажена Хома Цветкович, др Александер Д. Дуличенко, др Михайло Фейса, др Юлиян Рамач, мр Хелена Медеши, др Оксана Тимко Дітко, мр Анамария Рамач Фурман, др Йован Єркович и Владимир Бесермині.

У другей часци: Руски јазик и литературу авторе приложох: др Юлиян Рамач, др Михайло Фейса, мр Славомир Олејар. Терезия Кубанійова, Иван Лікар, Ирина Гарди Ковачевич и Гавриїл Колесар.

Авторе написох у трецей часци: Рочніци и здогадованя: Олена Папуга, др Михайло Лікар и Владимир Бесермині.

Написи у штвартей часци, под назву: Новши виданя, рецензії, прикази и проекти пририхтали: Иван Лікар, др Михайло Лікар, Любомир Медеши, Любка Малацко, Гавриїл Колесар, Елена Перкович и Ирина Папуга. У пиятей часци Здогадоване на покойних чланове Дружтва: Мирона Канюха и Славка Надя.

Шеста часць Зборніка Хроніка Дружтва зоз преглядом активносцох у 2022. и 2023. року, списком новых членова Дружтва и почитовательох хтори потримали видаване 29. числа 2023. року.

*

Часопис зборнік роботох „Studia Rutnenica” виходзи на основу члена 32. Статута Дружтва, хтори глаши: „Дружтво видава свой рочнік у хторим ше обявлюю прилоги сотруднікох хтори разробою питаня јазика, литератури и културе як и написи зоз етнології, етнографії, етномузикології и други, а вязани су за јазичкі и духовни идентитет Руснацох. Обявлюю ше и информаций вязани за статутарну діялносці Дружтва. Глашнік ше видава виключно за популаризоване діялносці Дружтва“.

„Studia Ruthenica“ ма Редакцию у хторей сотрудніки зоз обласци руского јазика, литератури и култури: др Юлиян Рамач, главни редактор и члени: др Александер Д. Дуличенко, др Оксана Тимко Дітко, др Мухайло Лікар, Блажена Хома Цветкович и др Михайло Фейса, лектор мр Гелена Медеши, преклади на английски јазик мр Славомир Олејар и София Николаевич, преламоване и технічне ушорене Вероника Вуячич и за видавателя Ирина Папуга, секретар Дружтва. Од 2018. року податки о Studia Ruthenici ше находза на Vikipediji и на www.sajtu.druzvto.org.

III

О САЛАШОХ И САЛАШСКИХ ШКОЛОХ

Янко Барна

КОЦУРСКИ САЛАШИ

Перши салаши

При наших людзох остал лем спомин о салашох. Найчастейше ше здогадую тих цо их и сами зазнали. О хторих лем чули од других, осторожно бешедую. Спомин при людзох точни, не лем же є зачувани за кожди салаш.

Писані жридла зазначаю скоро шицкі салаши, але лем дағдзе пише кеди салаш будовани. Исто так, державни документы як салаши зазначаю и биваня у полю, хтори нашо людзе нігда не виєдначую зоз салашами. По фаховей литературы ёст такволани нізши розвойни ступні салашох. У XVIII вику часто ше споминаю салаши на пустарох. Нашо людзе их наволовали пустарски хижі. Андри Губаш вельо знал о Пустарі:

– Кед Оберлендер купел паньску жем, при шовлянскай орсаг драги, було справене биване за паньских бирешох. Оберлендер вец там мал салаш – дотля лем биреше мали там биване.

На мапі коцурского населення, зробеней 1764. або 1765. року (Руски календар 1997, бок 107), на Вербовцу дзе було польо, луги, виписане –tugurium. На латинским може значиц шатор, коліба або шопа. Фахова литература то наволує статкарски салаши. Медзитим, у нашым народзе то віше лем коліби и шопи, або торини дзе ше югаше жимую. Гергельев салаш у остатніх гонох на Когиляку, при кулянскай орсаг драги, бул стари кед нє и найстарши салаш у хотаре.

– Гергелій купел салаш и шицку жем од того Жида цо ту у валале мал карчму и месарню та тарговел. Були ту и штирме Руснаци цо препадли. Так же потим Гергелій купел там на хотаре шицко. Дакеди перше була чарда. Іще ше Когиляк, и преіг драги на Ступи, не орало. Около шицко була гущава. Іще Жид, хтори мал надосц жеми, почал и жем робиц и чарду далей давал. После Гергелій престал тримац карчму, лем жем – салаш робел – приповедал Андри Губаш. Його оцец робел як кочияш док тот Жид, Грос Софіон, не сцекол. На тим истим месце, кед 1956. року купел зоз тей жеми, Петро Колесар збудовал салаш зоз подкровиом.

Окрем тих двох салашох, на Преднарису основного премерйовання коцурского хотара хтори зробени за потреби Першай комасациі (Архива Општинской геодетской управы у Вербаше) уж зазначени и шлідующи: на Ступи – Ролдов, Листмаёров и Канеров; на Когиляку – Силбертов, Емичов, Краутвурстов и Гегелов и у Лешику Листмаёров. Шицко ведно пред комасацию було 10 салаши.

Окрем того у Лешику, шицкі були поконцу хотара. Перше салаши правели тоти цо им жем була найдалей од валалу. Шицкі мали надосц жеми у єдним фалаце и на добром месце – була ровна, без форашох (под'жемных жридлох води) и лапошох. Тедишині салашане у комасациі шицку орачу жем достали там дзе им бул салаш.

Хто и кельо мал жеми под час Першай комасациі, у Архиви Геодетской управы у Вербаше нет податки. Прето ше хаснует такволани „Збройник“ – кніжка у хторей записані кожди хто мал, кельо и якей жеми 1897. року.

Ролд Якоб под салашом мал 73 гольти жеми. Хижна на салашу постояла ище до пред 25 роками и видно було же у тот час кед ё будована була сучасно добре направени будинок. По Другей шветовей войни салаш достали Виславсково – Палково зоз Керестура. После го нашлідзели, але уж не бивали на нім Загорянсково – Живаньово зоз Старого Вербасу.

У Кухаровых гонох, гу Торжи, на мапи пред Першу комасацию зазначени Канер Якобов салаш. То стара кулянска позната фамелія. Бул адвокат. То Влады Нярадайлового – Бучкового салаша, звалены пред 25 роками.

У тих гонох дзе Фіндриков криж, пред комасацию юно мал салаш Генрик Листмаэр. Шицка його фамелія 1897. року там у єдним фалаце мала 126 гольти жеми. По Другей шветовей войни тот салаш бул у СЗР „Єдинство“.

На Когиляку, у предоставленых гонох, даяки 400 вата од Гергельовей чарди, бул Силбертов салаш. Рок правеня не запаметани, а спрапавел го дідо Мишко Силбертова. Салаш нашлідзел Силбертова жец Тифінтелер. Вон звалел шицко, лем стари мури остали и направел нови, перши салаш у хотаре закріти зоз червеним черепом. Сам салаш – хижна за биване з вельким хлівом, мал форму букви „п“. Лем салашиско було три штварцины гольта. Пре добри звод и красни випатрунок, подобни йому направени у істых гонох и салаш Миколи Жилника. По Другей шветовей войни, на основи Закона о арондації, бул одредзены Йовгенови Гудаковому з Руского Керестура.

У куце на Когиляку, за салашским дильзовом, у Стрибровых гонох були три салashi. Спрам „Збройника“, бліжэй гу дильзову бул Еміч Мікловшов, штредній бул Михала Краутвурста з Нового Вербасу, а трэци, на парцели число 1654, Якоба Гегела.

Тот рок пред комасацию, або праве кед комасирована жем, Янко Гетли Фрітер збудавал салаш у перших гонох з лівого боку торжанской орсаг драги. У истым часе Дюра Гергелі тиж направел салаш. Тераз би вон бул за бегельом. Тэди бегель ище не бул викопани.

Копане бегелью и комасация найважнейши пременки хтори ше одбули у хотаре и хтори спричиніли и трецу: салаши.

Найстарши коцурскі салашы

Под понятком салаш подразумюе ше дом у полю, будинок за биване з економскими будинкамі, брадлами, копамі кукуричанки и шицким цо треба за польопривредну діяльносц. Змесцены су на жеми хтору домашні обрабяю, односно хтора у іх власносци.

– Корені наставаня салашох находза ше у економских, экологийных и дружтвенных условийох. З наставаньем салашох наставал нови способ жывота, салашского жывота. Людзе ше намагали створыц легчайши условия за роботу и жывот, та и збогацели ше, часта на рахунок цудзей роботи.

Плодна Панонска ровніна зоз своїма харacterистичными природними условиями оможлівівала розвой такого способу прывредзования и жывота вообще. Салашы и салашски способ обрабяня жеми, як масовне зявене, могли ше формавац лем под одредзеніма дружтвеніма условиями, зоз преходом феудалного на капиталистичны способ прывредзования.

Преход з ёдного на други дружтвени порядок, зоз феудализма на капитализем, потирвал служей; форми старого ше предлужовали у новим, а дзепоёдни аспекти нового, капиталистичнага, зажили ище у старым, феудальным порядку. Тиж так и думка о наставаню салашох зажила ище у чаше кед не было дружтвени условия за ўх подполне заживойване. Було и процивеня за будоване салашох и попри того же власц таки способ обрабяня жеми потримовала. Окрем тога, за зявене салашох одлучующи бул и одредзени квалитет жеми. Так старши Коцурци бешедую, як чули од своіх старых, же аж кед викопани бегліки по хотаре, аж вецка людзе масовно почали будовац салashi.

Окрем високих под'жемных водох, коцурски хотар характеризуе виедначена надморска висота, а екстремна найвисша точка ше находзи на Риковим брегу (88 метери надморскай висоты). У цалосци, Коцурски хотар у сиверней часци висши, а у южней нізши. Коцур, як и векша часц Войводини, ма панонско-степску климу: горуци и влажни лета, жими жимни, а яр и ешень досц дижджковни.

Коцурски хотар ше состої з вецеi цалосцю: валал Коцур, Лешник, Ступа, Когиляк, Вербовец, Бара и Пустара. Жем найплоднейша на Пустари и Когиляку, на Ступи тиж плодна жем, з тим же є не така ровна, а на Вербовцу, Бари и Лешнику ест mestами „фораши“, лапоши и сейковитеj жеми. Скорей около були пажици, а нешкa остала лем часц, дакедышней велькай пажици спрам Кули. У цалосци, жем у коцурским хотаре барз плодна и вигодна за обрабянe. Вкупна поверхносц хотара, спрам премерйованя зоз 1911. року, кед було найвекшe число салашох, виноши 9.885 гольти и 911 квадратни вати.

Як и цала Войводина, и Коцурски хотар у XVIII вику бул аграрно ридко населены и запущены. Прето австроугорска власц населює тоти краi з новим жительством. Медзитим, и попри добрей жеми, жительство ше у тот час у велькай міри заніма зоз статкарством. Хотар бул зароснути з високу траву, з черякамі, надом, каком, mestами розконарени стари древа. Около Коцурци чували гуски, швині, а у Лешнику, на Ступи трава преросла цалу Пустару, аж по хотар. Лем на дзеподних местах бул зорані и засадзены фалат жеми. Жем ше обрабяло у висших часцю хотара.

Понеже число жительства Коцура перманентно рошне, развіва ше тарговина, віше баржей ше усовершуе орудия за обробок жеми, копане беглікох и ярчкох, та ше и жительство віше баржей унапрямуюе на обрабяне жеми, а статкарство ше няга. Одпочинута и плодна жем богато наградзує кажды труд селяна.

Спочатку людзе жем обрабяю так же бываю у валале. Медзитим, у таким способе роботи було и одредзени почежкосци: жем далеко од валалу (и годзину и пол ходу), драги зяри и вешені непреходни пре блато, на кочох не мож одразу велью превезц, орудия за роботу не на полю але у валале, та их треба віше преношиц... Прето тому хто мал салаш було легчайше обрабяц жем, окреме кед була у ёдним фалаце.

На зявене салашох у коцурским хотаре моцно упліговало тото же было салashi коло других населенъох, як и экономске змоцнене жительства. Характеристичне же салashi починаю будовац лем одлучни людзе, бо будоване салашу тирвало и по даскельо роки. Пракса була розлична – хто як могол, так будовал салаш. Дахто одразу збудовал вельки салаш зоз шицкима потребніма обектамі, а хто не могол, збудовал лем найнужнейше и после доправял и прещириовал.

Часто було як чловек себе збудовал салаш, викопал студню и склепал шопу у хторей кармел коні и сам ше претримоввал под час бридкей хвилі.

Спрам разполагаючих податкох и вигледованя, у коцурским хотаре по нешка були збудовани коло 200 салаши. Точни рок будованя за кожди салаш, а поготов за найстарши салаш скоро ані не мож утвердзиц.

Спрам приповеданя Андрия Губаша, найстарши салаш у коцурским хотаре бул з правого боку кулянскай драги у остатніх гонох на Когиляку, парцелне число 1597. По його приповеданю, тот салаш бул источасно и чарда. Оцец діда Губаша бул слуга на тим салашу. Жем ше теди ище лем mestами орало. На шлебодней жеми була така дзивина же ше до ней скривали крадошэ, а ані войско ше не ўсудзовало пойсц их гледац. Меню власніка нам не познате, лем ше зна же бул Жид и же мал карчму у Коцуре. Пре якеш банкротство, власнік ёдного дня сцекол, а його салаш купела Гергельова фамелія.

Вияву дзеведзешатпейцрочнаго Коцурца потвердзую и писаны жридла.

Старши Коцурци твердза же перши збудовани салаши у хотаре були: спомнuta чарда, Браєров – познейше Чонков у VI гонох на Когиляку, Міколі Олеяра – Мачанков на Когитяку (не утвердзене точно хтори салаш), Гетгійов – Фрітеров, парцелне число 1153/3 Олеяров – Ондов, у перших гонох з лівого боку драги Коцур – Савино Село, Кухаров (нешка на нім жис Дюра Кухар) на Ступи у VIII гонох.

Дідо Андри источасно твердзі же перши були збудовани три швабски и два руски салаши. Здогадуе ше же то бул Чордашов (на Риковим брегу, донедавна Любомира Стрибера, парцелне число 1633/1), Олеяров – Ондов (вироятно горе спомнuty Мачанков) и Циглеров (вироятно у IV гонох на Когиляку, парцелне число 1672/2-б). Срам розвгарки з приповедачом мож заключыц же под другима двома, швабскими, подрозумюе чарду и Ролдов салаш у IX гонох на Ступи, парцене число 1585.

Попри народней традиції, як точнейша жридло за вигледоване зявеня салашох у коцурским хотаре може нам помогнуц Преднарис основнаго премеру зробени на терене за потреби комасаций, хтора окончена у чаце од 1860-1880. рок. До Преднарису үнешени тоти салаши:

Презвиско и мено	Место бываня	Парцелне число
Когиляк:		
1. Фреуд Шандор	Кула	1 597
2. Сілбергорн Міхал	Коцур	1 623
3. Еміч Міклош	-	-
4. Краутвурст Міхал	Н. Вербас	-
5. Гегел Якоб	-	1 654
Пустара:		
6. Оберлендер Філіп	Н. Вербас	1 896/2

Презиско и меню	Место биваня	Парцелне число
Лесник:		
7. Листмауэр Генрих	-	1 156/4-б
Ступа:		
8. Кинер Якоб	-	1 496/1
9. Листмауэр Генрих	-	1 452/2
10. Ролд Якоб	-	1 585

Зоз „збиваньем жеми“, як людзе наволую комасацию, у коцурскім хотаре створени идеалны условия за розвой салашскаго способу обрабяня жеми, односно будоване салашох. Жем од теды у ёдним фалаце, парцели правокутнай форми (з вінімкамі дзе то не могло быць), витрасовани дильзові і розришены маєтково-правні одношэнья. У велькай міри тоти пременки подпомогли дальши розвой салашох. Зоз комасацию, мож повесці, закончена перша, найстарша этапа у розвою коцурскіх салашох.

Стари салаши

Од комасациі по 1897. рок, за 20 рокі, выбудовані ішце 60 салаши. Такволані стари салаши правя найбогатші Коцурци, не лем земледілцы, але і дохторе, провкаторе, паноцове... Спаграющи ше на найбогатшых, і штредні богати земледілцы, хтори мали 2-3 ферталі жеми, правя салаши.

Концом XIX віку жем ше шоровіше обрабя. Віше вецей ше садзи кукурицу, ше конопу. По традиції, статок ше напаса, але і лепшіе карми. Дюра Чордаш, цо направел перши салаш на Риковім брегу, уж теды мал, випатра, перши у Коцуре, нову расу кравох. То були „мадярски“, зоз длугокіма рогамі такі як руки і велькі спрам тедишніх нізких і легкіх кравох.

– Спочатку Руснаци у Коцуре зоз статку жили, статок ховали. Овци було у кождым обісцу. Як ше салаши справели, так овци у валале скапали. После лем подаёден чувал овци. А затля, гной вивожели на конец валала, на пажицу до ярку. Там валькі з нього правели. Вец почали од ніх Шваби куповац. А і сами обачели же дзе бул гной разруці, та жем лепшіе гоні – баржей родзи. Гварели: ‘Нарок треба гной по жеми руцац’. Не були уки, та гной вивожели до доліні як шмеце. После, дужик сом уж бул, на салашох правели фанги (аклі). Було цо и у валале мали. Але на салашу вецей места ест за фанг. До фангу руцали слами, вигризки, старей кукуричанки, а краві и яловіна ту пребували – по тим газловали, та мали ішце вецей гною. Видзели же цо вецей гною на жем руцаю – жем віше вецей родзи. На древеніх плугох орали, зоз древенімі плушкамі, лем мотичкі були железні, парали. А не могі ше лем ментовац тараски. Видзели же вшадзі рошн€, лем на гною нс. Вец аж і тарговели зоз гнойом. Обично, меняли го за вигризки – добре запаметал тоти часі Андрі Губаш.

– За бегельом найвецей було швабски салаши. Було даскельо и Руснаци цо мали. На Пустари найвецей после Першой войни справено салаши – приповедал Любомир Зубко, народзени у Коцуре 1919. року.

Покойни Любомир бул схопни чловек. Медзи иншим, мало хто знал як Зубко шицки салаши у хотаре. Спрам „Збройнику“ и мапох Геодетскай управи у Вербаше, на Пустари по 1899. рок збудовани пейц мадярски и 19 немецки салаши. Запаметаны и Данила Ивана, стари салаш закриты з надом.

На Бари, у тим чаше окрем Райдлийового салашу, збудовани и салаш Янка Чордаша на 29 гольтох и Ферка Олеяра Ондового на вецей як 71 гольту жеми у других гонох од вербскай драги.

На другим боку драги, на Вербовцу, у перших гонох ище не було салаши, а у трецих гонох лем стари. Три збудовали Немци, а штварти салаш Шимко Скубан. Теди, 1899. року, Скубаново у ёдним фалаце мали скоро 40 гольти жеми.

Найвецей салаши збудовани такој по комасациі на Когиляку и Ступи. У штвартих гонох од вербаскай драги, истих рокох, блізко ёден при другому направеви Магочов, Михняков и Мирона Олеяра Ондового. На Риковим брегу перши салаш збудовал Дюра Чордаш осемдзешатих-дзведзешатих рокох XIX віку на дзевеца фертальох жеми. Лем даскельо роки познейше збудовани у истих гонох и салаши Сильвія Сендерака, Васілія Магоча, Васілія Олеяра и Мирона Олеяра. Зоз тим, Миронов збудовал Петер Шмал, а пошвидко Ондово прекупели и салаш и жем. У шестих, Жилниковых або Фейсових (обидвойо мали по два салаши) гонох, попри Сілбертового, найстарши салаш Еміла Буили Чонки, потім Дюри Сендерака и Онуфрия Жилника. Жилников салаш збудовал дохтор Янокі Іштван, познати Коцурец. Міхал, Онуфрийов оцец, кед ше подзелел зоз своїм шовгrom Кухаром, 1899. року одкупел од дохтора стари салаш зоз шицким цо там було: коч, брана, кукуричанка, вигризки... У остатніх гонох, дзе була Гергельова чарда, при салашским дильзове 1882. року Янош Крамер збудовал салаш на двох и пол ферталях жеми. Крамерова жем и шицка по Шерейову пред тим була коцурского пароха Георгия Шовша (надпомнунце: у „Руским слове“ число 6, од 9. фебруара, написал сом погришно же салаш справел Еміл Шовш; познати коцурски парох збудовал салаш на синовей жеми). О рок-два, салаш и 58 гольти преданы Карольові Сайлийові. По Другей шветовей войни народна власц го одредзела Йовгенові Папгаргайові з Руского Керестура. Седемдзешатих рокох XX віку з векшай часци є розобрани. О рок-два, медзи Шовшовим (Сайлийовим) и Гергельовим, Шерей збудовал салаш на трох фертальох жеми.

У истим чаше на Ступи збудовани седем салаши. При орсағ драги справел салаш Дюра Кухар. Од трох салашох (и Райштеров іх бул), тот найстарши найдлужей тирвал: розобрани є дас пред дзешец роками. У истих гонох, по комасациі збудовани и салаш Кирила Кишюгаса. Галійово го прекупели од Саламона Шмала. Ілько Рагай збудовал салаш, же би го зоз 46 гольтами после купел Міхал Олеяр Ондов, а по Другей войни го мал Янко Барна Шутого зоз Керестура. Тиж после Другей войни Штефан Давидов Бодянцов достал стари салаш, цо го збудовал Саламон Сілберхорн. За старим бегельом од Кули бул ёдного Кулянца стари салащик з надом закрити.

У познейше наволаних Шарикових гонох, бліжай гу хотару, будзе же перши збудовани у тих гонох Маліков салаш. Збудовал го оцец покойного Велимира

Маліка, и то єдини зоз старых салашох хтори и нешка постой. Єдни гони бліжай гу валалу, ище пред комасацию бул збудовани Листмаэров, о рок-два як Чордаш спрavel на брегу, такой при драже Фіндриково збудовали салаш. Исти рок у истих гонох, лем бліжай гу торжанскому хотару, збудовали и Стриберау себе салаш. Спрам бешеди и по „Збройнику“, не доисцене же би у такволаніх Войводовых гонох бул даєден салаш скорей 1900. року.

У Лешику, у Вадасковых гонох, перше бул Гетлійов або Ройштелов салаш и далей гу хотару бул салаш Генрика Гаса на 28 гольтох. Ище єдни гони бліжай гу валалу, такволані кратки гони, бул Гетлійов салаш, а хасновал го Краудвурст. Гони жемі гу валалу волали ше Лей. Ту до початку ХХ стороча не було салаши. У перших гонох, коло торжанской драги, окрем Листмаэра хтори мал салаш тераз медзі теметовом и Новим Селом, ище еден Гетлійов салаш.

Даєдним фамелійом ше удало збудовац и по два-три салаши такой по комасаций. То найбогатши коцурски фамелії, хтори и пред комасацию мали вецей жемі як други. После збивання жемі, будовали салаши и почали жиц і газдовац по способе яки бул у цалей Панонской ровніні и привредно розвитих крайох Европи, у тим чаше, найнапреднейши. Видвоюю ше фамелії: Гетли, Листмаэр, Стрибер, Чордаш, Олеяр-ОНдово, Сендерак, гу хторим ше приключа о пар роки ище даєдни, чий богатство и газдоване нараз зніщела Друга шветова война.

Концом XIX вику од 70 до 80 салаши, келью их теди було, лем подаєден бул у кругу 4-5 кілометри од валалу. Бліжай гу валалу салаши будовани после – пред Першу и медзи двома войнами. Дотля людзе раховали же пре годзину у одходзе на полью и годзину у приходзе дому не потребне правиц, попри тим у валале, ище єдно обисце у полю. После видзели же салащане и легчайше жию, а не лем же им легчайше полью обрабяц. До остатку не єден салаш бул на кілометер и пол-два од валалу.

Новши салаши

Поєднечно кожди салаш як и рок будованя салашу чежко утврдзиц. У хотаре на цалей поверхносци, спрам премерйованя зоз 1911. року, 9885 гольти и 911 квадратни вати (Архів Геодетскай управи Вербас) було 205 до 210 салаши. Ище вше ше дознава за даєден забути. Найвецей збудовани од 1900. до 1950. року, зоз прерву под час Першай и Другей шветовей войни. Подаєден и у войни збудовани. Але, то було шицко приихтане пред, лем праве будоване окончене под час войни.

Окрем найбогатших Коцурцах, уж на початку ХХ вику салаши правя и штреднє маєтни газдове, тоти цо маю 18 або 20 гольти. Медзи двома войнами правело ше салаш и на 10 до 14 гольтох.

По Другей шветовей войни, пейдзешатих-шайдзешатих рокох, правени и нови салаши, а знова будовани и тоти цо звалёни або погубени под час обавези, як нашо людзе волали єден период по Другей шветовей войни.

Южно од бегелю, часц хотара урядово волана Пустара и з часци Лешик и Бара. Пре легчайше розумене, шицки салаши з того боку бегеля ведно дати. Окрем спомнутих старых салашох, ту ище були: Фіндрик Йовгенов-Леоников, Хингли Петров, Фрітер Фридешов и Петров Дюрков цо купел од Андрия Фаркаша.

На хотаре гу Змаєву бул Райдлийов Михалов – була пискарня при салашу, а при бачкотопольским хотаре ище пред Першу шветову войну мал салаш Симон Яков. Ту ище були салаши Якова Цапового, Єфрема Планчакового, Влади Планчакового (браца), Данила Иванового, Осифа Пушкашового – правени по Другей шветовей войни, Якова Вадаскового – купени од Финдрика Імрета, а збудовани 1938, Мезеи Янка, Михала Тимкового, Штефана Сабо Дайка, Мирона Сабо Дайка, Якова Чордаша – збудовани 1938, Янка Шарикового, Газ Якова и дохтора Газ Андреяса.

На Бари, од вербаскай драги гу Пустари, салаши справени од 1900. до 1950. року мали: Хербер Фригус, Юлин Новак – будовани по Другей шветовей войни, Грицо Магоч, Берци Тамаш, Райдли Петро – збудовани пред Першу шветову войну на 29 гольтох, Луц Йоан, Мате Филип, Мади Дюра, Шимоль Йоан, Циглер Йоан, Шмоль Хенрик, Ровт Хенрик, Райштер Петро (у других гонох), Кун Симун, Кун Данил, Михал Надьов – Андришков збудовани 1928, а звалени 1978. року, Йовген Мади, треци Олеяров – Ондов салаш, Кундрат Хенрик, Дюра Дорокази (у других гонох), Финдрик Йошка, Янко Буїла, Янко Бесермині, Фтадей Макаї (у штвартих гонох), Янко Цап, Енис Мартин и Финдрик Лаци.

У Лешику новши салаши були: Йовгена Михнякового, Янка Финдрикового, Гардийов – Войводов єден спомедзі остатніх збудувані, Петра Колесарового, Йовгена Тамаша, Петра Варгового – Нірчак. У трецих од савиноселскай драги, такволаних кратких гонох, салаши мали: римокатоліцьки паноцец – будовани 1938. року, Крадвосштов и Стрибера – учительев. У шлідуюцих, Стриберах гонох: при кулянскай орсаг драги Онуфрийов Вадасков, Макайов, Стрибера, Сендераков и Циглеров.

За Войводовима, пияти гони од савиноселскай драги, почина Ступа и ту були: Газов, Андрийов Финдриков, Миколов Стрибера, Штефанков – Шофранов, Лукачов Пляскачов – пейдзешатих рокох звалени и знова збудувані, Янков Гардийов – Войводов, Габров Хромишов и три Райштерово салаши. У шестих гонох, дзе криж, новши салаши мали: Иван Лаци – справени по Другей шветовей войни, Габор Стрибера, Йовген Шарик, Цвейнер, Данил Югик – предати пред Другу шветову войну Немцом, а 1952. розобрани. За салашским дильзовом були два Райштерово и Хартвихов салаш. У шлідуюцих, гу Кули, у Шарикових гонох, окрем старого Малікового салашу, шицки були новши; Михалов Тамашов, Дюров Медешов – будовани по Другей шветовей войни, Шимков, Васильов Шариков, Дюров Шариков, Яковов Копчанского, Уйфалушов, Югасов, Енисов Михалов цо го достал по Другей шветовей войни Штефанчик Гайдук зоз Керестура, Юлинов Югасов, Юлинов Макайов и при хотаре Денчийов Фейсов. У осміх гонох новши салаши: при драже Петров Кухаров – будовани 1923, а доправени 1924, стари Миронов Кухаров доправени 1908, Дюров Кухаров збудувані на 36 гольтох и после предати Райштеровим, Дюров Боднаров, Михалов Боднаров и при старому справени и други Нярадийов – Бучков Силвийов салаш. У дзеятих – Ролдових гонох перши од кулянскай драги бул Юлина Кишюгаса – Галийов збудувані трицетих рокох, Влади Макайового збудувані 1908, Шандор Мишков и Ферков Иванов. У куце цо прави Стари бегель и кулянска драга постої и нєшка „бохтерня“ хтору збудовала вербаска цукровня пре отримоване малей гайзібанской драги (штреки) и меране – одкуп цукровей цвикли.

На Когиляку у остатніх гу Кули або Гергельових гонох на месце Гергельового салашу и чарди Петра Колесарового салаш єден з остатніх збудованих у коцурским хотаре. Прибліжно 400 метери спрам Вербасу бул Юлинов Денчия Фейсового салаш збудовани 1901. року. Медзи Шерейовим и Сайлійовим бул новши салаш Карчия Кермечия зоз Кули. Наспрам истих гонох, у куце на хотаре, и нєшка стої, Михала Паплацкового зоз Керестура справени 1955. року. Єдни гони бліжей гу валалу, прейт драги Кухарових салашох бул Влади Скубанового збудовани 1906. року, з тим же то бул перше Шариков салаш. У истих гонох новши салаш Якимов Фейсов справени на 50 ланзох жеми. Яковов Горняк-Кухаров збудовани под час Другей шветовей войни. Онуфрия Жилникового оцец Михал звалел стари дохторов Янокийов салаш и збудовал нови 1909. року. Познейше, даяки двасто метери обок збудовани и Миколов салаш. У истих гонох гу Вербасу бул и Михалов Фейсов салаш, хтори мацерин оцец Лисого зоз Керестура прекупел и дал своєй дзивки як тал кед ше одала до Фейсовых. Емилов Буйлов – Чонков збудовани по Другей шветовей войни. Емилов Буйлов – Чонков старши салаш, але то його оцец Дюра купел 1917. або 1918. року. Іще єдни гони бліжей гу валалу, на берегу, Рик збудовал салаш и тримал цеглярню пред Першу шветову войну. У истих гонох зоз новших салашох и Васильев Стриберов, Штефанов Грайцаров, Дороказийов – Нанчошов, Яковов Сендераков, Дюров Цапов хтори 1971. року купел Васильев Магочов и Миколов Хромишов цо бул Михалов Лазоров. У перших гонох на Когиляку у штвартих од вербаскей драги новши салаши були: Юлинов Салонсков, Андрийов Якимов, Ферков Саболов збудовани 1901. року и Михняков цо на нїм були Задрепково.

На Вербовцу у трецих гонох, Гашпарово их волали, початком XX вику збудовани Шандор Мишков, Фіндриков, Михалов Дротаров, обок при старому ище єден Скубанов, Олеяров, Дороказийов, Юлинов Тимков, Буйлов, Брундзов и Янков Салонтайов (Колесаров) салаш.

У других гонох од вербаскей драги до 1900. року не було ані єдного салаша же би ше после пошоровали як хижи у валале: Яковов Сакачов, Циглеров, Брундзов, Якимов Шимков, Кирилов Буйлов, Андрийов Жилников, Андрийов Москальов, Самуилов Скубанов и Польдругов. У штред гонох коло вербаскей драги салаш мали: Денчи Тамашов, Рацово цо купели други Тамашов, Брундзово, Антонь Якимов, Гabor Сакачов, Сидор Сакачов, Шимко Сакачов, Полівково и Маярошово хтори збудовали по Другей шветовей войни.

При менованю даєдних салашох мож ше и помилїц. На шицких салашох, як при жеми и хижох у валале, през вели роки ше пременели домашнї; або салаш предати другим, або го нашлідзели дзеци, род... Та салаш менял и мено: Чордашов познейше бул Стриберов, Шариков купели Скубаново, Саболов збудовал Ферко, а на остатку го нашлідзел Юлин. Заш лем, хиза у валале, або жем на хторей не бул салаш, частейше предавани. Лем винімково салаш предавани занавше. Даєдни свой салаш видавали на всей роки другим: споли або з трецого, та ше зоз часом и призабувало хто прави власнік салашу, а салаш наволовани по тих людзох хтори на нїм робели. Звичайно го нашлідзовали дзеци и оставал у фамелій або родзе.

Пре легчайше обрабяне жеми, салаш будовани прибліжно на штред гонох. Пошоровани у єдних гонох було и по 10-12 салаши. Єден до другого, дзе як,

були на 100 до 400 метери. Здалёка, ёден од другого розликовали ше лем по випатрунку и велькосци древох хтори росли коло салашу.

Коло драгох або дильовох будовало ше салаши: Петра Колесара, Михала Кухара, Михала Паплацка... Але, будоване при драги ше керовало найбаржей прето же би подражни цо меней завадзали у кождодньовей роботи у обисцу. На тих салашох, цо були 20-30 метери од драги, медзи двором и драгу обовязно бул депик и засадзена овоц и багрени. Часто по тих салашох цо були перши при драги, наволовані и тоти гони жемі: Вадасково, Фіндриково, Магочово...

Було слу чаї же ёден род у істых гонох мал и два, та и три салashi. Вец, тоти гони ношели назыву того роду: Кухарово, Шариково, Олеярово...

Будоване салашох

Людзе віше гваря же ше салаш правело. Муровало або будовало ше хижу у валале. А салаш не лем хижка за биване. Насампредз, салаш то жем на хторей справене обисце. Найважнейше було мац досц жемі у єдним фалаце, же би вредно було будовац на ней хижу за биване зоз шицким цо потребне за роботу у полю. Могло ше правиц салаш и на даске ліх голътох, але найлепше було мац цо вецей жемі. Бо, лем на дильов и салашиско требало оддвоїц од жемі штредне пол голъта.

Окрем того же ше віше патрело же би салаш бул дзешка у штред гонох, мерковало ше же би бул голем кельо-тельо на висшим, на грунку. Таке место було найлепше за будоване салашу, бо ше у набиваних мурох влага найменей затримовала. Тиже, вода од шнігу або дижджку не стала на дворе або салашиску, але ше сама сцекала.

– И я ходзел набивац салashi. Таки сом бул шванцар, дас 10 роки сом мог мац. Ишол сом гліну ношиц у корпочкох. Форинту на дзень нам плацел предняк. Двоме або троме хлапцы нас було у дружтве, а гевти були моцнейши. Було же и жени ношели гліну. Нас, цо зме ношели, було шесцеро або осмеро. Двоме хлопи копали гліну и кладли до тих корпочкох, таки були як сакайтов, ми ношели и сипали медзи дески, а шейсцме горе лем набивали мури. Кед уж було висще, ёден стал на алашох, та зме йому дадавали, а вон висиповал медзи дески. Тоти горе лем моцни були. Яки широки дески, та на двараз або на трираз ше сипало и набивало. Бо, мури були груби, мера була 18 цолі. Требало дзешец дні же би ше набило хижу. Добре же ше правели салashi, бо зме мали дзе заробиц. Наношел сом ше по цалим дню тоти корпочки полни гліни. Була то добра надніща. Тоти цо копали и набивали мали 2 форинти на дзень.

Од яри та до ешні збудовало ше салаш. Драге то було. Даҳто поєднал цале дружтво, а даҳто з мольбу набивал хижу. Пришли ци помогнуц чи оцец, браца, родзина, даёден сущед. Кед ше з мольбу набивало, теди газда давал кост. Було надосц овци у обисцу, та резали и папригашу ше ёдло. Зоз мольбу кед ше набивало и теди требало плацц предняка хтори водзел предок у роботи: мерал кельо треба же будзе мур длугоки и груби, поставял слупи и дески медзи слупи, дзе ше сипала гліна, вязал штрандзги же би ше слупи розширили, мерковал як набиваю, патрел яка гліна – чи є мокра, чи є чиста, мерковал же би ше не набивало докрыва мури, вец мур горе требал буц кус ценши... Предняк не тельо робел кельо ше о шицким старал и мерковал же би то було добре поробене. Теди Бесермині и Деметер, Червеняк го волали, були предняци ёдней банди. Половку салашох у хотаре набивали Руснаци, а половку Шваби.

Дзе я ходзел з дружтвом набывац салаши, найчастейше предняк ше поєднал з газдом же газда давал кост. Ридко кеды було поєднане же зме робели о своім косту. Вец, кожды зоз своеі торбички ёдол. Исто, найчастейше було поєднане же газда лем древо за слупи дава, а корпочки, дески, штранд়жги, паньваши були предняково. Праве газда бул дужен одвезц на салаш шицко и врациц, кед уж було готове, до валалу. Ашови, лопаты, киянки – хто зоз чим робел – кажде з дому брал.

Хто яки бул могучны, такі салаш и запачал. Даҳто порихтал и цегли до фундаментох и до углох на муре. До углох ше кладло же би ше гліна не осиповала, але то не мушело буц. До фундаменту добре було положиц цеглу, бо мури були моцнейши. Вецка, не лем до жемі ше муровало цегли, але и над жему. Уж, хто кельо цегли порихтал, та так високо, може и 60 центи ше муровало. Далей, на цегли зме гліну набивали. Можебуц и половка салашох набита зоз цеглох. На ашов зме викопали и од тей глібини зме набивали мури. То ше полни мур набивало. Там дзе могли буц облаки и дзвери, на тото место ше кладло порихтане древо и далей ше набивало гліну – мур. Так же после чловек вжал вельку шекеру або ашов и на муре вибил дзири за облаки або дзвери. Тото древо цо го кладли кед ше набивало, було верх облака або дзверох и над нім бул мур по повалу. До ешені ше поробела и повала – вируцал падлаш, поскривали ше гредки, роги, облацело ше и закрило. Бо, кед би ше не закрило, мури з гліні през жиму би ше размражали и поосиповали.

Ище, то не лем набиц и закриц салаш, але ше збудовало и шопу, чардак, кармики – шицко цо треба у обисцу єдному паастови. Кажды патрел постарчиц зоз роботу же би ше жимовало на салашу – прি�поведал Андри Губаш.

Звод салашу

Найстарши салаши справени у найвисших часцох коцурскаго хотара: на Ступи, Когиляку, Пустары. На Ярашу, Бары и Вербовцу познейше Коцурцы будовали салаши: аж кед викопани бегель и ярки по хотаре. То не лем прето же аж кед одведзена вода зоз жеми, та жем веций родзела и веций ше газдовало, але и прето же ані не мож було будовац хижы за биване и стваряц обисца на жеми дзе вода стої, дакеды можебуц и по пол рока. Так, после як викопани одвитуюци ярки коло салашских дильвох и орсаг драгох, перших роках XX вику могло ше будовац салаши и у природных улегнуцох, лапошох и на „нізкей“ жеми. Салаш Влады Макая на Ступи, та Медешов за Риковим брегом, Магочов под брегом на Когиляку збудованы аж кед одцекане води оможлівене зоз планским копаньем яркох у цалим хотаре.

Кажды салаш ёден од другого ше разліковали по велькосці – поверхносці жеми на хторей є збудованы и по будинку за биване – салашу. Нешка лем старши и найстарши людзе знаю кельо жеми було „под салашом“ найбогатших Коцурцох. По писаних жридлох то чежко утвэрдзіц, бо вони часто не одражаюту правдиву слику о власніцтве над жему: пре рижні причини часци єдней жеми писаны на рижних – дзеци, род, родичнох, а разполагал зоз жему ёден газда, єдно обисце. Не ридкосц була же на углох, на меджи при дильве, парцели жеми хтора припадала єдному салашу були засадзены багрени. По тих багронох легко ше було знаходзіц у польских рботох и не приходзело до помильки покаль чия жем.

Багрени означавали меджу. Тиж, часто було засадзены багрени поконцу жемі при дильове хтори водзел на салаш. Кажды салащань добрае познал свой багрени при дильове.

– Нігда не забудзем як сом ше раз врацал зоз валалу на салаш по велькай молги и шнігу. Док сом ішоў по кулянскай драги, добре сом ю упознал, була саніца и віше сом знал же наспрам чиёх сом гонах. По древох и коровчу, бо друге ніч не было видно од молги, знал сом и наш дильов цо водзі поконцу наших гонах. Але кед сом скруцел зоз кулянскай драги и рушел по дильове, тераз требаło дойсць по мой дильов хтори водзел на салаш. При дильове был засадзены багрен. Знал сом добре кельо оддалени мой дильов од круценя зоз кулянскай драги, але у молги ше ми видзело же я уж мушел дойсць по багрен. А я го не видзім. Уж сом думал же сом го прешол. Думал сом же заблукам. Кед раз, видзім же сом при багрену. Вон бул засадзены такой при дильове, та го было видно и гоч була велька молга. Зрадовал сом му ше. Тераз я уж знал по конарох и по древе же кадзи мам исц. Кед сом одишол од нього, знова була молга, а у шнігу ніякого чапашу, ніякей сухей травкі не видно. Лем били шніг и молга. Станем, слухам – цихосц. Цо будзем робіц? Почал сом моцно гвіздаць же би ме чули мойо пси на салащу. Так и было: вони почали джавкац а я за ёх гласом ішол гу нім. Вони приходзели опрез – гу мне. Кед ме препознали, почали ми ше радовац, а я ім. Уж було легкое. Вони у молги, опрезо мне ишли, одведли ме на салаш. Кед би не было багрена при дильове, я не зnam як би я сцигол дому у тей густей молги и по чистым билим шнігу – здогадовал ше Онуфры Жилник.

Салаши – хижы за биване були будовани подобне хижом у валале. Хто бул маєтнейши, тот будовал векшу и красшую хижу за биване на салашу, а хто бул меней могучны, тот будовал скромнейши. Тиж, салаши будовани у XIX віку розликую ше од тих збудованих у XX віку лем по скромнейшим вонкашнім випатрунку. На старих салашох нет, або простейши украс на кибли, коло облакох, дзвери и облаки менши. Лем даєден, як Миколи Жилника, Якова Кухара, Тифинтелей салаш, збудовани „на ключ“. То були нови салаши, хтори би и нешка могли, по своїх архітектонських ришеннях, задоволіць и найвибірніших. Заш лем, як при будованю салаша, так и при плануваню зводу цалого салащиска – будинок за биване, економски будинки, двор, депік, дильов, віше ше операло на искусство.

Велька векшина салашох ма шлідующи розпорядок: хижка, приклет, комора, хлів, шопа и конк хтори часто у предній часци позненіше премуровани и претворени до літній кухні. У хижі у валале найчастейше була и предня и задня хижка. На салашу була лем єдна хижка. Хто бул маєтнейши, тот будовал векши салаш, та и биване за биреша. Биване за биреша подрозумівало: хижу, приклет и коморку. Зоз тим же на салашу, на хторим було и два бирешски обисца, вони мали окреме лем хижу, а ведно хасновали приклет и коморку. Хижка на салашу ше хасновала за одпочивок, спане, розвагу а, источасно, и за тримане найчистейших шматох и найвреднейших стварох. Приклет хасновани за готовене єдла, єдзене и дньове пребуване. Коморка, окрем того же ту часто драбина по хторей ше ішло на пойд, место дзе ше чуваю колбаси, гурки, шунки и сланіна, велька судзіна, корито, купачка, вреднейши алат и резервни часци орудия. У коцурским хотаре хлів часто под истим закрицом под хторим и хижка за биване. Найчастейше, хлів подзелены на два часци: зоз єдного боку гу яшльом завязані коні, а на другім боку хліва яшля при хторх ше кармелю крави. У веліх хлівох у єдним куце бул

вимуровани котинец – место дзе ше рихтало покарму. Ту ше мишаю плеву зоз „шечку“, а могло ше дадавац солі, даралову, отруби...

Поконцу салаша була спущена шопа, такволана „на кочергу“. На дзепоедных салашох не була спущена – на ёдну воду, але истей висини и ширини як и цали салаш. У шопи стали: коч, шеяца машина, витерніца, роля, драбина... Конк на салашу ше, такповесц, обовязно заправляло зоз латкамі. Кед конк бул и наспрам хліва, тата часц ше не заправяла. Заправена часц конку хаснована за дньово кратши одпочивкі, през лето ту ше и ёдло. А зоз латкамі ше конк заправял же би ту не доходзела живіна, пси и прашата. Тота заправена часц конку віше ше чисто тримала: мури и повалку ше билело, на жемі були цегелкі або цегла хтори ше поряднє заметало и з часу на час (обично всботу) умівало. Кед на дворе не була збудована летня кухня, теды предня часц конку була замурована и преправена як место за готовене ёдла и ёдзене. Летню кухньочку ше хасновало обично зяри од Дзуря, та до ёшні до Мітра. Понеже ше ту найвецей през дзень пребувало, приклет и хижі були чистейши. Тиж таک, под час летніх горучавох, понеже ше варело у кухньочки, у приклеще и у хижі було чистейше и жимнейшэ – лагоднейшэ за спане и одпочыване.

Окрем главного будинку – хижі за биване, ведно зоз хлівом и шопу, на салашу було шицко цо потребне за ёдно газдовске обисце. Так на кождым салашу були справени и чардакі, под хторима найчастейшэ були оборы за швині, плевнікі, летні шопи за краві, кармікі, курнік і пін'вица. Копі кукуричанкі, брадла слами, шена и вигрізки тиж мали свой стаємне место. Студня зоз валовом за напаване коньох и кравох віше була дзешка на штред двора. На веліх салашох бул и фанг (аколь).

Скоро на шицких салашох разпорядок наведзених будинкох бул такі же часц двора, наспрам приклетних дзверах, источасно и главни уход на салаш, віше була чистейша часц, а часц двора наспрам хлівных дзверах и шопи – віше була часц хтора ше у валале наволує задній двор. У коцурскім хотаре ридко хтори салаш бул заправены. Дзелене двора на чистейшу и бруднейшу часц мож було лем нагадац, бо не було два окремні дворы.

Так повесц, обовязно опрез салашу була заградка зоз квецом и депік на хторим були засадзены вишні, шлівкі, яблоні, грушкі... Заградка за желеняву віше була 30-40 метери далей од салашиска. Ю ше кожди рок премесцало на друге место, же би лепшэ родзела желенява, а кладло ше ю або коло дильова, або як окремне место у полю дзе засадзена кукурица.

Пре хладок и пре вітри, на кождым салашу були засадзены велі багрени и подаєдна ягода. Понеже багрени барз тварде древо, хасновало ше го и за вирабяне рольох, слупох, мендігондох, сохи, дёрми, даякого дручка... На даєдных салашох такі добры бул разпорядок засадзених древоах же под час летніх запорох на дворе на тих салашох лем даєдна капка дижджу спадла, такі густы и розконарены древа були.

Салаши які вецеі ніст

Шліди прешлосци у велькай міри виполнюю нешкашньюосц коцурскаго хотара. По польох, окрем шлідох дакедишніх цеглярњох, найзначнейши – салаши. Запатраюци з вецеі аспектох розвой и неставане салашох, источасно запатраме прешлосц Коцура, та и ширше.

Меджи коцурскаго хотара, спрам мапи зоз 1852. року, хтору ше чува у Войводянским музею, уж були таки як и нешка. По фурми, коцурски хотар видлужени у напрямі сиверозаход – юговосток. Валал у югозаходній часці хотара. Граніцы хотара од валалу найдалей спрам Кули, скоро два годзіні, а найдбліжай спрам Савінога Села, пол годзіні ходу. Тиж так, хотар найвисши сіверно од валалу, на Риковим брегу, а найніжши у южнай часці: на Вербовцу, Бари і Пустары – коло валалу. Висински розлики не нагли, а штредня надморска висина 85 метери. Патрено ширше, коцурски хотар ше находзі у южнай часці Панонскай ровніні, дзе клима и жем барз вигодни за рэзвой польопривреды.

У другой половік дзеветнастаго століття, пре оддаленосць жемі од валалу, у хотаре ше почало правіц салаши. На поверхносці коцурскаго хотара (спрам премерйованя зоз 1911. року), од 9885 гольтох и 911 квадратных ватох, справены коло 200 салаши.

Старым Коцурцом слово „салаш“ значы не лем будинок за біване, найчастейше ведно зоз хлівом и шопу (то салаш у найузшим значеню), та ані не лем салаш и экономски будинки на салашиску – поверхносці на хторей су збудовани, але и поверхносць жемі хотара у власносці салащаня и находзі ше у ёдним фалаце на хторым справены салаш (у бешеди, Коцурци віше наглаша за жем, хотара власносці салащаня а находзі ше далей од салашу – окреме од тей парцеля на хторей справены салаш, же и тата жем припада тому салашу).

Понеже салаши збудовани у рижних дружтвено-економских усавийох, з часці ше медзи собу розликую по поверхносці, по зводу будинкох – архітектонских ришеных. Патраци ширше, заш лем, о коцурских салашох мож бешедоваць як о гомогеных салашох, як о салашох ёден другому подобным. Така ёднакосць их характеризує и видвоює од салашох збудованих у других хотарох. Наприклад, бешедуе ше же у вербаскім хотаре було велько салаши на хторих двор бул заправены зоз прощамі (познейше и зоз дротом), а у коцурским то бул случай лем на даєдним салашу (Вадасковім, Маліковім, Гергельевім...). Лёбо, у сущедных хотарох: торжанским, кулянским, вербаским..., було надосць, попри таких як и у коцурским, вельки салаши, та и салаши зоз каштельом. А, у коцурским хотаре ёдино Вербашань Оберлендер Філіп, на Пустары, мал под салашом вецей як 150 гольти и, лем ше нагадуе же би могол буц даеден салаш (на Ступі Сілбертов – по Другой шветовей войні Давидов) на хторым бул и каштель.

Салаши, у найузшим значеню, збудовани: фундамент з цеглох (старши и худобнейших газдох без), мури набивані з гліну (кед ше познейше премуровало даедну просторию, то зробене найчастейше зоз валькамі, а ридко з цеглу), конструкция закрыца з дрэва (шопи, курнікі, кармікі и зоз конарох), на закрываене хасновані найчастейше череп, на шыцкіх на два воді. Приповеда ше же, спочатку, могли буц закриты з надом: Стрибераў салаш – старши – на Риковим брегу, даеден на Ступі, а можебуц и Оберлендеров. Кібли збудовани найчастейше з цегли, ридше з валькох, а зоз дескох обычно задня кібла. Кібли, над преднім муром салашу, пошвецена веckша увага при украшаваню як кібли над заднім муром. И попри того же задня кібла може буц оціментавана и украшена, предня кібла богатшне украшена: коло облачкох ініцыяли власніка и рок правеня або оправяня салашу, стилизовані квет, геометрийны орнамент. Над, кукуричанка, а найчастейше слама хасновані за закрываене економских будинкох, поготов дочасового характеру.

Салаши у велькай мири будовани по углядзе на хижі у валале. Заш лем, салаши меней украшовани. Тиж так, положене салашу одредзує його напрям у одношенною на пресцеране гонох, а положене хижі у валале ше одредзує спрам ей напряму у одношенною на улічку. У дзеветнастым вику, у коцурскім хотаре шыцкі гоні ше пресцерали у напряме сівер – юг (окрем тих у углох хотарской меджі). Зоз меней значніма віменкамі, тот напрям маю і нешкя. Так, по положеню, розликуєме два типы салашох: салаш хотри унапрімени крижком у одношенною на пресцеране гонох: сівер – югоаход, и салаши у напряме так як ше і гоні пресцераю, односно сівер – юг. У коцурскім хотаре салаши будовани и так и так. Тиж, нест правила кадзи будзе салаш обращены (патриц) з облакамі кед су у напряме восток – заход. Медзитим, на салашох хотри унапрімени сівер – юг, постое правило кадзи буду облаки – предня часц салашу. Окрем Кухарового салашу – старшого – на Ступи, хотри ані не ма облаки у предку салаша але под конком од двора, думам же нет салаши хотрим предня часц гу сіверу. Салаш з двором може буц обращены або на восток або на заход, кед є у напряме сівер – юг. По правилу, салаш хотри стої восток – заход, з двором обращены на юг. Шыцкі салаши хотри будовани блізко при летней драги або коло салашскаго дильова, зоз предню часцу обращены гу драги.

Векшина салашох трочасцова хіжа, а лем пар салаши – штирочасцова. По разпорядку просторійох у предній часци, салаши мож подзеліць до двох групох: групу салашох на хотрих у предній часци будинку комора, и на групу салашох на хотрих у предній часци будинку хіжа – источасно хіжа за спане и дньове пребуване. На салашох зоз першай групи (трочасцова хіжа), разпорядок у предку таки: коморка з уходом зоз приклета, хотри ше находзі медзи коморку и хижу, на боку коморки кухня, хотра у сущносци премурована предня часц конку, а у предлуженю салаша хлів и шопа за коч. За салаши з таким разпорядком дзепоєдни Коцурцы гуторели же су „зведзени по старым“. На тих салашох на боку у дворе летня кухня. Характеристични за тоти салаши узки и нізкі дзвери у муре медзи хижу и хлівом. Приповеда ше же давно по салашох барз крадли коні з хліва, та хто мал таки дзвери, могол главни хлівни дзвери замкнуць зондука и так войсць до хижі през мали дзвери. На тот способ замкнути хлівни дзвери крадоше могли чежко отвориц. Дзвери медзи хижу и хлівом ше хасновало и у жимских ноцох кед требало пойсць до хліва – наприклад опатриц немирни статок, пущиц целе гу крави цицац... Хаснующи тоти дзвери, не требало ше цеплайше облекац и виходзиц под конк на жимни воздух же би ше пошло наоколо до хліва.

Богатши салащане, хотри ёднали робиц бирешох, мушели мац и окремну хижу за бирешку фамелию. Приклет, хіжа и коморка за биреша могли буц або як состойна часц салашу на хотрим газда пребувал, або як окремни будинок на салашиску. „Салаш за биреша“ бул по зводу исти як и „велькі салаш“: конк, приклет, хіжа и комора, гу хотрим придодати хлів и спущена шопа.

Кед же фанг (аколь) за салашом, на салашиску два студні: ёдна просто хлівних дзверох, а друга у фанту.

Чардак, по правилу, над оборами: фундамент и мури им заєдніцки. Обори – фундамент чардаку, а чардак – закрице обором. Сам чардак зоз багренового древа, як и салки (крижни гредки), дески, слупи, лати и конструкция закрица. На салашиску є так змесцени же би не бул у зациху – кус далей од салашу, шопи, кармики, брадла. И попри того же чардак экономски будинок стаємного

характеру, часто ше зявює и як економски будинок дочасового характеру. Тот помоцни чардак ше правело кед зродзело вецей кукурици як цо ше могло змесциц до постаяніх чардакох. Накадзи ше олупало кукурицу, помоцни чардак ше розберало. То нашвидко направени чардак – до жеми закопани слупи, а медзи ніх, у фурми плота, положена кукуричанка, поскони або слунечніково паліці. Помоцни чардак закрити з кукуричанку на єдним зводу, а чардаки тирвацого характеру з черепом, на два води.

Чежко мож повесць чи було даєдного салашу у коцурскім хотаре без шопи за крави. Кравску шопу ище волаю летня шопа, сламяна або спущена шопа. Спрам назви шопи, зна ше за цо и кеди є хаснована и як є збудована. Лем при спущенай шопи закрице на єдну воду и закрита є з черепом. Спущена шопа, або як ю дзепо ёдни волаю „на кочергу“, може буць и шопа за одкладане кочох, плугох, шеяціх машинох, рольох, санкох... Кравска шопа, по правилу, закрита, а закрице на два води. Кед же справени фанг (аколь), кравска шопа у фангу.

Фанг бул скоро на кождым салашу. То зоз моцніма слупами и дручкамі заправене гноїско и шопа, дзе од яри до ешенні пребували крави. Крави не були повязані при яшльох, але ше шлебодно рушали по оградзеным гноїску, а кед падал диждж або ноци були жимнейши, уходзели под шопу.

Плевнік ше зявює як небовязні економски будинок. Але, кед є збудовані, плевнік тирвацого характеру. На плевніку слупи муроўані або багреново (закопані до жемі), медзи слупамі „муры“ зоз дескох пре лепшэ пресіхане плеві, а закриты є зоз сламу. Пре кратши вик тирваня, сламу ше кожди даскельо рокі меняло, у зависносці од ей квалітету. Закрице на плевніку зведзене же би ше вода зоз слами сцекала на обидва бокі. Тиж, як и чардак, плевнік на салашику змесцены на витровитим месце. Находзі ше блізко при хліве и зоз своім положеньнем оградзуе двор. Дзе нет справени плевнік, плеву ше одкладало до брадла слами.

Піньвица на салашу збудована як окремні будинок, або ше находзі под поверхнісцу летній кухні, лебо под салашом. Як самостойни будинок на салашику находзі ше у дворе на боку, дзе ше на других салашох находзі летня кухня, або за салашом (у найузшим значэнню). Конструкція закрица піньвицы зведзена зоз муроўаньем цеглы на бовгайташ. Закрыта є з часці зоз гліну наруцану на долню часц, а у горнай часці є закрыта з черепом.

Чуткі на огень ше найчастейше одкладало на пойдзік летній кухні. Медзитим, на веліх салашох справени будинок за одкладане чуткох, найчастейше з боку другога будинку, шопи, карміка, плевніка, курніка...

Курнік и нужнік кус видвоені, „у край двора“.

И попри того же копа кукуричанки, брадло слами не прави будинкі, и вони маю свойо закрице. То іх верхня часц хтора замака и затримуе шніг. На верху, по штредку су найузши, та шніговка и диждж ше зоз ніх сцекаю на обидва бокі.

Седемдзешатпейцрочны дідо Андры Губашов и сам ходзел за пенежы набиваць мури на салашох. Приповедал же у Коцуре була єдна немецка и два рускі групи хтори набивали мури. Уж не зна хто бул бандигазда немецкай групі, але єдну рускую группу людзох предводзел Бесермині, а другу Деметер – цо го Червеняк волали. Найстарши Коцурец так толкуе:

– Нараз ше збудовало салаш зоз хлівом, шопу и вец даяки чардак, а гевти другі будинкі – хтори як газда мал пенежы. Добре було кед салаш стал крижом як иду гони

(восток – заход), бо теди у дворе и под конком по цали дзень було слунка. А, добре и кед салаш стой як гони цо иду, бо вец док ходзиш – робиш по дворе, та видзиш на обидва конци своёй жеми. Лем, вец ци нє швици цали дзень слунко под конк.

Фейсов салаш

По чаше зявеня, способе будованя, велькосци, розпорядку будинкох, та по цалим випатрунку, салаш Юлина Фейсовоого мож видвоїц як характеристични салаш у коцурским хотаре. Фейсов салаш у остатніх гонох на Когиляку, або – як ше ище волаю по власнікови дакедишнього салашу, у Гергельових гонох.

– Дідо ми Микола Фейсов, але мацеров оцец, бул параст як и векшина Коцурцох. Вон спрavel тог салаш 1901. року, кед ше мац, його дзивка, народзела. Пред тим, и дідова и бабова жем була дзешка на другим месце. Вец, вони гевту предали и купели ту у єдним фалаце 17 гольти и 1405 квадратни вати (шицку Вейсову жем). То мушело буц пред 1901. роком, бо теди салаш збудовали. Тото знам по року народзеня мацери ми. Мам я тот контракт цо го спрavelи кед купели ту жем, але у контракту пише же є заключени 22. децембра 1902. року. Спрам контракту, дідо и баба плацели ту жем 19.000 коруни. Зоз бешеди, знам же ше вони задолжели у пештанской банки кед купели ту жем. Кредит легко одплацели, бо после Першой войны пришла Стара Югославия, пременел ше пенеж, та дідо предал, думам же, два яловки и так виплацели шицко длуство. Бо, то даєдни цо ше задолжели у других обставинох, боме и препадли – ище баржай охудобнели. Пожичели од банки пенежи, а вец нє могли врацац та мушели попредац и тото цо мали пред тим як ше задолжели.

Дагдзе од 1900. та по Першу войну, найвецей спрavени салashi у хотаре. Тих рокох виполнели шицки гони зоз салашами нє лем на Когиляку, але и на Ступи, Пустарі, под валалом. То так: єден, други, треци... Спатрали ше єден на другого, та... Ша, ния, у моей баби, цо з дідом спрavела тот салаш, та ей оцец праве истих рокох збудовал салаш на Когиляку у штвартих гонох. Но, спрaveli и познейше. Ния ту, ані тристо метери, сущедов Петров Колесаров салаш, на поверх (шток) – єдини у хотаре, збудовани 55. року, чи шестого. А и пред нашим уж було салashi. Знова тот, цо гварим, Колесаров, бул дараз Гергельов салаш. Я 1923. народзени, а запаметал сом го як стари салаш. Слухал сом од діда ми же тот салаш дакеди була чарда. Легко може буц же є и найстарши салаш у хотаре. Кулянска лєтня драга дакеди була главна драга медзи Зомбором и Варадином. Тадзи путовали тедишині панове, а у тей чарди кармелі коні, єсли, спали и предложували далей по драги. Або, з другого боку од нашого салашу, ані сто метери, и нешка стой стари салаш Шерейов. Вон бул збудовани на двох фертельах жеми, кус далей бул вельки Сайлійов салаш – було, можебудз, и 80 гольти жеми при ньому. Єдни гони блїжей гу валалу, поконцу нашей жеми, бул Тифинтелеров, та прейг драги, на Ступи, Кухаров и Ролдов – обидва стоя. Було уж велью салashi кед дідо будовал наш. Гевти цо збудовани пред 900-тим роком людзе волаю стари салashi, а тоти цо збудовани уж тераз – то нови салashi.

Од старих салашох мало хтори ище стой, векшина розваляни. А, и цо стоя та су попреправяни – нє таки су як дакеди цо були. Я их запаметал понайвецей як нізки, з малима облаками, дзвери без склох, лем даєден мал цегли у фундаменту, конк лем напущени без повалки, а верим же на даєдних роги на закрицу були з конарох.

Нови: наш, Макайов, Шариков, Михняков – на Вербовцу, Бари, у Лешику и на Ярашох цо були, бо понайвецей су розобрани, салаши уж иншаки: векши, облаки, дзвери, шопи, кибли оциментовани, та и з пресованей цегли... Цегла не лем у фундаменту, але и висше од жеми, дас на 60 центи. А, ягда и двори на нових салашох иншак зведзени. Наприклад, на нашим салашу двор так як оградзени доокола, зоз кухнёчку, чардаком, шопу. На старых салашох двор бул оградзени з двух або трох бокох, а з ёдного краю, або з обидвох бул отворени – пояснявал Юлин Фейсов.

Фейсов салаш на геодетских мапох означени под парцелним числом 1958/3. Спрам Преднарису основного премерйованя катастэрскай општини Коцур, хтори зробени пред комасацио у XIX віку, жем под салашом була власніцтво Вейс Лайоша зоз Чурогу. Остатніх роках XIX століття, туту жем купела Фейсова фамелія.

Салашико у штред жеми и так твори зоз сущедними салашами прости шор салашох поштред гонох. Пре таки разпорядок, салашска жем не лем же була физично подзелена на два часци, але ше так и обрабяла. Скорей Фейсово, наприклад, до ёдней половки жеми, „до ёдного конца“, садзели кукурицу, а до другей tot рок пошали жито.

Коло салашиска и медзи двома половками ше шало мишлингу. Нєшка, и попрі салашиска у штред жеми под салашом жем ше обрабя вонконцом, не обраща ше у пол гонох.

Поверхносц салашской жеми одредзовала поверхносц салашиска. Кед салащань мал вецей жеми, мушел мац и вецей места за шопи, хліви, копи, сламу... Понеже под Фейсовим салашом скоро 18 голты жеми, и салашико штредній поверхносци – скоро 600 квадратни вати.

Депік, як и на других, опрез салашу. Коло крайох є засадзени з овоцу, а по штредку празни простор. Обично, на депік ше вешені вивожело кукуричанку и ставяло до копкох.

– Ми на депіку копи кукуричанки не кладли, же би трава не висхла. Копи були або поконцу салаша, або коло кравскай шопи и гноїска. Вчас на яр, док не присцигla бетеліна, по депіку зме чували швині. Но, не хтозна як ше вони напасли, але ше голем кажди дзень преходзели та швидше тили. При концу депіка, або за салашом, од ешені до яри бул долік за кромплі, мархву, петрушку, кравску цвіклу. На тото у доліку перше ше положело ёдно пасмо слами, а вец ше наруцало гліни. На ёдним месце, медзи сламу и гліну, були положени менши дзверка, же би легчайше було дойсць до мархви, кромпльох... – толкує салашски живот Юлин Фейсов.

Двор подполно формовани трицетых роках прешлого стороча. Зоз будованьем кухні на дворе и кравской шопи, двор на салашу „заправени“ зоз шыцких штирох бокох. Салаш збудовани у напряме восток – заход, и зоз цалу свою дужину заклана двор од сіверних вітров. У заходній часци двора лётня кухня. Южно, паралельно зоз салашом, три вата длогоки чардак. Поконцу чардаку доліна за гной, а восточно сламяна шопа. И нєшка стой при шопи згніте браделко вигрізкох. Тераз, на тото браделко би вишла и качка. Браделко стой, як и шыцки други брадла на салашу, у напряме сівер – юг. То прето бо му так лем ёдна, и то узша часц, спрам сіверу віше у хладку, а обидва длогши боки му ошвицуе слунко. Тиж, у тим напряме положене брадло, моцни сіверни вітри го не можу виврациц (у валале векши зацих, та ше о тим не водзело рахунку). Сіверно, з другого боку шопи за крави – брадло слами.

Салаш трочасцова хижа, зоз хтору ведно хлів и шопа за кочи. Спод конку уход до приклета, одкаль уход до хижы у предней часци салашу. У хижы з правого боку уходных дзевох паастски пец, до хторого ше топи у приклече. На преднім муре хижы два облаки – патра на депік, а на муре од двора ёден.

Медзи приклетом и хлівом комора, з тим же уход до комори спод конку. У комори, коло мура од хліва, драбина на пойд.

Салащане гваря же лёгчайше ношиц жито у мехох на пойд кед драбина под конком, а нє у комори, бо вец бліжей ношиц. Медзитим, добре кед є у комори, бо є склоненна з оч, а и служей тирва.

По цалей служини, од преднього мура та по хлівни, конк. За ширину конку (2 метери) хижа, приклет и комора узши од хліва и шопи. Конк, як и хижы, висши од двора за ширину цегли (коло 15 центи). Под конком древени слупи, хтори подупераю греду. Од двора конк заправени з латкамі, же би до ньго нє уходзели пси и живина. На штред конку, просто приклетных дзевох, латово дзверка.

Студня, валов и долінка за живину при чардаку.

На боку у дворе – кухня. Медзи салашом и кухню заградка з квецом и лозу. Цали будинок збудовані з валькох, а закрити з черепом. У одношенно на салаш, велью є менши. Так салаш зоз закрицом високи 7 метери, а кухньочка 5. Або, пойд на салашу ше хаснүе за одкладане зарна, а на кухні за одкладане чуткох до шпоргета. О функциональносці летнай кухні, Юлин Фейсов гвари:

– Понеже ше у кухньочки на дворе варело, ёдло, пекло хлеба – од мая, та док ше нє виламало кукурицу, горе – у хижы и приклече було віше попораене, чисте и нє було горуцо спац. На других салашох, дзе нє було летнай кухні, бул вимуровани пец опрез салашу, так же бул на депіку або у заградки, або ше топело до того у хижы. У летнай кухні два oddзеленя, але так же єст медзи німа лем телью мура келью широки муроўані пец. Ёдно oddзелене, ту уход, кухня: муроўані шпоргет, паточка, котлянка и дзира до пеца. Понад того отворени комін, у хторим зме през жиму курели сланіну, шунки, колбаси, гурки... Друге oddзелене таке як хижы: коло пеца муроўана лавочка (патка), при хторей віше стал ёден стол, а з другого боку стола, коло мура од двора, деревена лавочка. Половку тей хижы забера пец, а другу половку стол и лавочки. Обидва хижы ёдно, лем праве же ше у ёднай рихтало ёдзене, а у другей ше ёдло. Там, коло стола зме могли комотно шесцеро шедзиц, а же бизме кухарки нє завадзали, а ані вона нам. Од двора, на кухні надпушчена, дас 60 центи, стреха з повалку. Так, и кухня ма конк. Лем праве вон ровни з двором, не оградзени є и єст слупи под нім, як на салашу.

Тоту кухню оцец збудовал. Бо, дараз салаш нє бул таки як цо є нешкя. Преднія часці салашу віше так була, але хлів бул лем по нешкайши дзвери на хліве. Половку узши бул. Тот бок хліва, дзе кравски яшля, то уж була спущена шопа за коч и плуги. Вецка, опрез депіку по сушедову Гергельеву меджу, була вініца. Того другога чардаку нет цо бул на дворе, але за нім була якаш шопа у хторей ше шечкало. Сламяну шопу ше збудовало кед и хлів предлужени и вец шопа за кочи дзвигнута. Обори под чардаком, то уж нє так давно муроўані.

После, вец оцец одселел до валалу, а я остал робиц салаш. Плановал я ту же кравску шопу и гной заправим, та будзем мац фанг. То так порихтал ище мой дідо, кед салаш стварял, же да у дворе будзе фанг. Зато и викопали гліну кед набивали салаш – у дворе, а нє за салашом.

А вец... Га, людзе салаші уж покус почали напушковац, селіц до валалу. Та, и я роздумовал чи ми треба фанг, чи не. Видзел сом же то не вредзи ніч, та сом влоні, по ламачки, одселел.

И попри того же на Фейсовім салашу нет фанг, плевнік, та окреме збудовани курнік, у цалосци салаш складно формовані. Похасновані ришеня у зводу салашу результат длугорочнай традиції, конкретных потребах и можлівосцях Фейсовей фамелії. Його цали випатрунок, архітектура характеристична за салаші у коцурскім хотаре, та и ширше. Як и веckше число салашох коло Коцура, Фейсов салаш би могло хасновац, без даякіх доправяньох и матеріяльных укладаньох, іще ёден длугі час.

Юлин Фейсов витирвало, та и з веckшу любову як скорей, отримує салаш у найлепшым порядку. И тей яри салаш омасцены и обілесны, трава покошена – звонка випатра як кед би дахто на нім жил. Медзитим, од дакеди полных шопох, хлівох и кармікох, остали лем голі мури. За салашом, голубнікі празни. Ластовки и ташкі напущели салаш. На штред двора необычна цихосц. Своей файти архітектура капе. Биологияна ровновага и микроклима ше меняю.

А, можебудз, час укаже, салаш не скапе – остане поколенъем место за сходзене, здогадоване и инспирацыі.

Салащане – богатого роду

*„Да я мам ферталій,
да я мам ферталій,
одац би ше далі...“*

(Руска народна шпиванка)

Дараз жем раховали на гольти, ланци, ферталій, сесій. Не лем жем; и людзе ше так ровнали. Хто мал вецей ферталій, тот бул и богатши. З тим же ше давало вельке почитоване школенім людзом, у тот час найчастейше провкатором (правніком), лікаром, інженером. Но, заш лем, богатство у жемі було найсигурнейша будучносц. Жем ше обрабляло з руками и з коньми. Робело ше од додня до цмей ноци. З дня на дзень. Вше у полю под голім небом. Прето, тоти цо могли, людзе себе правели салаші. У коцурскім хотаре салаші почали правиц дзешка на половки XIX століття, найвецей их було медзи двома войнами, а 90-іх роках того віку скоро зошицким скапали. Лем богати род мал салаш, а худобни – слабо. То и прето же людзе теды були упутенши ёдни на других у родзе, та ше у газдованию, як и у кождоднёвой роботи, барз помагали. У родзе ше главна помоц давала и находзела: чи зоз руками, з машинами, зоз коньми, з пенежом, чи зоз совитамі и упутайваньем у рижних животных ситуацийох. Прето кожди салащань мал у родзе дакого хто тиж мал салаш и жил на салашу. Так, Олеяров род, Фіндріков, Стрибераў, Фейсов и велі други мали и по пейц, шейсц салаші. Жилниково и Кухарово медзи першими рускими фамелямі ше змогли салашох.

Бачи Онуфры Жилник уж вецей рокі покойни. Народзени є на початку XX віку и цали свой живот праціл на своїм салашу. Аж кед го хорота звладала, пошол до своеї хижі цо му його оцец направел, на штред Коцура. Под старосц розум го добре служел, лем же лепшее знал того цо було кед бул млади, слухал

теди од своіх старих, як того цо було можебуц вчера. Дзешка 70-іх років, на салашу под конком, авторови тих шорикох приповедал:

„Мой дідо Михал Жилник и дідо Янко Кухар, дупли шовгрове булі – мой дідо вжал Кухарову, а Кухар вжал Жилникову. Єден другого шестру вжалі. Свадзба була праве пред комасацио, хтора була дзешка дзеведзешатого року гевтого вику. Та кед жем мералі, воні двоме ше писалі; єден кельо мал жеми, и други, на єдну цидулу, най буду сушеди зоз жему. Та ше им и удало. Вимералі им жем там на Ступи, од кулянскай орсагдраги, а вона дакеди була главна драга медзи кральовскими варошами Новим Садом и Зомбором, дзе тераз Кухарова жем и салаши. Ёдни гони жеми далей гу Кули, лем з другого боку орсагдраги, дзе тераз Колесарова жем и салаш, там уж була Гергелььова чарда. Но-та, од орсагдраги гу Торжи, першне була Кухарова, а вец Жилникова жем. Дзе тераз Дюри Кухарового салаш, то бул Янков, там була меджа. Тот салаш на старей меджи. И там, воні двоме шовгрове викопалі студию и справелі себе шопу. Була то велька шопа. Яшля у ней булі же штири коні моглі повязац, а у конец шопи була кухньочка. Шопа мала три мури, а одкадз ше коні уводзовало, вешені, кед охладло, позакладалі з кукуричанку, та коньом нука нє було жимно. На кухньочку, заш, якишкі дзверка з дескох збілі, та и на ніх нє дуло док едлі и там спалі. Кед ше орало, и така векша робота кед ше робела, та пондзелок вишли на полью, аж всаботу ишлі до валалу. Дараз, жена даєдного пришла през дзень гу нім, принесла им ёсц, опатриц их, а воні цали тидзень там пребувалі. Шопа, зато, барз им хасновала; не мушелі кажде рано ставац та исц на полью, а вечар назад. Булі віше при роботі. Пар рокі робелі так ведно. И, спомоглі ше. А, дохтор Янокі цошка надумал предац свой салаш. Пущел го до таргу. Воні двоме ше так дагварелі же не буду ше вецей цимбориц, але най Кухар прекупи од моего діда шицку жем, а дідо купи дохторов салаш. Так дідо предац жем Кухарові, а од Янокія купел салаш на 6 ферталіох и шицко цо було на салашу: брадла слами, вигризки, кукуричанку и плуги, коч, волі – шицко, шицко.

Так Михал Жилник прешол на дохторов салаш, а Янко Кухар остал на старим месце. Кухарови ішла робота од рук. Якошкі кед женел Петра, доправел гу старей шопи, або лепшне повесц – направел нови салаш, лем шопа остала стара. Понеже му пол гони жеми булі у лапошу, поеднал кубикашох же би му викопалі поконцу жеми, од валалу, ярок. Так могол и у лапошу орац дораз на яр и нє стала му празна жем до мая або и цали рок. Янков брат, Дюра, мал 4 ферталій жеми, та и вон збудовал салаш. Медзитим, Дюра не мал дзеци, не було хто робиц, сам остарел, салаш ше мушело предац и купелі го Райштерово. А Янко мал двух синох: Мирона и Петра. Мирон остал на старим салашу, а Петрові ше збудовало, дагдзе 1922-1923. року, нови салаш, бліжей гу кулянскай драги. Штерацетых роках Кухаров род будуе ище єден салаш, на Когиляку, медзи Жилниковим (бувшим Янокийовим) и Фейсовим салашом. На штвартим по шоре Кухаровим салашу жил и робел Яков, а Яковов брат Михал остал на оцовім салашу при драже.

Діда Янка Кухарового дакедишні цимбора и дупли шовгор Михал Жилник, як прекупел шицок дохторов салаш, за пар рокі нашпоровал 4 брадла слами и пенежи на 2 ферталій жеми. Але Михал, кед добре роздумал, та не мал ніч шорове. Салаш слаби, а у валале хижка подла з надом закрита. Приведол майстрох зоз Тополії цо зналі правиц цеглу, и на салашу му майстрове пеклі у трох пецах цеглу на

нову хижу и на фундамент за нови салаш. Пеклі, док нє потрошёлі шицку сламу. Еще и мало було, та потопелі и вигризки, и шицко древо цо було коло салашу. Року 1905. Жилниково почалі будовац нову хижу у стред валала, прейг драги тедиших газдох Гергеля и Шерея. То тата иста хижка цо и нешка твори угел улічкох Маршала Тита и Ошлебодзеня. Ведно зоз хижу дорасталі и Михалово дзеци. Жилниково выбралі себе за невесту Финдрикову дзивку. Кед питалі мою мацер, та дідо Финдрик гвари мойому дідови:

– Кед препишеш два ферталій свойому синови, та ю даме, а кед нє, та ци ю не даме.

А дідо праве бирор бул кед сина женел, бул газда. Кармел швині на велько. Гвари:

– Яки два ферталій?! Три му препишем!

И то напредок дідо пошол до Кули и преписал на моего оца, ещи як на легиня, три ферталій жеми и салаш.

– Алс, цо ви даце вашей?

А вони, обок ше предавало ферталль жеми, цо питалі, такой далій и преписалій дзивки. Бо кед дідо преписал 3, и вони такой ферталль купя. Так же мой оцец од первого дня мал 4 ферталій и салаш. Познейше докупелі ещи 2 ферталій. Року 1909. оцец звалел стари салаш. Поєднал майстрох з Апатину и воні му до ёшені збудовалі нови. Уж 70 роки стої, а ещи мури и кров нє попушью. То бул гарантовані салаш на 4 вагони зарна же мож сипац на пойд. Поправдзе поведзено, на пойдзе було дзепоедных роках висипано и 5 вагони зарна.”

Дзе людзе, там и дзеци. Як дзеци дорастали, так ше Жилниково салаши зявівали. Найстарши син, Онуфри, остал на оцовим салашу, а Андри достал салаш у других гонах з лівого боку вербаскей калдерми. Їх шестра, кед ше одала, мали салаш спрам Торжи. Наймладшому, Миколови, ушла ше жем под оцовим салашом и под час воіні збудовани ёден з красших салашох у коцурскім хотаре. Миколов салаш зошицкім по углядзе на валалски хижі, як цо то бул и Яковов Кухаров: з велькіма облакамі, без латкох под конком, на ключ, а прикрити з червеним черепом.

Прецо були салаши

Параастски обисца, видвоені од варошу чи валалу, ёст и було по шицких жемох швета. Сіверна Америка, скандинавски жеми – поготов Данська, Голандия, цала Панонска ровніна и тераз, а ище вецей скорей, познаты по тим окремним живоце у природи. Вшадзи ше иншак наволую, бо ше иншак и жило. У Панонскай ровніни найвецей их було медзи Дунайом и Тису. И, шицки народи цо ту жию єднак их волаю: с а л а ш и. У наших хотарох нешка, то уж прешлосц. У коцурским хотаре, лем на двох-трох салашох и людзе и ище дас пейц-шнейсц ёст цо нє розваляна хижка за биване. То шицко од дакедиших коло 200 салашох. Иста така слика и у керестурским, кулянским, вербаским, дюрдьовским, господінским, новосадским, та и у других хотарох познатых по веліх и богатых салашох. Вше частейше, лем стари людзе бешедую о ніх. Окрем писньох и приповедкох, салаши ше найвецей зачували у думкох и живей бешеди. Писане слово, документы, лем случайно их зазначаю. Материялни шліди сами по себе препадаю. Прето, знане о салашох найсигурнейше нешка гледац при старых людзох.

Уж давно покойни Коцурец Андри Губаш (1886-1983), под стари роки бул подзековни приповедач-информатор. Не трошел велью слова, але з гласом наглашувал тута цо мало даяку чежину. А, у паметаню тримал 90 роки свого живота. Окрем того, добре паметал и други цо му гуторели. О коцурских салашах знал барз велью бо их и сам, як легінъ и млади хлоп, будовал. Пред 20 роками, так бешедовал:

— Ягод же би скапалї з наших польох. Осталася пуста жем. Хотар празни. Тераз, вжиме и на яр, цо видно тоти муриска и багренки, по тим анї задумац нє мож же яки то були вельки и пошорени обисца у полю. На кождим салашу нароком були засадзены, понайвецей, багрени, ягоди, вишнї, яблука, тургунї, грушки, та и винічки були. Здалеска, салаші ше по древох розликовали. На даєдних салашах у дворе таки хладок бул, таки коруни мали, же кед наишол лем менши диждж — запор, та анї капка нє спадла до двора. Док булі тоти салаші, польо полне було з людзмі. И вжиме, людзе жили на полю. Велі ше и народзели, такповесц на салашу.

Кед же ше нє народзел баш на салашу, але там роснул. Бо, там му бул дом. Там му бул живот. Лем подаєдни робелі жем зоз валалу. Або им шицка жем була под валалом, або им була на вецей местох. Так же, кед нє мал вецей жемі у єдним фалаце, шицко єдно чи будзе исц зоз салашу, чи з валалу на польо робиц. Можебуц же му ещи з валалу найзгоднейше було пойсц на шицку жем.

Лем, праве, салаш хасновал прето же там була и робота и було вецей места за шицко. Ещи кед ше правел салаш, хто бул могучни, такой правел, або плановал же направи, и биванс за бирешову фамелию. Були цо на салашу тримали аж и двух бирешох. А, кождай бирешовай фамелий припадало, окреме од газдовей, єдна хижка и приклет. Було салаші цо лем на салашиско одпадало пол голыта, а боме було и вельки, дзе и голът жемі було под салашиском. Уж, кому кельо требало, або хто як себе зведол салаш.

Затля: краві, швині ши могол чувац на своєй жемі — чи по сцернї, чи по угору... Краві ше ещи чувало, чи пущени чи на штрандзгу повязани, и по дильовох, по правилу перше наспрам своєй жемі, цали рок. Вжиме не. Коні ше віше кармелій у хліве. Їх ше нє чувало. Овци по салашах ше нє тримало. Якош, як ше зявели салаші, овци ше нягало. Дахто, можебуц, любел, та мал там даскельо овци.

Окрем двора, на салашу бул и депік. Живина исто так. Вона сама пошла можебуц и 50 метери од салашу глядаючи койдзеяки нашенка и хробачки. На салашу живина найменей була у дворе. Ту дзе ше ходзи — роби, отадз ше сама скланя. По депіку, на гною, коло салашу, медзі брадлами слами чи шена чи вигризкох, чи медзі копами — кури, морки, пульки пребували. Гуски и качки меней ше тримало. Було и таких же лем когути були пречитани (начишлени), а кельо кури — лем прибліжне число ше знало. А, було велі салаші, цо нє такой-так барз богати, на хторих курнік не було. Вец, живина през ноц на ягоду або багрени шедала спац. През жиму у летней шопи пребувала. Бо, рогати статок вжиме бул у хліве.

На салашу було места и за фанг, або аколь. Обично, гной бул заправлені з багреновима слупами и дручками, а у єдним краю фанг була шопа. При ньому була и студня з бетоновим валовом так поставенім же би краві з нього могли сами пиц води кеди сцу.

Шопа була закрита з билим черепом, а найчастейше зоз сламу. У сламяней шопи нє так горуцо. Мурована була або зоз валькох, у фундаменту цегла,

або зоз набиваней гліни. Под шопу були яшля, обично деревени. Ту ше кармелю и доєло крави. Целята док не вирости, вязало ше их гу яшльом. Так було добре, бо статок бул здравши. Бул на воздуху, преходзел ше, на ноги бул моцнейши. Вецка, сам пил води кеди сцел, не требало у кабле ношиц. Не требало кожде рано руцац гной и сцеліц сламу, як у хліве. А и гной, як ходзелі по нім, мишиали го и прицискали, та лепшне гніл. А у валале, хто не мал векшне гумно, мушел кармиц рогати статок.

Як и у валале, и на салапшу бул двор. Алё, наприклад, вешені, кед ше звожовала кукуричанка, на салашу було места. Бо, увежена кукуричанка першэ ше складала до копкох. Аж познейше, кед ше поробело роботи у полю и кед ше пресхла вигризка на кукуричанки, аж вец ше складала до копох. Копки ше коло салашу и по жеми правело. У валале, пре место, найчастейше ше з коча до копи кукуричанка складала. А то уж баржей була хлопска робота. До копки могли и старши и дзеци и жени складац. Кед вигризка була сироваша, знала кукуричанка у копи поплешніц. Исто так, вліце, кед ше звожовало жито до брадла, на салашу ши мал места гоч кельо за тлачене жита. Теди ше на трешки тлачело. Хто мал велью жита зашато, а не мал салаш, под валалом було гумно, та там звожовал. Та, трешка, вецка, од брадла до брадла людзом тлачела. После, як витлачели и привезли жито, привожели до дому и сламу и плеву.

Тиж, на салашу, чловек надумал спраўниц пиньвицу, чи даяку шопу, плевнік, чардак, кармики – ні од кого не бул огранічены. Бо, пиньвица треба да цо далей од студні. Же би не було у ней води. Або, чардак добре кед є на витровитим месце, же би ше лепшне пресихала кукурица у нім. Так, на салашу віше було меней погубеней кукурици у чардаку як у валале. Бо, у валале чардак заклонени можебуц зоз сущедову шопу. Правда, було же даедни салаши булій бліжей ёден другому. Алё же би им двори ёден гу другому булі, таки у коцурскім хотаре не було. Патрелі людзе же би себе не губели на салашу шор. Сущеди ше почитовали. То ганьба було погнівац ше на другого. На концу, кед би не було и других людзох, ніхто би не жил сам у хотаре.

А, першэ и перши салаш у коцурскім хотаре би могол буц Гергельева чарда. Була при драже, у остатніх гонах гу Кули на Когиляку. Кед рисовали хотар же буду збивац жем, уж була. Я ещи не бул народзены. Од оца сом слухал, и од мойого бачика. Така чарда теди була ещи у Кули, у Леніновай улічки, там дзе бициглар, та у дворе би могла буц ещи шопа. Треца чарда медзи Кляйчевом, теди Керняя ше волал валал, и Сивцом. Тото место и волаю Ягнёво. И ещи ёдна, штварта, була у Новім Садзе. То там дзе ше разходзя, нешкя ше так волаю улічки: Темеринска и Змаевска драга. Дакеди то булій орсагдраги. Теди и Нові Сад и Зомбор булія кральовски городы. Так же тата орсагдрага цо преходзи праз Коцур, теди була главна драга медзи Зомбором и Новім Садом. Власнік тей чарди бул якиш Жид. Ицик го волали. Тримал вон и у валале қарчму, на Вербовцу. Вец банкротовал, та го мой оцец везол на генцию до Кули, кед сцекол до Пешту. Оцец ані не знал же вон сцека. И нігда ше ані не врацел. Другі, з перших коцурских салашох, би бул Филипов Оберлендеров зоз Вербасу. Исто бул при драже спомнутей орсагдраги, лем од Кири (Змаєва). И вон бул на хотаре. Там теди бул вельки пашков. Югаše напасали овци. Под салашом були торини. До ніх на ноц наганяли овци и рано их там доели. Но, и тот салаш, як и Гергельев, мал даскељо сесій жеми.

Чул сом же, я ещи не бул народзени, а Ровтов салаш на Ступи, прейг драги Гергельового, уж бул. Исто так же бул и Бучков, а то бул теди Кихнеров (Köhner), и Силбертов – ёдни гони блёжей од Гергельового. Вец, у куце од Вербасу Енисов, па Вилийов, па ещи ёден там. Жилниково купели стари салаш дохтора Поляха... То шицки булі далей од валалу. Зато их и справелі, бо малі надосц жемі, а далеко од валалу. Єст ходу годзину и пол, та и два.

Ещи док ше збивала жем, та людзе себе рихталі и правелі салаші. А вец, понаправялі таке як валал у хотаре. У каждогох гонох бул шор салашох. Лем спомнунц тоти найстарши, цо справени такой после змеривання жемі, значи скорей як 1900. року, та би була бешеда за себе. А вец, кельо ещи справени пред и после Першай шветовей войны.”

Нет их вещей, як кед би нігда ані не булі. Лем людзе осталі. Ша, и тоти цо нешка найшколенши Коцурци, то іх оцове и дідове шицки на салашу жилі. Вони тераз жию у валале, Вербаше, Новим Садзе, Минхену, Лондоне... А, робя як директоре, чи провкаторе, та парох, владика, дохтор, професор. Боме, ест их и умартих, а ище длуго ше на ніх не забудзе.

САЛАШСКИ ШКОЛИ ЖИВОТА

Салашски школы у Керестуре

У другой половки XIX віку жиц на салашу за Руснака значело не лем легчайше обрабяц жем, але мац и экономску сигурносц, а у одредзеней міри значело и дружтвене пресцигнүце. Салаш не могол мац гоч хто. Хто мал жемі, окреме голем 4 до 5 голты у єдним фалаце, патрел направиц салаш. Салаш бул: будинок за биване, хижка и экономски будинки. Вшэліяк же коло салашу чловек мал и копи з кукуричанку и брадла слами або шена, ридше даяку заградочку, даскельо древка овоци, а найвецей багрени пре хладок.

Богаты газдове куповали швабски салаші або правели свойо, а худобни робели на салашох як слугове, биреше, з трецого, а дахто и з полі. Руски салаші коло Коцура и Керестура правени на Ступи, Когиляку, Білей, Брестовцу, Селищу... У вербаским, кулским, червінским, філіповским, та аж и сівецким хотаре Руснаци робели на своїх салашох, а ище частейше на цудзіх.

Людзе жили там дзе и робели, а робели дзе було роботи. Дзе людзе – там и дзеци. Розошати по польох, салащане, Руснаци, трудзели ше своім дзецом дац цо найвецей можу, а кед обачели же іх оддвоеноці од валаского штредку грожи воспитаню дзецох, оцове и мацери посылали их до валалу гу дідови и баби. Але таке воспитане, голем по похопеню родичнох, не було достаточне, окреме прето же дзеци меней слухаю діда и бабу, а до школи ходза непоряднє и на силу. Чувствовали нашо людзе, салащане, же треба и робиц и дзеци затримац при себе – на салашу.

– Салаші було вельо, припovедa Микола Джуджр, младши.

– Местами випатрали як ушорени уліци. Дагдзе то було таке як у валале. Кажде на своей жемі мал и салаш. На каждым салашу було двойо, тройо, а на даєдним и пецеро дзеци хторим бул потребни учитель. Не кажди салащань

мал родичох у валале. А салашане сцели не лем же би им дзеци вирошли – а же би ніч не знали, але сцели же би и іх дзеци, як и валалски, ходзели до школи. Прето ше дагварели же найду учителя хтори их будзе учыц, там на салашу. Школаваных учительлох не було велью, та и цо було, анё ёден би не пришол ходзиц кожди дзень 5 або 6 километри.

Не познатае нам кеды почал робиц перши салашски учитель. Знаме лем же такои после 1900. року на Билей учел Михал Винаї. Приповедаю же вон бул писмени и строги чловек. Билянцы приповедаю же першне почал учыц младых хлопох, а дакус познейше учел и дзеци. Хлопох учел вжиме, вечарами, тэди кед не було роботи на полю, але и домашній роботи велью зменшани. Млады людзе ше учели тато цо им у живоце було найнужнейше: писац и читац, раховац лем тати прости рахунки. Строги учитель Михал Винаї учел дзеци на Билей на Шнайдеровим салашу 1905. и 1906. року.

– Вешенё, кед ше жито почало желеніц, знали зме же уж будзе гу нам ходзиц учитель – приповеда бачи Янко Джуньов, школьнір на Шнайдеровим салашу, и тэди мой оцец и бачи пошли гу учительеви чи придзе гу дзецом. Так вон почал ходзиц кожди дзень на салаш зоз валалу. Так зме ше учели до марта, апраила, док не мож було копачи зберац або крави чувац на штрандзгугу по яркох.

Бачи Янко памета же вон до школы ходзел як пейц-шайсц рочны хлапец. Бул ище мали за школу, та не ходзел гу учительеви научыц ше читац и писац, але же би ше навікнул на школски обовязкі и дружтвени живот. Аж о рок постал и прави школьнір. До школы ше ішло кожди дзень, рано од 8 та пополадно до 4 годзін. През жымски період дзеци мали и найвецей часу, бо не треба забуц же дакеди дзеци, гоч яки мали, мали свою улогу у домашніх обовязкох, та аж и у роботох на полю.

Шнайдеров салаш бул остатня школа учителя Михала Виная. Не бул уж здрави и не могол поднесці векши физични усілівносцы. Умар 1919. року, гоч, людзе гваря, бул іще млады чловек.

О учительеви Михалові Винайові не мож велью дознац. Його школьнір го паметаю лем як учителя, и ніч вецеі. Медзітім, за учительлох после ньго, хтори учели по руских салашох, находзіме вецеі податкі. Так салашски учитель Лукач Макай, док робел на Валийовей (на тей часці керестурскага хотара гу Лапітню), не мал анё школьнір таблу. Писац на дзверох. По приповеданю його дакедишніх школьнір Петра Планчака и Йовгена Макайовага, учитель першне учел на Пулькашовим салашу од 1907. по 1911. рок. Потім, аж по Першую шветову войну, односно 1914. рок, школу тримал на салашу Денччия Макая. Школьнір го паметаю як учителя у драўянікох і з окулярамі. Мало го интересовало газданіе, гоч мал два ферталіі жемі, та жем швидко препісал сіном накеди ше поженёли. Волеі кніжку як жем, а і сам любел писац. Випатра же любел путовац, блукац по швеце. Скорей як постал учитель, два рокі бул у Амерыкі, але не як обычны роботнік. Бул предводнік, бос, віроітно пре интелигенцию и здрави, швижи дух.

Учитель Макаі учел у класі хтора була направлена у обычнай салашской хижі. Место у лавкох, дзеци шедзели на дескох хтори стали на слупкох. Слупкі були віскладані зоз цеглох, так же на нізшэ положеніх дескох школьнір шедзели, а на вісших писали. У такей школы учел их по рускі читац, писац и раховац.

— По сербски нас не учен, бо не шлебодно було, але нас ані не силовал по мадярски — приповедаю школяре. Заш лем мадярски язик ше учело як окремни предмет. Кніжки набавял у Керестуре. Тоти хтори ше могло набавиц. За рахунки не мали ніяких кніжки, але лем учитель мал ёдну теку з хторей дзецим задавал задатки. Кед учили Катализ або Библию, учитель тиж так виберал свою кніжку у хторей мал виписані найважнійши події зоз Старого и Нового завиту. Очиглядне же учитель Макаі мал власну програму и методу роботи.

Попри руских дзецих, зоз словацких салашох тиж так приходзели дзеци, але ше мушели учыц так як учитель научовал на руским языку.

Од школи у Керестуре салашка школа учителя Макая на Валийовей не мала ніяку помоц. Но, то не значи же Општина у валале не знала за ту школу. Здогадую ше дакедишні школяре же их з часу на час ходзели надпратрац жандаре, але випатра же з учительству роботу були цалком задовольни. До школи на Денчия Макая салашу доходзел паноцец Биндас и преверйовал знане школярох зоз Катализу и Библиі.

Учитель Лукач Макаі учел основней писменосци не лем дзеци, але и младих хлопох. И ту, на Валийовей, по салашох, старши ше сходзели лем вжиме, теди кед ест найменей роботи. През дзень ше учили дзеци, а вечарами їх оцове.

Хто зна покля бы тата школа поряднє окончавала свою функцию кед би не почала Перша шветова война. Школа була заварта, розпущена, але не на радосц дзецих, як бы ше могло подуманац.

— По Першай шветовей войни учитель Лукач Макаі вецей не робел, бо му у Општини у Керестуре не дозволели, а дзеци ходзели до валалу до школи, або нігдзе — смутно споминаю Макайово школяре.

На другим краю керестурскаго хотара, дзе салаши найгустейши, пред Першу шветову войну тиж робела школа зоз салашским учительом Миколом Джуджаром. Народзел ше вон 1865. року, а дочекал и ошлебодзене, та аж и роки обнови нашай жеми. Умар 1949. року.

— Мой оцец ходзел до школи ту, у валале. Ище кед я ходзел до школи, та помож боже. Але кед вон ходзел, та гвари же дзеци було вельо, а школа ніяка. Але таки бул, влапел ше до того читаня и рахункох. Бул бистри як хлапец, а мудри кед одроснул — приповеда його син, тиж Микола Джуджар.

И други споминаю старого учителя Джуджара. Бачи Якім Джуджаров ше здогадуе: — Ходзел у лайбiku, баюси викруцени, а ище и курел. То бул ёден прави учитель.

Микола Джуджар старши, народни учитель, учел три роки на Дюри Лацковаго салашу, а потым на Гиковим, при калдерми. Учел до 1910. року на спомнутых салашох, але вироятно пред тим мал школу дагдзе на Брестовцу, цо по тераз ище точно не утверdzene. Знаме же уж 1911. року учел дзеци на салашу Дюри Джуні на Билей. Потым, 1913. року, учитель є у школи на салашу Мафтея Лисогого, а дзешка коло 1919-1920. року ма коло триццеро дзеци, школярох на Погалаковим салашу при калдерми до Кули. Симун Джуня ше здогадуе же уж державна школа на Билей була збудована, але людзе не могли дostaц правого учителя, а учителя Джуджара власци не припознавали, так же го салащане, ніяк не жадаюци зохабиц свогаго учителя, поєднали за учителя знова у новей салашской школи.

На Джуньовим Дюровим салашу на Билей школа була у хижки на боку, на било обиленей, з руским пецом и таблу. Дзеци шедзели на дескох положених на коліки хтори були забити до жемі. Аж на Бругашовим салашу на Билей, коло 1912. року, школяре мали прави школски лавки – тоти цо були наменены до державнай школи, а хтора ище не була збудована.

Як і гушицким салашским учительом, гу учительови Миколови Джуджаровому, старшому, ходзели и дзеци предшколскаго возросту, штири або пейцрочни, але не прето же бы скорей закончели школу, на цо ше ані не патрело велью, бо тэди ше учело не да маш дацо завершено, але да знаш, але прето же бы ше на час и правилно воспитовали и привыкли на заедніцкі, дружтвены живот. Кельо то було потребне мож похопиц з того же салашски дзеци не мали часто нагоду буц у дружтве зоз свойма парнякамі. На салашох ше просто одцудзовані од людзох и од валалу. Сам учитель волел кед му приходзели ище мали дзеци, так же з ученьем починали рок познейше. Першого року учели мацерински язик, а у висших класох и мадярски. Медзитим, учело ше на руским языку. Окрем того, школяре научели чишліц на немецким языку до тисяч, бо іх учитель знал лем толькі док пребувал як служка на швабских салашох. Бул добры учитель гу своім школяром и Миколу Джуджара и нешка його дакедышній школяре тримаю за найлепшаго учителя. Бачи Янко Джуньов часта зна повесці:

– Джуджар цо ми насипал, то и нешка знам. Учел нас географию, а запаметал сом и писньочку:

*„Мамко, мамко, куп ми кнїжску,
куп ми кнїжску и таблічку,
бо я ходзім до школы,
та будзем ішь учиц по волі.”*

Учитель Джуджар старши веций рокі учел дзеци по руских салашох, але з часом постал віше вистатши, хори, та мушел престац з роботу. Найбаржай ше жаловал на ноги, а до салашской школи требало прейсц и даскельо кілометри. Прето го заменел іого син Микола.

Мікола Джуджар младши, народзены у Керестуре 1896. року. Основне образоване хторе так успішно познейше переносіл на своїх школярох, здобул у родзеним Керестуре.

– У першай класі у валале ме учел учитель Лікар. Вон віше учел лем першу класу. По рускі зме учели. Але уж у другей класі учели зме шицко по мадярски. Було ше чежко учиц, бо ми не знали мадярски язик. Я ходзел гу Шандорови Кузмякови, братови Петра Кузмяка. Добре було, бо Шандор Кузмяк бул Руснак, та нам могол поясниц на нашым языку. То бул зли учитель, и бил нас, але нас понаганял учиц ше и я при ньому велью научел!

У трецей класі ме учел учитель Олах. То бул Мадяр. У школи нам не дали ані медзи собу по руски бешедовац, лем по мадярски. Знам же кед ше товариш на товариша дацо нагнівал, гуторел му же пове учительови же бешедовал по руски.

Учитель
Мікола Джуджар старши

У штваргей ми бул учитель Секереш. Не знал по руски, та нам було чежко ше учиц.

Так приповеда дакедишині учитель Микола Джуджар младши, хтори як служка робел по салашох. Але і теди, як млади пред одходом до войска, док служел на цудзих салашох у філіпівским хотаре так як и други штерацец двоме керестурски хлапци, знал пойсц помогнүц свойому оцови теди кед оцови було найчежше – кед не могол вжиме по блаце пойсц на салаш до школи.

Учитель Микола Джуджар младши, робел на вецей салашох на Брестовцу. Дзешка там 1924. року дзеци учел на салашу діда Шимкового хтори тримал бирешох, а сам бул у валале. Од 1928. по 1932. рок школа була на салашу Осифа Лацкового зоз коло дваццерима дзецми, а дзекеди и коло 26 до 27. Зоз того салашу школа була премесцена до Михала Кишпетьового. После двух роках учитель Джуджар прешол робиц на салаш Янка Лисого, а то було 1935. и 1936. року. На тим салашу Микола Джуджар младши закончел свою роботу як народни руски салашски учитель. Зоз тим ше загашела и остатня руска салашска школа, з тим же така була ище на Брегу за Кулу, але у тей школи були и други учителіс.

Учитель Джуджар ше ясно здогадуе часох у салашской школи:

– Источасно сом учел дзеци розличного возросту. Але кажде мало свой задаток. Найменших сом учел читац, писац, а зоз раҳункох чишліц и пояснёвал цо то единка, дзешатка. Тоти цо ходзели гу мнє други рок, до другой класи, уж сом их учел и по сербски. У трецей и штваргей класи писали латиницу. Як учили тоти у валале, так учили и тоти на салашу. Я им вецка так гуторел же рачун не придзе таки як ви пишце, але телью же да знаце звод рачуна, як то треба почац и як треба докончиц. Родичи були задовольни бо дзеци були коло ніх, а видзели же сом их добре поучовал, та не було ніяки непорозуменя. Кед було так коло пол рока, пред Крачуном, та сом их поволал да видза як ше дзеци уча. Стреду и суботу по поладню учили Библию и Катализ, а рано, на поладне, пред ёдзеньем и по ёдзеню и кед одходзели дому, модлели ше.

По приповеданю учителя Джуджара, видно же барз мерковал на гигиену дзецох, на іх здраве, учел их шпивац, найчастейше церковни писні, дал им основни знаня з географії и исторії. Дзивчатам давал окремні задатки з математики. Вони не учили раховац поверхносц геометрийных сликох, але инсистовал же би познали основни математични операциі. Задавал им ришовац проблеми зоз хторима ше буду найчастейше стретац у кождодньовим живоце. Мадярскому языку не давал таку увагу як цо ше давало у валалской школи, з тим же своїх школярох научел чишліц по мадярски и немецки до тисяч.

И попри того же салашска школа Миколи Джуджара младшого не була признаата з боку власци, керестурски директор школи и паноцец надпатрали його роботу. Привезц их на кочу служни були родичи школярох. Директор школи звичайно приходзел раз у року и теди випитовал шицких школярох пред учительом. Паноцец приходзел частейше, раз або два раз у мешану. Медзитим, школяре нігда не доставали даяке свидоцтво. Прето кед дахто сцел предлужиц школоване у Керестуре або на висших школох, мушел у валалской школи потвердзиц свойо знане – покладал испити. Так Янко Джуньев, нешкa 78-рочни, сцел пред Першу шветову войну предлужиц школоване у валале. Вон перше ходзел до салашской школи, потым ёден рок до державней школи на Білей, а вец го родичи сцели уписац до трецей класи у валале. Директор школи не знал цо з нім зробиц,

та го послал гу директорови школи у Кули дзе го випитовали чи зна читац и чи позна букви, а аж веџ му допущели уписац ше до трецей класи. Мирон Джуджаров тиж ходзел до салашской школи, а веџ його оцец пошол гу директорови школи, учительюви Галусковому, же би му виписал свидоцтво на закончени 6 класи, зоз чим би могол пойсц до школи до Загребу.

Источасно док робели учительё Джуджарово, у ёдней салашской школи робели учитель Горчик, нешка споминани дідо Горчик. Дзеци учели ище зоз стару азбуку цо ю зоз Горніцы принесли. Родичом ше то не любело и прето уж такой о два-три тижні як почала школа (а то було 1926. року на салашу Осифа Лацкового), заменел го Микола Джуджар, младши.

Спомніме ище ёдного учителя на салашских школах – Михала Мученского. Вон учел дзеци на Брестовцу 1932. и 1933. року на швабским салашу дзе були Такачово. Уж идуцого, 1934. року, учитель бул на салашу Якова Лисого (источасно кед Микола Джуджар младши робел як учитель на Кишпетьовим салашу).

Михал Мученски народзены у Петровцах 1889. року, але основну школу закончел у Керестуре при Петрови Кузмякови.

– Тебе треба далей ходзіц до школи – знал му повесц Пётро Кузмяк, але Мученского були худобни людзе. Не могли послац сина на школоване, гоч ше барз добре учел. Заш лем виучел два ремесла – мулярске и златарске. Тиж так знал оправяц годзінки, та го озда прето наволали Годзінкар. Окрем руского, бешедовал ище и на сербским, мадярским, французким и нямечким языку. Прето го и вжалі за учителя.

Учитель Мученски учел и дзеци зоз швабских (намечкіх) салашох. Понеже знал бешедовац по намечкі, и не лем бешедовац але и писац и читац, Немцы го поєднали же би учел іх дзеци под час жимскога разпусту кед ше дзеци з валалу врацели на салаші. Вшеліяк же ше настава одбувала у истей школи, у истей просторії дзе учел и руски дзеци. Учитель так организовал наставу же першне викладал на руским языку и руским дзецом задал задатки, а потым викладал намечким дзецом и їм задавал задатки.

Учитель Мученски мал школу и на Мишковим салашу у кулянским хотаре, у часци гу Коцуру, зоз петнац або шеснац школярами. Познейше, кед його родичи купели салаш на брегу за Кулу, у хотаре гу нешкайшому Липару, преселел ше зоз свою школу и тераз гу ньому ходзели дзеци зоз 14 руских салашох, кельо було теди у тей часци кулянского хотара. Тоти дзеци до теди ходзели до школи до Новей Червинки, а було их 15-16. Школа робела три або штири роки и престала з работу пре приход окупаторскога войска у Другай шветовей войни.

О салашских учительюх людзе вельо приповедаю. Дзепоедни ше их здогадую як своїх учительюх, а дзепоедни их споминаю прето же о ніх чули, же учительё були познати не лем на салашох зоз хторых ходзели дзеци до школи. Ніхто теди не водзел писану евиденцию о тих учительюх, та прето нешка таки здогадована помагаю спатриц ёден процес яки заш лем, и попри

Учитель
Михал Мученски

велькай импровизації школскога жывота, барз важни за спатране борбі руского жительства за воспітанане, у першым шоре описменьване своіх дзецеох.

Вироятно же глубіше спатране таго питаня допринесе пренаходзеню новых податкох и пополнюваню списку народных учительох по руских салашох. За ёдніцка характеристика тих учительох, и попри таго же не робели у истим чаше и же робели на веліх салашох без даякей твардейшай вязи медзи собу, могла бы ше описац як закладане за преношэнне знання салашским дзецом прибліжно у такей міри як доставали школяре у державней школы у валале.

Надалей, за ёдніцке им же ані ёден не закончел одвитуюци школы и ані ўдному з іх учительоване по салашох не было основне жырдло жывота, а ані не ёдине. Вони були учитеle лем през жиму, а на яр, кед салашски школы преставали з роботу, учитеle поставали звичайны людзе – паасты, або ремесленікі (наприклад Мученски). Робота учителя им була, такповесц, сезонскога характеру. Вироятно же им и плаца за їх роботу не была велька. Ходзіц до своеі школы на салаш кед блато, дижджи, витри, мраз, подлы драги, вшэ лем вжиме, справди значело мац барз велько добрей дзеки, попри здравя, же бы ше такі почежкосцы могло звладац.

Остали за тима учителями и материялни шліди – остали школярски теки. Крашнє з тинту віписані боки потвердзую же учитель мал основну намиру школярови дац таго основне знане з яким ше познейшэ у живоце годзен легчайшэ борыц зоз почежкосцамі на які кажды чловек муши надисц. Учитель задавал задаткі о вираховываню поверхносці жемі, волумену студні, потребним материялу за чардак... Учитель задавал, але и указовал. Прето дакедышній школяре на салашских школох и нешкі часто знаю повесці:

– Цо мі учитель насипал до глави, паметам и нешкі.

(Преважате з кніжкі Янка Барни
„Так приповедали нашо дідове”,
Дружтво за рускі язік, литературу
и культуру, Нові Сад 2022)

IV

ЗДОГАДОВАНЯ

ДР ЕВГЕНИЯ БАРИЧ РУСКИНЯ У ГОРВАТСКЕЙ ЛИНГВИСТИКИ (1943–1999)

Єст людзох цо през живот прейду як през воду – не зохабя за собу нїяки шлїд. Евгения Баричова, Генка – як зме ю звикли волац – зохабела, напроцив, глїбоки шлїд у горватской лингвистики, але дала тиж вельке доприношени с нашай рускай науки о языку.

Др Евгения Барич, дзівоцке прэзвіско Горняк, народзена 3. марта 1943. року у Шидзе (оцец Кирил и мац Леона, народзена Тымко з Бачинцох). До основней школы ходзела у Шидзе (од таго штири класы по рускі), гімназію закончела у Вінковцах, а Філозофски факультэт (Група за югославянскі языки и литературу) у Заграбе.

По законченю студыйох ёден час робела як професорка у школы за обще образоване одроснутых у Заграбе, цо сій оможліўело баржей ше пошвецц усовершованю у обласци лингвистики. Першу свою научову работу з тей обласци обявела 1971. року. Тота ей робота була замекавана у загребских лингвистичных кругах и оможліўела ей же би уж истого року прешла робиц до Институту за горватски язык и языкослове, дзе робела на виучуваню сучаснога горватскага языка, окреме на твореню академийового Словніка горватскага языка. Робела и на граматики горватскага языка, дзе обробела творене діеслохох. Медзитим, Баричова не забувала же с Рускиня. Участвавала на вецея научовых конференций у жеми и иножемстве (окреме у Словакіі и Україні) зоз свояма сообщенями з обласци нашага языка. Окремну увагу прицагло ей сообщене на тему Руски язык ошвицени зоз призначками заходнославянских и восточнославянских языкох, хторе пречитала по рускі на Дзевятим медзинародним конгресу лингвистох у Кіеве 1983. року.

Було то першираз же на таким сходзе сообщене пречитане по рускі!

Інститут за горватски язык и языкослове подаровал рускай національнай заєдніцы 2007. року публікацию под насловом Руски язык у розшипеню медзи прешлосцу и терашніосцу (Rusinski jezik u procjepu prošlosti i sadašnjosti), хтора по своім значеню за русинистику, мож повесц, представяя капитални русинистични научови твор. Треба наглашиц факт же ше авторки др Евгениі Барич удало наш руски язык спатриц зоз шицких аспектох. У своім завидным обсягу, на 368 бокох, кніжка презентує комплетну язичну, социолингвистичну и историйну материю XX віку хтора ше дотика руского языка (заключно зоз 1995. роком, зоз роком одбрани ей докторскай дисертациі).

То кніжка численых фактох и часто барз добрих заключеньох, хтори по своеі ширини виходза зоз

лингвистичных рамкох. Тоти факты руцаю нове швейцарство на рускі язік і його статус, як і на Руснацох вообще, а авторково заключеня ше операю на релевантну вічерпну літературу о руским языку.

Кніжка *Rusinski jezik u procjери prošlosti i sadašnjosti* видата постгумно (2007). Ѕы редактор Мирко Пети, а рецензенти Миленко Попович и Мария Зника. Попри редакторового пред слова и Уводу, кніжка ма 10 поглавя; 1. Компоненты руского идентитета; 2. Историко-демографски рамки руского языка; 3. Интересоване за Руснацох і їх язик; 4. Руснаци о себе и своїм языку; 5. Граматична структура; 6. Лексика; 7. Паралели з бешедами з матичного подручча; 8. Розвой руского литературного языка; 9. Статус руского языка; 10. Заключеня. Уж зоз самога начильтованя видно же авторка гу теми приступела комплексно и озбильно.

Евгения Баричова магістровала 1978, а докторовала 1996. року.

При лингвистичним заключованию др Евгения Барич віше дава першенство лингвистичному критерию над дружтвено-політичним. Вона напр. констатує же руски язик нешка готови лингвистични факт. Функционує як поливалентны язик. Ма дзеведзешаточну літературну традицию. Свойчасово авторка була свидома же руски язик не мал праве место у класификациі славянских языкох, та ше ище 1983. року закладала же би ше го змесцело медзи восточнославянски и заходнославянски языки, надовязующи ше у тим на становиска А. Д. Дуличенка. Причина такей оцени лежи у тим же руски язик характеризую риси и восточнославянской и заходнославянской грамматичнай системи, зоз дзепоєдніма специфичносцями. По Баричовей, у основи руского языка мішані славянски діялеккт, и то таки які не ма свой пандан на матичней рускай території. Баричова констатує же матична жем и матични етнос звичайно исте, але при Руснацох того поклопійованя нет, бо при ніх нет поняца матична жем у смыслу жем зоз хторей же приселели, та при ніх треба бешедовац о матичнай території. Угорска Рус була руска матична одн. етнічна територія знука Угорской одн. Австро-Угорской. Понеже матична жем уключує територию досельованя, а матични народ подразумює державни граніцы, Руснаци би, по авторковим думаню, на основи того требали мац два матични жеми (Україну и Словакцу) и два матични народи (українски и словацки). Матични етнос, медзитим, може буц лем ёден. Прето Баричова за случай Руснацох бешедує о матичним етносу, а не о матичним народу. Авторка ше, очиглядно, намага буц цо об'єктивнейша, почитующи примарни историйни факты и не модификующи актуални стан (уключующи и свидомосц Руснака) пре власни хасен.

Як лингвиста, др Евгения Барич дескриптивистка. Ѕы место медзи найзначнейшима русинистами конца XX віку. Одредзены часци кніжки буду представяц и своефайтове дополнене университетскай літератури, точнейше – курсах Фонетика руского языка, Морфология руского языка, Лексикология руского языка зоз карпатскую діялектологию. За разлику од шицких русинистох по нешка, др Евгения Барич визначує дорушующи точки зоз билоруским языком (инфінітив на -ц, напр. пырскац, ціскаць, заблukaць; фонеми /дз/ и /ц/ на месце индоевропеских /д/ и /т/, напр. дзеци, дзень, дзира, дзвери, дзе, дзевятка, цесны, ціхи, цукровы, цо свидомо або несвидомо – прециховане. Ширина и глубина спатраня др Баричовей у каждым поглядзе фасцинусе.

Як добри познаватель язика, Баричова робела и на терминологийних словнікох як цо Rječnik polimerijskog inženjerstva, Hrvatsko-engleski и Englesko-hrvatski agronomski rječnik, Njemačko-hrvatski elektrotehnički rječnik, а почала и роботу на приихтованю рускей часци материялу за Hrvatsko-ukrajinsko-rusinski rječnik. Гу тому, обявела 30 научово роботи и 24 фахово статї.

Др Евгения Баричова була порядни член Дружтва за руски язик, литературу и културу од 1976. року (у мат. книжки Дружтва уписана є под числом 245) и членіца Мемориального одбору Микола М. Кошиш у Новим Садзе.

Кед ше зберало средства за правене памятней плохи Миколови М. Кошишови на Новим теметове у Новим Садзе, потримала туту акцію и фінансийно ю помогла.

Свой приход до Нового Саду вихасновала же би на тедишиней Катедри за руски язик и литературу Філозофского факултету отримала преподаване з обласци руского язика.

Умарла 9. фебруара 1999. року у Загребе, а похована є на Городским теметове у Винковцих 12. фебруара 1999. року.

Тот текст написани як смутне здогадованє же др Евгения Барич 25 роки не медзи нами.

Др М. Фейса, мр Г. Медеши, Дю Латяк и И. Папуга

**ГЕЛЕНА Фейди КРКЛЮШ
подобови творитель
(1936–2024)**

Гелена (Сілвестер) Крклюш (дзівоцке Фейди), народзена 5. дэцембра 1936. року у Кули. По фаху машински технічар, жыла у Београдзе и робела у подпрыемстве „Утва“, у Панчеве. По одходу до пензії жыла и творела у Господінцах.

Подобови уметнік и творитель, маляр аматер, мала осем самостойни вистави у Господінцах, а колективно викладала вецей як трицец раз. Мальвала пейзажи, портреты, мертвую природу, сакральны мотывы, хасновала олей на платну. Єй подобово роботы подарованы велькому числу почитовательюх и находза ў веліх жемох на швеце.

Гелена Крклюш Фейди була помагаючи член Дружтва за руски язык, литературу и культуру од 2005. року (у мат. кніжки Дружтва упісана є под числом 9) и учашнік Подобовай колонії у Господінцах од самих початкох 2005. року. Заступена є у монографійох лексикону: „Подобова творчосц Руснацох“ (2003) и Подобова колонія „Стретнуце у Боднарова“ (2015), хторы видало Дружтво за руски язык, литературу и культуру, Нови Сад.

Умарла 2. мая 2024. року, похована є на теметове у Господінцах.

И. Папуга

ДР ЯКОВ КИШЮГАС
просвітно-педагогійни творитель
(1948–2024)

Др Яков Кишюгас (Руски Керестур, 1.11.1948 – Нови Сад, 10.05.2024), професор русийского язика и литератури и визначни руски просвітно-педагогійни творитель. Значни период роботного вику пошвецел рускому языку як професор викладач. Бул автор и коавтор такповесц шицких учебнікох за основну школу у порядней и выборней настави, дугорочни просвітни совітнік и надзорнік за руски язик, надзорнік за школьні стандард, а тиж и професор на Оддзеленю за русинистику.

Приихтовал тести за Закончуоци испит школьніа осміх класох, а тиж и тести за Републичне змагане з руского язика и язичнай культуры Министерства

просвіти, Београд, чий ношитель организациї Дружтво за руски язик, литературу и культуру, Нови Сад. Др Яков Кишюгас, по походзеню зоз Руского Керестура (оцец Яков Кишюгас, мац Амалия, дзвоцке Чакан). Основне образоване здобул у Руским Керестуре, Гімназию „Светозар Маркович” закончел у Новим Садзе, дзе започал и студії русийского язика и литератури, а закончел их у Сараеве. Перше роботне место, як професор руского язика достал у Оддзеленю вербаскай гімназії „Жарко Зренянин” зоз Вербасу у Руским Керестуре, а потым робел и у Образзвним центре „Петро Кузмяк”, дзе еден час бул и помоцнік директора.

До Просвітно-педагогійного заводу Войводини у Новим Садзе приходзи за совітніка за руски язик 1981. року. У тим періодзе дал значне доприношене образованю на руским языку, насампредз през авторства и коавторства учебнікох и скоро шицких читанкох и граматикох за основну школу, хтори ше и нешка хасную и у выборней и порядней настави. Докторат, под назву: Одношене литературного и животного искусства у настави литератури од I по VIII класу основного воспитаня и образованя одбранел на Філозофским факультету у Новим Садзе 1992. року. На Оддзеленю за русинистику Філозофского факультета у Новим Садзе преподавал Методику настави руского язика и литератури. У рамикох Национальнаго совіту Руснацох бул председатель Одбора за образоване.

Роботни и творчи вик закончел як управнік Дома школьніа штредніх школох „Бранково коло” у Новим Садзе, одкадз 2013. року пошол до пензій. Видати му 3 учебнікі за выборну наставу: Черешньов квіток I (2000), Ходзім видзім чуєм чувствуем II (1998) и Ход и час III (2005), хтори ше хасную у наших школох. За креативну просвітно-педагогіну роботу бул наградзены зоз Святосавску награду, насампредз за учебнікі руского язика за выборну наставу як найлепши у конкуренцыі шицких учебнікох на меншинских язикох у Рэспублики Сербія, а достал и други припознаня и подзекованя. Др Яков Кишюгас бул порядні член Дружтва за руски язик, литературу и культуру од 1974. року (мат. кніжкі Дружтва уписаны є под числом 55). Умар 10. мая 2024. року, поховані є на Городскім теметове у Новим Садзе.

Обявени написи др Якова Кишюгаса у Зборніку роботох „*Studia Ruthenica*” Дружтва за руски ўзбік, литературу и культуру, Нови Сад:

1. Др Яков Кишюгас: На іншаки способ написана история Сербско-руски словнік I том 1995, *Studia Ruthenica* 5, 1996-1997, 53-55
2. Др Яков Кишюгас: Творчосц Міколи М. Кошича и руски ўзбік Методичны ориентациі у школскіх граматікох Міколи М. Кошича, *Studia Ruthenica* 7, 1999-2000, 13-19.
3. Др Яков Кишюгас: О новых русских виданьох: Мадярско-руски мозаїк словох Др Мария Йоббадь – Жирош: „Вітайце у нас” – 15 лекцій бачвансько-срімского руского языка, Ніредьгаза, 1998, *Studia Ruthenica* 7, 1999-2000, 134-136.
4. Др Яков Кишюгас: Новши виданя – огляднуца и рецензій Руснаци у Новим Орахове (1956-2006), *Studia Ruthenica* 14, 2009, 57-58.

М. Афич и И. Папуга

**НАТАЛИЯ КАНЮХ
поетеса, прекладатель
(1950–2024)**

Наталия Канюх, дзівоцкі Гербут, поетеса, прекладателька, драматургіня, рецензентка народзена 1950. року у Господінцох. Основну и штредню школу, гімназію, закончела у Шидзе, а Філозофски факультэт, группу: Югославянски литературы у Новим Садзе.

У рускай литературы и култури ё присутна од власней младосці: як редакторка „Літературного слова”, поетеса окремнага сензіблітету, есеісткіня, критичарка, прекладателька и рецензентка веліх виданьох на нашым языку. Удатно ше опробавала и як драматургіня літератури за дзеци: „Як принц лёцел та принцезі” и „Бушан”. Двойніста ё добитніца рочнай награды часопису „Шветлосць” за найлепшye витворене, за 1985. и за 2005. рок, як и добитніца Духновічовай награды 2011. року, хтору прияла у Прешове, Рэспубліка Славацка. Обявены кніжкі: поэзія „Вірівок”, „Руске слово”, 1987. и поема „Дом мур брудна рика мост”, „Руске слово”, 2006.

Рабочі вік препровадзела як прекладателька за рускі и сербскі ўзбік у Покраінскай заедніці за пензійне и инвалидне осигуране, здравство и соціяльну защиту и у Служби за прекладательны роботы при Покраінским секретарыяту за образоване, предписаня, управу и нацыонални меншини – нацыонални заедніцы.

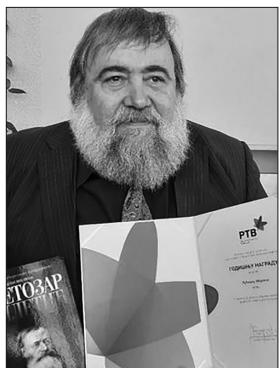
Наталия Канюх була порядні член Дружтва за руски ўзбік, литературу и культуру од 1976. року (у мат. кніжкі Дружтва упісана ё под числом 219). Жила у Руменкі, умара 14. мая 2024. року, похована ё на Городскім теметове у Новим Садзе.

Новинарска асоціяция Руснацох

ЛУЧИЈАН МАРИНА (1954–2024)

председатељ КОО друштво за језике, књижевност и културу

Координациони одбор, друштава за језике, књижевност и културу и Лућијан Марина.
Опроштајна реч од Лућијана Марине

Појачани интерес за прилаз језичкој, књижевној и опште културној проблематици, и поред рада великог броја институција и установа културе условио је стварање друштава за језике, књижевност и културу народа и националних мањина-националних заједница у Војводини.

Друштва за језике, књижевност и културу формирана крајем 60-тих и почетком 70-година, као и новија основана крајем 80-тих и током 90-година XX века преузимала су све обимније и сложеније послове у области језика и књижевности. Координациони одбор друштва за језике, књижевност и културу основан је 1974. године при Културно-просветној заједници Војводине у Новом Саду, а наставио је свој рад 2004. године у Заводу за културу Војводине. Ове, 2024. године, на Дан матерњег језика (21. фебруара обележена је педесета годишњица (50) установљења КОО са намером координирања заједничких програма свих друштава.

Оснивачи Координационог одбора 1974. године била су друштва за српски, мађарски, словачки, румунски и русински језик, а касније Одбору су приступила и друштва за ромски, македонски, бугарски, хрватски, буњевачки, немачки, украјински, чешки језик.

Друштво за српски језик и књижевност Србије основано је 1910. године у Београду, Друштво за румунски језик Војводине 1962. године у Вршцу, Друштво за мађарски језик 1964. године, Друштво словакиста Војводине 1969. године, Друштво за русински језик и књижевост 1970. године. У Новом Саду су основана и ова друштва и удружења: Друштво Војводине за језик и књижевност Рома (1987), Друштво за бугарски језик, књижевност и културу, Хрватско културно-умјетничко-просветно друштво „Станислав Препрек“ (2005), Удружење македонске националне мањине „Кирил и Методиј“ (2006), Бугарско културно друштво (2015), Ромско удружење „Phralipe“ (Братство) итд.

Друштва су од оснивања имала истоветне циљеве и скоро идентичну програмску оријентацију и иницијативу па су се током рада појављивали и слични проблеми, а решење тих проблема био је основни мотив постојања и деловања. Одбор је много пута иступао у јавности у интересу свих друштава и сваког друштва и сваког члана појединачно. Тако треба тумачити и постојање Мултијезичког билтена „МОСТ“, који је излазио од 2004. до 2011. године (објављена 12 бројева). Са прекидом од неколико година (2017. године), уз залагање Лућијана Марине, као уредника и Друштва за румунски језик Војводине, као издавача обновљен је као Вишејезични часопис НОВИ МОСТ (објављено 10 бројева).

Извршни одбор Координационог одбора сваке године одржава 1-2 седнице и доноси заједнични програм рада са Календаром значајних годишњица и јубилеја и прати његову реализацију, учествује на сајмовима и изложбама књига са својим издањима итд. Председник Извршног одбора Координационог одбора је био Луђијан Марина. Ове, 2024. године се име Луђијана Марине налази у Календару годишњица са датумом 26. јули ...за обележавање.

*

Луђијан Марина (Вршац, 26.07.1954 – Нови Сад, 20.05.2024) је био председник Друштва за румунски језик Војводине и председник Координационог одбора друштава за језике, књижевност и културу. Преминуо је 20. маја 2024. године. Сахрањен је 22. маја 2024. године на Градском гробљу у Новом Саду. Уз црквени обред и благослов, од Луђијана су се оправстили: др Вирђинија Поповић, Ирина Папуга, син др Раду Флоре, др Бриндуша Жујка и други. Из КОО присутне: Васка Чергоска, Ана Марија Калуђеровић и Ирина Папуга, које су положиле цвеће.

И. Папуга

V

ХРОНИКА

ДРУЖТВА ЗА РУСКИ ЯЗИК,
ЛИТЕРАТУРУ И КУЛТУРУ

ДРУЖТВО ЗА РУСКИ ЯЗИК, ЛИТЕРАТУРУ И КУЛТУРУ
Н о в и С а д

АКТИВНОСЦИ ДРУЖТВА ЗА РУСКИ ЯЗИК, ЛИТЕРАТУРУ И КУЛТУРУ
2023–2024. рок

Октомбер:

05. 10. – Медзинародни Дзень просвіти (UNESCO) пошвецени школом, наставніком и виховательком – схадзки Активу и конт. наставнікох руского язика Дружтва коло школскіх пітаньох отримац спрам поради
06. 10. – стретнуце зоз Любоміром Медешом зоз Канады у Заводу за културу войводянских Руснацох – подаровани виданя Дружтва
07. 10. – у организацыі Педагогійного заводу Войводини и Одсеку за русиністику Філозофского факультета у Новім Садзе отримана Дзевята медзинародна научова конференция „Інтеркультуралносц у образованю InterKult 2023” .
09. 10–9.11 – Поетски ніткі Меланій Павлович – през школски програми и медій по руски
11. 10. – Покраінски секретарият за културу АПВ уплацел 60.000,00 дин. по контракт за друк. Studina Ruthenici 29, 2023.
13. 10. – 90 роки од народзеня Марії (Рамач) Чакан, наставніци, просвітнаго совітніка (1933), Н. Сад/Руски Керестур
15. 10. – 110 роки од народзеня проф. Гаврила Г. Надя (1913–1983) – през школски програми и литературни стретнуца
15. 10. – 90 роки од народзеня Мирона Романа (1933), редактора и культурнаго работніка Нові Сад
17. 10. – Општини Жабель послати финансійни звит зоз прилогами за тогорочну Подобову колонию Стретнуце у Боднарова
18. 10. – Министерство просвіти РС организовало схадзку на хторей було слова о пропозіційох змаганя, та і з руского язика
28. 10. – отримана Препрекова сшень – представені Зборнік кратких приповедкох на горватскім языку и додзелены награды
31. 10. – 90 роки од народзеня Дюри Латяка (1933), писателя, редактора и публіцисти – написана вінчованка

Новембер:

02. 11. – з нагоды выбору др Паула Роберта Магочия до Польскай академії наукох и умetsнощох – послата вінчованка
09. 11. – 80 роки од народзеня писателя и режисера Мирона Канюха (1943–2022), Нові Сад/Дюрдьов
16. 11. – Медзинародни Дзень толеранції (UNESCO) – литературни сходи на тему толеранцій
18. 11. – означаване 270 роках Школи и 120 роках предшколскаго у Р. Керестуре и 100 роках Граматики др. Г. Костельника
24. 12. – 2. схадзка Управнаго одбору Дружтва зоз пред. Програми за 2024. рок и Програму 33. Дньох Міколи М. Кошича – 60 роки Крочайох Міколи М. Кошича (1963) – 50 роки Антології рускай поэзії (1963),
30. 11. – 120 роки од народзеня писателя Осифа Костельника (1903–1936), Петровцы, Нові Сад (Шид)

Децембер:

- 01–16. 12. – 33. Дні Міколи М. Кошича – школска програма, подобова вістрава, промоция виданьох Дружтва

04. 12. – 53 роки Дружтва за руски ўзбікі, літературу і культуру (Новы Сад, 04. 12. 1970)
08. 12. – 2. схадзка Скупштина Дружтва зоз Звітом роботы у 2023. року, Фін. звітом за 2022. і Програмі за 2024. рок – промоція Зборніка роботах „*Studia Ruthenica*“ 29, 2023 і подобова вистава Марії Канюх Йозанов, *Руске облесчыво у преісторыі* у просторыях Завода за культуру войводянскіх Руснацох у Новым Садзе. По можлівосці виставу Марії Канюх Йозанов *Руске облесчыво у преісторыі* зоз промоцыю виданьох Дружтва организаца і у Бачинцох, а тиж і промоцыю кніжкі Соні Папута „Думки мі леца Мисли мі лете“ у Міклошевцох
11. 12. – явна годзіна рускага язіка: Основна школа „Бранко Радичевич“, Савино Село – учителька Леона Олеар
14. 12. – явна годзіна рускага язіка: Основна школа „Йован Йованович Змай“, Дюрдьов – учителька Єлена Кухар и наставніца Мария Самарджич
14. 12. – 100 рокіў од народзеня проф. Евгена Сабола (1913–1985), культурнага творітеля – Шид, Новы Сад
15. 12. – послати фінансійны звіти зоз прилагамі за програмамі по конкурсах у 2023. року до покраінскіх секретарыятох АПВ за культуру: за друкарскі трошки *Studia Ruthenici* 29 і за нацыяналні меншині: за означаване 100 рокох Граматики
16. 12. – Літературне стартніце у Заводу за культуру войводянскіх Руснацох у Новым Садзе зоз словам Олі Яковлев и Ана-Марій Рац о новых учебнікох за віборну наставу з элементами нацыяналнай культуры зоз чытаньем стихох і текстох рускіх пісательох зоз учебнікох: школьніе новосадскіх основных і штредніх школох
18. 12. – послати фінансійны звіти зоз прилагамі Нацияналному совіту Руснацох до Рускага Керестура за 33. Дні М. М. Коциша
19. 12. – до друкарні придати каталог зоз 19. подобовей колонії Стартніце у Боднарова, Господінцы (у pdf. і wordu)
19. 12. – умар, трагично настрадал академік др. Владимир Ковач (Бачинцы, 30.05.1936 – Новы Сад, 19.12.2023)
21. 12. – послати фінансійны звіти Нацияналному совіту Руснацох до Рускага Керестура за порядную дзейносць у 2023. року

2024. рок

Январ:

06. 01. – вистава зоз 19. подобовей и 22. дзецинскай колонії „Стартніце у Боднарова“ у Галеріі у Господінцых (з каталогом)
17. 01. – 273 рокіў од подпісання Контракту о насельванню Руснацох до Рускага Керестура (17. 01. 1751) – 17-та шветочнасць з нагоды означавання Нацияналнага швэта Руснацох зоз програму 21.01.2024. року у Дюрдьове
19. 01. – 80 рокіў од народзеня Амалиі Балог Герлах (1944–1992), поетесі, пісателькі (Дюрдьов)
19. 01. – розписані Конкурс Покраінскага секретарыяту за культуру АПВ на хтори Дружтво конкурсе за „*Studia Ruthenici*“ – контакты зоз членамі редакцыі Зборніка роботах „*Studia Ruthenica*“ коло выдаваня 30. числа у 2024. року
29. 01. – розписані Конкурс Покраінскага секретарыяту за образоване АПВ на хтори Дружтво конкурсе за два програмы
30. 01. – 90 рокіў од народзеня Наталиі Наташи Голуб (1934–1994), вихователькі (Рускі Керестур/Дюрдьов)
30. 01. – молба др Оксані Тимко Дітко же бі ей Дружтво послало потврдзене же ё од 2010. року член редакцыі *Studia Ruthenici*. Потвердзене ей потребне же бі

була вибрана за порядного/сталног професора на Филозофским факултету у Загребу

31. 01. – стретнуце зоз Дюром Латяком (1933) у Заводу за културу войводянских Руснацох з нагоди 90-рочнйци од народзеня

Фебруар:

07. 02. – на разписани конкурси у култури, образованю и нац. меньшинох АПВ придати вимоги за три програми у 2024. року: за „*Studia Ruthenicu*” 30, означоване 50 роков Граматики М. М. Кошича и за штредне фак. образоване у Н. Саду

10. 02. – информоване руских школох и наставнїкох о Календаре змаганьох з руского јазика и језичнєй култури МП у 2024. року

15. 02. – Стритење – школски литературни стретнуца и други културни програми

17. 02. – 80 роки од народзеня Нади Колесар Адамович (1944), музичног педагога (Срп. Митровица/Бачинци) винчованка

21. 02. – Медзинародни Дзень мацеринскога јазика, Дзень Координационога одбору дружтвох за јазики, литературу и културу зоз шветочну схадзку з нагоди 50 роки роботи КОО (1974–2024) и додзелованьем припознаньох

23. 02. – з боку Агенцији за привредни регистри Београд /АПР/ потвердзени Закончујуци фин. рахунок Дружтва за 2023. рок

Марец:

01. 03. – закончене школских змаганьох з руского јазика и језичнєй културу и посылане приявох Дружтву (календар МП)

14. 03. – пригодна литературна програма при бисти писателя Мирослава Антича у Дунавским парку у Н. Саду у орган. КОО

15. 03. – шеснац роки од шмерци Дюри Папгаргая (Руски Керестур, 11. 11. 1936 – Нови Сад, 15. 03. 2008), писателя

17. 03. – 34. фестивал новей рускей шпиванки Ружова заградка у СНП Нови Сад – придате припознане Дружтва

18. 03. – рочнїца од народзеня др Мафтеја Виная (Р. Керестур, 18.03.1898 – Суботица, 8.12.1981), писателя, судиј

18–25. 03. – Саям кнїжкох у Новим Садзе зоз промоцију виданьох КОО и дружтвох за јазики на Штанду нац. меньш. 21.03.2024.

21. 03. – Шветови Дзень поезиј (UNESCO) –

27. 03 – Шветови Дзень театралнай дїялносци – литературни сходи

Април:

03. 04. – на разписани конкурси Националног совиту Руснацох послата вимога за средства порядней дїялносци у 2024. року

06. 04. – 14. медзиокружне змагане з руского јазика у Основнєй школи „Петро Кузмяк“ у Руским Керестуре (Календар МП) зоз схадзку Активу наставнїкох коло Републичнога змаганя и стретнуца руских школох у Вуковаре и Петровцих

10. 04. – активносци школярох Литературнєй секції „Штефан Чакан“ и Секції Дружтва у Новим Орахове и Бачкеј Тополї

13. 04. – Наукова конференција Румунистични и русинистични студиј – стан, вивољана и перспективи на Филозофском факултету у Новим Садзе (1974–2024), присутствовал снователь Лекторату за руски јазик проф. др Юлијан Рамач, др Михајло Фейса прочитал реферат о роботи Лектората за руски јазик, а Ирина Папуга привитала сход у мену Дружтва за руски јазик

15. 04. – Национални совит Руснацох уплацел Дружтву по Конкурсу 30.000 дин. за порядну дїялносц у 2024. року

-
15. 04. – контакти зоз Школу у Руским Керестуре коло фин. реализациі Медзіокружнага змагання (АПВ уплац. 77.000 дин)
16. 04. – дзень шмерца Міколи М. Кошича (Дюрдьов, 1.12.1928 – Нови Сад, 16.04.1973), лингвісти, писателя і педагога
17. 04. – дзень народзеня проф. Гаврыла Г. Надя (Стари Вербас, 17. 04. 1913 – Коцур, 15.10.1983), лингвісти і педагога
17. 04. – на розписані конкурсі Национальнага совіту Руснацох зоз обласци культуры придати два вимогі за фин. средства: за 34. Дні Міколи М. Кошича і за 20. ювілейну і 23. дзецинску подобову колонію у Господінцох 2024. року
20. 04. – Літературна програма *Препрекова яр* ГКПУД „Станіслав Препрек“ на СПЕНСУ у Новім Саду (Дружтво член КОО)
22. 04. – 80 років од виходзеня першого числа руских новинох „Заря“ КПСЮР у Новім Саду
23. 04. – Шветові Дзень кніжкі і авторскіх правох (UNESCO) інформаціі на інтернету і дружтвенных мрежох
24. 04. – у Заводу за культуру войводянскіх Руснацох означены два вілеі Костельниковай літературнай творчосці
25. 04. – дзень народзеня Наді Волчко (Беркасов, 1943 – Београд, 1983), подобового педагога, тапісеристкіні
- 25–26. 04. – віписьванне дипломох наградзеніх школьніх зоз Медзіокружнага змагання з рускага языка і язичнай культуры (53)
29. 04. – подпісьванне дипломох зоз Медзіокружнага змагання з рускага языка і язичнай культуры у Школі у Р. Керестуре (53)
30. 04. – Основнай школы у Коцуре придати 11 дипломі зоз Медзіокружнага змагання з рускага языка і язичнай культуры

Май:

02. 05. – у Господінцох умарла Гелена Фейді Крклюш (1936–2024), учашнік Подобовай колонії Стретнунце у Боднарове од 2005. року
07. 05. – на Конкурс Општини Жабель за 2024. рок по птт. послата вимога за средства 20. подобовай колонії у Господінцох
- 09–10. 05. – дзень Основнай школы „Братство ўніверситета“ у Коцуре – управи Школы послата вінчованка по мейлу.
10. 05. – у Новім Садзе умар др Яков Кишюгас (Рускі Керестур, 1.11.1948 – Нови Сад, 10.05.2024), просвітній советнік, автор учебнікох за основну школу у порядней і віборнай наставі по рускі, автор тестох за рэспублічне змагане итд.
13. 05. – 78. рочніца насельования Руснацох до Новага Орахова (1946–2023) зоз програму КУД „Петро Кузмяк“ 18.05.2024. року
14. 05. – умарла Наталия Канюх, дзівоцкі Гербут (1950–2024), поетеса, прекладателька, драматургіння, рецензентка
20. 05. – умар Лучиян Маріна (1950–2024), предсідатель Дружтва за румунски язык і пред. КОО дружтво за языки, литературу і культуру
- 24–25. 05. – 271. рок школы – дзень Основнай і штреднай школы зоз домом школьніх „Петро Кузмяк“ у Рускім Керестуре
25. 05. – 23. Рэспублічне змагане з рускага языка у Основнай школы „Петро Кузмяк“ у Рускім Керестуре (Календар МП)
31. 05. – рочніца шмерца Славкі Сабадаш (Р. Керестур, 13.06.1967 – Нови Сад, 31.05.2004), наст. віборнай наставі рускага языка

Юний:

01. 06. – 26. Стретнунце руских школох у Петровіцах і Вуковаре зоз школску программу, схадзку Активу наставнікох і нащыву церквом

-
05. 06. – подписане дипломох зоз Републичного змаганя (26) и контракту о фин. средствах у Министерстве просвіти у Београду
08. 06. – 23. Фестивал дзецинскай творчосци „Веселинка“ зоз дзецинску програму у Руским культурним центру, Нови Сад
08. 06. – умарла Еуфемія Фемка Бесерміні (Руски Керестур, 1933 – Нови Сад, 2024), учителька, член Дружтва од 1974. року
10. 06. – посылане фінансійного звиту зоз прилогами за Републичне змагане з руского язика до Министерства просвіти у Београду
10. 06. – у Национальнім совету Руснацох у Р. Керестуре придати фин. звит за 26. Стретнуце руских школох и потписани контракти за фин. средства по Конкурсу за 20. подобову колонию у Господінцох и 34. Дні Миколи М. Кошиша 2024. року
11. 06. – придаване дипломох зоз Републичного змаганя у Руским Керестуре, Коцуре, Новим Садзе, Шиду, Дюрдьове, Вербасу
27. 06. – 110 роки од народзеня Якіма Олеяра (Дюрдьов, 27.06.1914 – Нови Сад, 1998), учителя, писателя, культурного діяча
27. 06. – 60 роки од народзеня др Ани Плишковей (27.06.1964), професорки, науковца, редакторки (Прешов, Словацка)
28. 06. – придати подзекованя Янко Олеяр и Славка Сабадош школяром ОШ и Гімназії у Школи у Руским Керестуре (5)
28. 06. – Дзецинскай заградки у Руским Керестуре придати веций виданя Дружтва, медзі хторима у 29. число Зборніка роботох Studia Ruthenica у хторим обявени прилог/напис о 120 роках предшколскага вихованя у Руским Керестуре
- 28–29. 06. – 63. Фестивал культуру „Червена ружа“ 2024 зоз культурно-уметніцку програму у Руским Керестуре

Юлій:

01. 07. – у Покрайнским секретарияту за культуру подписані контракт за средства Зборніка роботох Studia Ruthenica“ 30, 2024. року
- 19–20. 07. – 44. Культурна манифестация „Коцурска жатва“ 2024. зоз роботню за дзеци и культурно-уметніцку програму у Коцуре
22. 07. – Министерство просвіти уплацело 110.000 дин. за Републичне змагане з руского язика и язичнай культуры за 2024. рок
23. 07. – реализовані фин. виплаты зоз Републичного змаганя: Школы у Р. Керестуре за кодиране, закуску и ошвижене учащіх, наставніком за участвоване у комисійох за ранговане, за виробок и превоз тестох, за друковане дипломох и подзекованьох
29. 07. – контакты зоз Рахунководством Школи у Руским Керестуре коло фінансійней виплаты зоз Републичного змаганя 2024. року
31. 07. – 100 роки од народзеня др Меланіі Мікеш (Нови Сад, 31.07.1924 – 1.02.2007), проф. лингвістики, іноватора у науки о языку

Август:

02. 08. – Национальни меншини АПВ уплацели 70.000 дин. за означаване 50 роках Граматики М. М. Кошиша (1974–2024)
12. 08. – 110 роки од народзеня Йовгена Планчака (1914–1977), учителя, культурного и просвітнаго рботніка
13. 08. – 120 роки од народзеня Янка Фейси (1904–1983), учителя, поета, писателя (Копур) през медій
13. 08. – у Београду умар др Ранко Бугарски (1933–2024), припознати лингвиста и науковец, автор веций як 20 кніжкох о языку

15. 08. – посилане фин. реализаций за Републичне змагане з руского язика зоз прилогами Министерству просвіти, Београд
 23. 08. – у Културним центру Войводини „Милош Црнянски“ у рамикох КОО дружтвох за язики, литературу и културу у организації Дружтва за болгарски язик, литературу и културу отворена подобова вистава Мариї Димитрич

Септембер:

- 05–07. 09. – у Културнай станіці „Едышег“ у рамикох КОО дружтвох за язики отримани 18. Дні македонской культуры
 08. 09. – Медзинародни Дзень писменосци (UNESCO) – школски роботні, схадзки, совітовання
 10. 09. – активносци Секції „Микола М. Кошиш“ и „Бошко Урошевич“ у Бачинцох
 17. 09. – 80 роки од народзеня Ирини Гарди Ковачевич (1944), писательки, поетеси (Нови Сад, Руски Керестур) – послата винчованка
 3. схадзка Упраного адбору Дружтва зоз планом активносцюх по конец 2024 року – 20. подобова колония и 23. колония за школьнрох „Стретнуце у Боднарова“ зоз виставу зоз 19. колонії у Господінцох

АКТИВНОСЦІ ДРУЖТВА ПО КОНЄЦ 2024. РОКУ

Окtober:

05. 10. – Медзинародни Дзень просвіти (UNESCO) пошвецени школом, наставніком и виховательком
 09. 10–9.11 – 15. литературне стретнуце „Поетски ніткі Меланій Павлович“ (кед буду условия)
 10. 10. – 150 роки од народзеня др Дионизия Нярадия (1874–1940), владики, руского добротворителя (Руски Керестур)
 15. 10. – активносци Мемориалного адбору проф. Гавриїла Г. Надя – литературни стретнуца
 19.10–27.10. – Медзинарони саям кніжкох у Београдзе – вистава новых виданьох на штанду националных меншинох)

Новембер:

16. 11. – Медзинародни Дзень толеранцій (UNESCO) – литературни сходы на тему толеранцій – схадзка Управного адбору Дружтва и схадзка Скупштини Дружтва

Декембер:

01. 12. – 34. манифестация „Дні Миколи М. Кошиша“ – школски програми и промоция виданьох Дружтва
 04. 12. – 54 роки Дружтва за руски язик, литературу и културу (Нови Сад, 04.12.1970) – 50 роки „Граматики руского языка“ Миколи М. Кошиша (1974–2024)
 – 60 роки Антології дзэцинскай поезії (1964),
 30. 12. – 150 роки од народзеня о. Михайла Мудрого (1874–1936), священіка, першого председателя РНПД (Руски Керестур)

НОВИ ЧЛЕНИ ДРУЖТВА (2024)

Почесни члени:

133. Йоаким Рац, Руски Керестур, 2024
 134. Желько Ковач, Руски Керестур, 2024

Помагающи члени:

124. Ана Мария Калудерович, Нови Сад, 2024
 125. Маряна Джуня, Руски Керестур, 2024

В є д н о	1286
Порядни члени	1027
Почесни.....	134
Помагающи.....	125

Видаванє „*Studia Ruthenica*“ 30 за 2024. рок помогли:

1. Любица Малацко, Нови Сад
2. Мария Злата Надь, Руски Керестур
3. Ирина Папуга, Нови Сад
4. Владимир Папуга, Нови Сад
5. мр Гелена Медеши, Руменка
6. Олгица Лендер Радович, Нови Београд
7. др Юлиян Рамач, Коцур
8. Агнета Буила Маслар, Нови Сад
9. Ана Винаї, Руски Керестур
10. Мария Канюх Йозанов, Нови Сад
11. Татяна Тагасович Винай, Суботица
12. Сузана Мамужич, Суботица
13. Ирина Олејар, Руски Керестур
14. Вероника Вуячич, Нови Сад
15. Блаженка Хома Цветкович, Нови Сад
16. Любица Голик, Нови Сад
17. Олена Папуга, Нови Сад/Руски Керестур
18. Др Михайло Лікар, Нови Сад
19. Владимир Салонски, Господінци
20. Люпка Малацко, Руски Керестур
21. Мария Чакан, Руски Керестур

ДРУЖТВО ЗА РУСКИ ЯЗИК, ЛИТЕРАТУРУ И КУЛТУРУ
НОВИ САД
(1970–2024)

Зборнік роботох
STUDIA RUTHENICA

30
(43)

Редакция:

Др Юлиян Рамач, главни редактор
Др Александр Д. Дуличенко
Др Михайло Лікар
Др Оксана Тимко Дітко
Блажена Хома Цветкович
Др Михайло Фейса

За видавателя:

Ірина Папуга

Лектор:

Мр Гелена Медсии

Преклад на англійски язик:

Мр Славомир Олеяр
Софія Николаєвич

Преламоване и технічне ушорене:

Вероника Вуячич

Друкарня:
FB Print, Нови Сад

НОВИ САД
2024

ДРУШТВО ЗА РУСИНСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ И КУЛТУРУ

ДРУЖТВО ЗА РУСКИ ЈАЗИК, ЛИТЕРАТУРУ И КУЛТУРУ

54 ГОДИНА РАДА ДРУШТВА 54 РОКИ РОБОТИ ДРУЖТВА
(1970–2024)

Издавање Зборника радова
STUDIA RUTHENICA 30 (43)

помогли:

Покрајински секретаријат за културу, јавно информисање
и односе са верским заједницама

Покрајински секретаријат за образовање, прописе, управу
и националне мањине-националне заједнице

Национални савет русинске националне мањине Републике Србије

Напомена:

Ставови аутора изнети у књизи, не изражавају ставове органа који је
доделио средства за суфинансирање

СИР – Каталогизација у публикацији
Библиотеке Матице српске, Нови Сад

821.161.2(497.11)+811.161.2

STUDIA Ruthenica : зборник радова = Studia Ruthenica :
зборник радова / за редакцию Юлиян Рамач, за видавателя Ирина Папуга.
- 1988/89 - . - Нови Сад : Дружтво за руски јазик, литературу и културу,
1989 - . - 23 см
Годишње.

ISSN 0354-8058

063 523 979

Зборник радова "Studia Ruthenica" 30 (43), Видаватель: Дружтво за руски јазик,
литературу и културу, 21101 Нови Сад, Тирпанова 27, пф. 55, Тираж: 250
Обсяг: 7,25 друкарски табаки, Друкарня „FB Print“ Нови Сад, 2024
064 19 75 281 * papugai@mts.rs * 021 453 365, ramacyu@gmail.com * 021 727 342

ISSN 0354-8058